

অনুৰণন

Anuranan

Research Articles on Humanities and Social Science

সম্পাদক

ড° নিবেদিতা শৰ্মা

ড° লতিকা কলিতা

Edited by

Dr Nibedita Sarma

Dr Latika Kalita

প্রকাশক

বামুন্দি মহাবিদ্যালয়

বামুন্দি, কামৰূপ

Anuranan

Edited by
Dr Nibedita Sarma
Dr Latika Kalita

Published by
Bamundi Mahavidyalaya
Bamundi, Kamrup-781103, Assam, India

First Edition : June, 2023

© Publishers

Price : ₹ 200/-

ISBN : 978-81-964409-0-9

Printed at
BNit Book Builders
Chandmari, Guwahati-781003
Assam, India

. . . . .

অনুবৰ্ণন

সম্পাদক
ড° নিবেদিতা শৰ্মা
ড° লতিকা কলিতা

প্রকাশক
বামুন্দী মহাবিদ্যালয়
বামুন্দী, কামৰূপ

প্রথম প্রকাশ : জুন, ২০২৩

মূল্য : ২০০/- টকা

Dr. Anil Kumar Sarma, M.D (Ay), Ph.D.
Retd. Professor, Dept. of Swasthavritta & Yoga
Govt. Ayurvedic College, Guwahati-14
Former Director cum Principal
IA Ayurvedic Medical College & Hospital
USTM, Meghalaya
Ph. No. 9435303218
Email ID: ayuranil59@gmail.com

Message

I am delighted to know that Bamundi Mahavidyalaya is going to publish a research book entitled "Anuranan". This is a collection of Research Articles on Humanities and Social Sciences which will be published under the aegis of Faculties of Bamundi Mahavidyalaya, Bamundi, Kamrup (R).

I appreciate the efforts being made by teaching staff of Bamundi Mahavidyalaya as a part of their academic activities. In this regard I would like to convey my best wishes to the organizer for their noble endeavor for compilation and publish the research articles. I hope that this spirit of togetherness will continue to help the institute in updating their academic achievements in coming years to keep pace with further developments.

(Dr. Anil Kumar Sarma)
President, Governing Body
Bamundi Mahavidyalaya
Bamundi, Kamrup
Date : 19/09/2024

Dr. Champak Kumar Sarma

M.A., B.Ed. M.Phil, Ph.D., PGDHE

Principal, Bamundi Mahavidyalaya

Ph. No. 86387 71875, 97071 27128

Email ID: champak116@gmail.com

Message

It is a great pleasure for me to convey that Bamundi Mahavidyalaya is going to publish its first edition of “Anuranan”, a bilingual research book which will contain research papers, articles on Humanities and Social Sciences. This research book will help the researchers, students and teachers to get involved truly in academic sector of the society. It will definitely bring new ideas and thoughts for all round development of the community.

I wish the editorial board will achieve greater heights of success in the coming days.

(Dr. Champak Kr. Sarma)

Principal, Bamundi Mahavidyalaya

Bamundi, Kamrup, Assam-781 103

এখন শিক্ষানুষ্ঠানৰ মানদণ্ড নিৰূপণ কৰে তাৰ বিদ্যায়তনিক ক্ষেত্ৰখনে। গতানুগতিকতাৰ পৰা আঁতৰি এই ক্ষেত্ৰখনে কিমানখিনি নতুনত্বৰ সম্ভাৱনীয়তা কঢ়িয়াই আনিছে তাৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰিব শিক্ষানুষ্ঠানখনৰ প্ৰাসংগিকতা। অৱশ্যে এই জ্ঞান চৰ্চা গৱেষণাধৰ্মী আৰু বিজ্ঞানসন্মত হ'বই লাগিব। এনে দৃষ্টিভংগীৰ প্ৰসাৰ আৰু প্ৰচাৰ হ'ব পাৰে একোখন গৱেষণামূলক আলোচনীৰ জৰিয়তে। বামুন্দী মহাবিদ্যালয়ত এনে এখন আলোচনীৰ অভাৱ বাৰুকৈয়ে উপলব্ধি হৈছিল। মনৰ জোৰ নাথাকিলে কোনো কাম সুচাৰুৰূপে কৰিব নোৱাৰি আৰু এই মনৰ জোৰ আনে মানসিক শান্তিয়ে। ২০২১ চনৰ জানুৱাৰি মাহত মহাবিদ্যালয়খন প্ৰাদেশীকীকৰণ হোৱাৰ পিছত লাহে লাহে মহাবিদ্যালয়খনক সঁচাৰ্থত 'জ্ঞানৰ মন্দিৰ' হিচাপে গঢ়ি তোলাৰ প্ৰয়াস এটাই ঠন ধৰি উঠিল। ইয়াৰ ফলশ্ৰুতিতে জন্ম হয় বামুন্দী মহাবিদ্যালয়ৰ গৱেষণাধৰ্মী আলোচনী 'অনুৰণন'ৰ। আলোচনীখনত আৰ্থ-সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক আদি বিষয়ক বিভিন্ন প্ৰসংগক নতুন দৃষ্টিভংগীৰে চোৱাৰ চেষ্টা কৰা হ'ব।

'অনুৰণন' আমাৰ প্ৰথম প্ৰয়াস। প্ৰথম প্ৰয়াসত ভুল-ভ্ৰান্তি হোৱাৰ অৱকাশ থাকি যায়। পাঠক সমাজে সহদয়তাৰে ভুলবোৰ আঙুলিয়াই দি 'অনুৰণন'ক অসমৰ এখন উল্লেখযোগ্য চিন্তাধৰ্মী আৰু গৱেষণামূলক আলোচনী হিচাপে গঢ়ি তোলাত সহায় কৰি সমাজখনক উপকৃত কৰাৰ সুবিধাকণ দিব বুলি আশা কৰিলোঁ।

ধন্যবাদেৰে—
লতিকা কলিতা

It is a great pleasure to present this compilation of research-based articles and papers under the name "Anuranan: Research Articles on Humanities and Social Sciences". Under the aegis of Bamundi Mahavidyalaya, this attempt has been made to create a repository of knowledge on diverse subjects. The topics here cover a range of issues like moral education, effects of child labor, Dickensian characters, judicial system of ancient India etc.

This collection is divided into two linguistic sections: English and Assamese. In the Assamese section contributions have been received in the arena of contemporary and modern Assamese literature. Dr Archana Devi in her research paper, অৰুপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ গল্প ('দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তুপত' গল্পটোৰ বিশেষ প্ৰসংগৰে) has elucidated about the short stories of Arupa Patangia Kalita from analytical perspective. The article of Utpal Haloi বসৰাজৰ বস আৰু বসায়ন সামাজিক ন্যায় প্ৰসংগৰ গল্প has interpreted aspects of some short stories of prominent Assamese writer Rasaraj Laxminath Bezbaruah from a different point of view. The subject of Karabi Kalita's article, 'দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা'ৰ নাৰী চৰিত্ৰসমূহৰ এক বিশ্লেষণাত্মক আলোচনা is the female characters of the popular novel দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা. With an emphasis on psychological

aspects of these characters, she has put light on social status of women in a particular period of the society in the villages of lower Assam. In Dr. Latika Kalita's *ভবেদ্র নাথ শইকীয়া আৰু সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ গল্পৰ তুলনামূলক বিশ্লেষণ* ('বানপ্ৰস্থ' আৰু 'বীণা কুটিৰ' গল্পৰ উল্লেখনেৰে) We find a comparative analysis of the stories written by two stalwarts of Assamese literature Dr Bhabendra Nath Saikia and Saurav Kumar Chaliha. She has proposed that, though the literary styles of these two literary giants are different, there are commonness in their perspectives. Taking examples of *বানপ্ৰস্থ* and *বীণা কুটিৰ* she has shown that the undercurrent of both the short stories is the slow decadence of human value in urban life.

The article, *Moral Education for Changing Times - Challenges and Solutions* by Pankaj Bikash Sharmah explores in depth the issues of moral education in a rapidly modernizing but diverse and traditional society. The analysis is based on a deep understanding of cultural barriers to bring in exogeneous changes in the value system of a society. Dr. Tanuja Kalita's *Animal Ethics: An Overview* examines the ethical treatment to animal and animal rights through the philosophies of various thinkers like Jeremy Bentham, Peter Singer, Tom Regan and Lori Gruen. *Dickensian Character: A Humanitarianism against Victorian odds* by Dr. Champak Kr. Sarma has discussed Charles Dickens' promotion of humanitarianism through writing and criticism of corrupted life from a moral perspective.

Umma Hani's article *Humanistic Philosophy of Rabindranath Tagore* dives deep into Tagore's philosophy of humanism in the light of his basic concepts like surplus concept of freedom and religion of man. *Human Values in the Ancient Indian Judiciary* by Dr. Nabanita Sarma has pointed out the human values embracing education system, marriage system, age of marriage, divorce and remarriage as depicted in the dharmaśāstras of India. Rights and roles of women in the Vedic and Post-Vedic society have been taken up for an analysis in Dr. Maitreyee Goswami's *Rights practiced by Women during Vedic and Post-Vedic Age*. Gender issues are important to understand the socio-cultural conditions of any society. This article is an attempt to illuminate these aspects in Vedic and Post-Vedic society.

Another paper *Financial adequacy and quality of education the libraries can develop: A study with special reference to Assam* by Manjushree Devi has highlighted the contribution of library in the process of quality education and the problems confronted by the government educational institutions of Assam. Kanaklata Bharali's *Impact of Sarva Siksha Abhiyan of Elementary Education* has lucidly explained the universalization of primary education regardless of religion, caste, creed etc. Karabi Devi's *Child Labor as a Threat to Human Resource* has analyzed the negative effects of child labor on human resource development in India. Child labor deprives the children from the weaker section from education and skill development resulting in failure of manpower planning and general under development of the nation. *Fresh Water Ecosystem and Sustainability* by Snigdha Rani Das explores the importance of fresh water for sustainable development and highlights the need to preserve the resource. The last paper *Interrogative Sentences in Assamese and Bengali: a Comparative Study* by Dr. Nibedita Sarma is an elaborate discussion on grammatical aspects of certain areas in these two languages.

We sincerely hope 'ANURANAN' will enlighten the readers in the areas taken up by the contributors to study and enrich the existing knowledge base. We hope their research will guide further exploration in these topics; and will be used as resources and references. We acknowledge the cooperation and support of the college authorities in realizing the project.

Dr. Nibedita Sarma

সূচীপত্ৰ

- অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ গল্প ('দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তুপত' গল্পটোৰ বিশেষ
প্ৰসংগৰে) ● ড° অৰ্চনা দেৱী/1
- ৰসৰাজৰ ৰস আৰু ৰসায়ন সামাজিক ন্যায় প্ৰসংগৰ গল্প ● উৎপল হালৈ/15
- 'দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা'ৰ নাৰী চৰিত্ৰসমূহৰ এক বিশ্লেষণাত্মক
আলোচনা ● কৰবী কলিতা/25
- ভবেন্দ্ৰ নাথ শইকীয়া আৰু সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ গল্পৰ তুলনামূলক বিশ্লেষণ
(‘বানপ্ৰস্থ’ আৰু ‘বীণা কুটিৰ’ গল্পৰ উল্লেখনেৰে) ● ড° লতিকা কলিতা/31
- Moral Education for Changing Times—
Challenges and Solutions ● Pankaj Bikash Sharmah/39
- Animal Ethics-An Overview ■ Dr. Tanuja Kalita/57
- Rights practiced by Women during
Vedic and Post-Vedic Age ● Dr. Maitreyee Goswami/67
- Financial Adequacy and Quality of Education
the Libraries can Develope: A Study with
Special Reference to Assam ■ Manjushree Devi/78
- Human Values in the Ancient
Indian Judiciary ● Dr. Nabanita Sarma/86
- Humanistic Philosophy of Rabindranath Tagore ■ Umma Hani/98
- Dickensian Character: A Humanitarianism against
Victorian odds ● Dr. Champak Kr. Sarma/104
- Impact of Sarva Siksha Abhiyan on
Elementary Education ● Kanaklata Bharali/110
- Fresh water Ecosystem and Sustainability ● Snigdha Rani Das/117
- Child Labour as a Threat to Human Resource ● Karabi Devi/124
- Interrogative Sentences in Assamese
and Bengali: A Comparative Study ● Dr. Nibedita Sarma/129

Blank

অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ গল্প (‘দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তুপত’ গল্পটোৰ বিশেষ প্ৰসংগৰে)

ড° অৰ্চনা দেৱী

অতিথি অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ

কুমাৰ ভাস্কৰ বৰ্মা সংস্কৃত আৰু পুৰাতন অধ্যয়ন বিশ্ববিদ্যালয়
নমাটি, নলবাৰী

সংক্ষিপ্তসাৰ :

অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতা (১৯৫৬-) অসমীয়া কথা সাহিত্যৰ এটি প্ৰথিতযশা নাম। প্ৰধানতঃ গল্পকাৰ হিচাপে তেওঁ আত্মপ্ৰকাশ কৰে উত্তৰ বামধেনু যুগত। অৱশ্যে ১৯৬৭ চনত ‘দৈনিক অসম’ কাকতৰ ‘মইনা মেল’ত ‘বঞ্চিত’ নামৰ গল্প লিখি স্কুলীয়া জীৱনতে গল্পকাৰ হিচাপে ভূমুকি মাৰিছিল। গল্পটোৰ বিষয়বস্তু আছিল এগৰাকী কামকৰা ছোৱালীৰ জীৱন যন্ত্ৰণা। সপ্তম শ্ৰেণীত থাকোঁতে মানুহৰ জীৱন যন্ত্ৰণাৰ চিত্ৰ অংকন কৰা কলিতাই, সাম্প্ৰতিক সময়লৈকে মানুহৰ দুখ-দুৰ্দশা, বঞ্চিতজনৰ জীৱন যন্ত্ৰণা, মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়, সংকট, ৰাজনৈতিক অস্থিৰতা, মধ্যবিত্ত সমাজৰ বিভিন্ন দিশৰ অন্তঃসাৰ শূন্যতা আদিক বিষয়বস্তু হিচাপে গ্ৰহণ কৰি নিৰৱচ্ছিন্ন গতিৰে গল্প লিখি আছে।

বিশেষকৈ সত্তৰৰ দশকৰ পৰা কলিতাই বিভিন্ন স্বাদৰ গল্প লিখিবলৈ লৈছিল। সমসাময়িক সময়ছোৱাৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক, শৈক্ষিক আদি দিশৰ উত্থান-পতনে লেখিকাক আলোড়িত কৰিছিল। চৌপাশৰ সমাজৰ এজন সূক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষক কলিতাই তেওঁৰ গল্পত

সমাজৰ মধ্যবিভ আৰু নিম্নবিভ সমাজখনক মূল্যধাৰ কৰিছে যদিও উচ্চবিভ সমাজখনৰ দাস্তিকতা, অন্তঃসাৰশূন্যতা, শোষণক ৰূপটোৰো খুব সুন্দৰ প্ৰতিফলন ঘটাইছে। বিশেষকৈ সত্তৰৰ দশকৰ সাম্যবাদী চিন্তা-চেতনাই লেখিকাক আলোড়িত কৰিছিল।

গোলাঘাটৰ ঐতিহ্যমণ্ডিত সাংস্কৃতিক পৰিমণ্ডলত ডাঙৰ হোৱা কলিতা সৰুৰে পৰা এটা সৃষ্টিশীল মনৰ অধিকাৰী আছিল। চৌপাশৰ সমাজখনৰ সূক্ষ্ম পৰ্যৱেক্ষক কলিতাই ভাষাৰ দখলৰ গুণত সকলো শ্ৰেণীৰ পাঠকৰ মন-মগজুক আকৰ্ষণ কৰে। তেনেদৰে কৰ্মস্থলী টংলাত লেখিকা বড়ো আন্দোলনৰ প্ৰত্যক্ষদৰ্শী আছিল। মানুহৰ মাজত থাকি ভালপোৱা, মানৱতাৰ জয়গান গোৱা কলিতাই আন্দোলনে মধ্যবিভ আৰু নিম্নবিভ সমাজখনত সৃষ্টি কৰা দুৰ্বিষহ জীৱনক অতি সূক্ষ্মভাৱে অনুধাৱন কৰিব পাৰিছে। সেয়ে তেওঁৰ বহু গল্পৰ মাজত মানৱতাৰ লুপ্তনৰ চিত্ৰ বৰ মৰ্মস্পৰ্শী। আকৌ লেখিকাৰ কথা সাহিত্যৰ প্ৰতিটো চৰিত্ৰ লেখিকাৰ বাস্তৱ জীৱনৰ অভিজ্ঞতাসম্ভূত। এটি সাক্ষাৎকাৰত লেখিকাই নিজে কোৱামতে তেওঁ চৰিত্ৰ একোটাৰ বহুদিন ধৰি অন্তৰত লালিত-পালিত কৰে। বাস্তৱৰ সেই চৰিত্ৰক বহুদিন পৰ্যৱেক্ষণ কৰে। তাৰপিছতহে গল্প বা উপন্যাসত স্থান দিয়ে। উল্লেখযোগ্য অধ্যয়ন, আৰু সমাজৰ সকলো শ্ৰেণীৰ মানুহৰ সূক্ষ্ম পৰ্যৱেক্ষণ আৰু পৰিৱেশ-পৰিস্থিতিৰ সূক্ষ্ম অনুধাৱনে কলিতাক গল্পকাৰ হিচাপে খ্যাত কৰিছে।

সত্তৰৰ দশকত কলমৰ গতি গতিশীল হোৱা কলিতাৰ আশী-নব্বৈৰ দশকত ৰচিত গল্পসমূহে সমাজত এক বিশেষ আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰে। এনে আলোড়ন সৃষ্টি বা আকৰ্ষণৰ সৃষ্টি কৰা কলিতাৰ এখন উল্লেখযোগ্য গল্প সংকলন ‘দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তুপত’ (১৯৯৯)। গল্পসংকলনখনত সন্নিৱিষ্ট প্ৰতিটো গল্পই উন্নত মানবিশিষ্ট। সংকলনখনৰ অন্তৰ্গত একেই নামৰ (দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তুপত) গল্পটো এই আলোচনাত বিশ্লেষণ কৰা হৈছে।

বীজ শব্দ : নব্বৈৰ দশক, দেওপাহাৰ, মানৱতা, অৱক্ষয়, শোষণ।

১.০ গৱেষণীয় দৃষ্টিভংগী :

অৰুণা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ গল্পৰ সামগ্ৰিক বৈশিষ্ট্য আলোচনা কৰি, কলিতাৰ এটি

জনপ্ৰিয় গল্প ‘দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তুপত’ৰ বিশেষ প্ৰসংগৰে আলোচনা পত্ৰখন আগবঢ়াই নিয়া হৈছে।

আলোচনাত মুখ্যসমল হিচাপে অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ ‘দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তুপত’ (দ্বিতীয় প্ৰকাশ-২০০৯) গল্প সংকলনক গ্ৰহণ কৰা হৈছে। আনহাতে গৌণ সমল হিচাপে কলিতাৰ গল্প সম্পৰ্কে বিভিন্ন আলোচনা পঢ়ি চোৱা হৈছে যদিও, নিজা দৃষ্টিভংগীকহে ইয়াত প্ৰাধান্য দিয়া হৈছে। য’ত গৌণ সমলৰ আশ্ৰয় ল’বলগীয়া হৈছে ত’ত পাদটীকাৰ সহায় লোৱা হৈছে। সমলসমূহ যাতে শুদ্ধৰূপত আহে তালৈ সচেতন দৃষ্টি ৰখা হৈছে।

আলোচনা পত্ৰৰ পদ্ধতি বুলি কওঁতে প্ৰধানতঃ বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিক গ্ৰহণ কৰা হৈছে আৰু প্ৰয়োজন সাপেক্ষে বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতিৰো আশ্ৰয় লোৱা হৈছে।

তেনেদৰে ‘দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তুপত’ গল্পৰ বিশেষ প্ৰসংগৰ আলোচনা পত্ৰৰ সীমাবদ্ধতা।

২.০ প্ৰস্তাৱনা :

অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতা একেধাৰে ঔপন্যাসিক, গল্পকাৰ, শিশুসাহিত্যিক, প্ৰাবন্ধিক, প্ৰগতিবাদী লেখিকা। কিন্তু তেখেতৰ সৰ্বোচ্চ পৰিচয় কথা-সাহিত্যিক। তেখেতৰ প্ৰতিটো গল্প, প্ৰতিখন উপন্যাস অসমীয়া সাহিত্যৰ অমূল্য সম্পদ। বিশেষকৈ গল্প সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত তেখেতৰ যি নিৰৱচ্ছিন্ন গতি, সিয়ে অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ ভঁৰাল টনকিয়াল কৰাত বিশেষ অৰিহণা যোগাইছে। তেখেতৰ প্ৰথম প্ৰকাশিত গল্প সংকলন হ’ল— *মৰুয়াত্ৰা আৰু অন্যান্য* (১৯৯২)। ইয়াৰ পিছত প্ৰকাশিত হোৱা আন, আন গল্পসংকলনবোৰ হ’ল— *মৰুভূমিত মেনকা আৰু অন্যান্য* (১৯৯৫), *দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তুপত* (১৯৯৯), *পাঁচ চোতালৰ কথকতা* (২০০০), *মিলেনিয়ামৰ সপোন* (২০০২), *কুৰুশ্বোৱাৰ সপোন মোৰ সপোন, সিহঁতৰ সপোন* (২০০৭), *আলোকজান বানুৰ জান* (২০০৫), *সোণালী ঈগলে কণী পাৰিলে, বেলিয়ে উমনি দিলে* (২০১০), *মৰিয়ম আশ্ৰিত অথবা হীৰা বৰুৱা* (২০১২) ইত্যাদি। ইয়াৰ উপৰিও বিভিন্ন কাকত-আলোচনীত লেখিকাৰ বহু গল্প অতি সাম্প্ৰতিক সময়লৈ প্ৰকাশিত হৈ আছে। গল্পকাৰ হিচাপে কলিতাৰ কলমৰ যি চমৎকাৰ তাৰ বাবে লেখিকাই বিভিন্ন বঁটাও লাভ কৰিছে। ‘দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তুপত’ গল্পসংকলনৰ অন্তৰ্গত ‘দৈবকীৰ দিন’ গল্পৰ বাবে ‘কথা বঁটা’, ‘মৰিয়ম আশ্ৰিত অথবা হীৰা বৰুৱা’ গল্পসংকলনৰ বাবে ২০১৪ বৰ্ষৰ সাহিত্য অকাডেমী বঁটা আদি। কলিতাৰ গল্পসমূহে পাঠকক যিদৰে আকৰ্ষণ কৰে, তেনেদৰে গল্পপুথিৰ শিৰোনামবোৰেও এক গভীৰ তাৎপৰ্য বহন কৰে। সেয়ে শব্দৰ যাদুকৰী প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা,

গল্প এটা বৰ্ণনাৰ ব্যতিক্ৰম কৌশলৰ দ্বাৰা আৰু শব্দপ্ৰয়োগৰ দিশৰ পৰা অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতা অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ উজ্জ্বল ভোটাঁতৰা।

৩.০ কলিতাৰ গল্পৰ বিষয়বস্তু :

অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ গল্পৰ বিষয়বস্তু বিচাৰ কৰিলে দেখা যায়, মানৱতাবাদ তেখেতৰ গল্পৰ মুখ্য উপজীব্য। ইয়াৰ বাবে লেখিকাই নিম্ন-মধ্যবিত্ত আৰু নিম্নবিত্ত সমাজখনক বাছি লৈছে। এইখন সমাজৰ কোনো এটা দিশকে তেখেতে বাদ দিয়া নাই। গল্পবোৰ পঢ়িলে এনে লাগে যেন লেখিকাই অহৰহ এই সমাজখনক আৰু ইয়াৰ বাসিন্দা সকলক নিৰীক্ষণ কৰি থাকে। তদুপৰি তেখেতৰ কথা সাহিত্যৰ আন এটা প্ৰধান দিশ হৈছে ‘নাৰী’। সমাজৰ বিভিন্ন স্তৰৰ নাৰীৰ বঞ্চনাৰ ৰূপ তেওঁৰ গল্পত বৰ স্পষ্ট। লেখিকাৰ সমাজৰ বঞ্চিত জনৰ প্ৰতি গভীৰ সহানুভূতি পৰিলক্ষিত হয়। সেয়ে বঞ্চনাৰ বিভিন্ন ছবি তেখেতৰ গল্পত সততে বিৰাজমান। দৰাচলতে গল্পকাৰে জন্মগতভাৱে এখন সহানুভূতিশীল হৃদয় লৈ জন্ম হৈছে, সেয়ে মানুহৰ শোষণ-বঞ্চনাৰ ৰূপে তেখেতক ক্ষত-বিক্ষত কৰে আৰু এই দিশসমূহে তেখেতৰ গল্পত মূৰ্তৰূপ লাভ কৰে। এইক্ষেত্ৰত লেখিকাৰ উপস্থাপন শৈলী ইমান সবল যে সকলো শ্ৰেণীৰ পাঠকৰ হৃদয়ত তেখেতৰ লেখনিয়ে দোলা দিয়ে। আচলতে ঐকান্তিক জীৱন জিজ্ঞাসা আৰু চৌপাশৰ সামাজিক, সাংস্কৃতিক, অৰ্থনৈতিক তথা ৰাজনৈতিক জগতখনক উপলব্ধি কৰাৰ আন্তৰিক প্ৰয়াসে তেখেতৰ ৰচনাৰাজিক এটা সুকীয়া মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে।^১ লেখিকাই তেখেতৰ মনত দোলা দিয়া প্ৰতিটো দিশক পুংখানুপুংখকৈ ইমান অভিনৱ কৌশলেৰে উপস্থাপন কৰে যে, পঢ়ি শেষ নকৰাকৈ তেখেতৰ গল্প এৰিব নোৱাৰি। লেখিকাৰ কোনো এটা গল্পই আকাৰত চুটি নহয়, কিন্তু বৰ্ণনাৰ মোহিনী শক্তিয়ে পাঠকক অকণমানো আমনি নলগায়। কলিতাৰ আন গল্পৰ তুলনাত ৰাজনৈতিক দিশ প্ৰতিফলিত হোৱা গল্পসমূহ বৰ আকৰ্ষণীয়। অসম ইতিহাসৰ অসম আন্দোলন, ভাষা আন্দোলন, গোষ্ঠীগত সংঘৰ্ষ, আলফা সমস্যা, আলফা-ছালফাৰ সংঘাত, ইয়াৰ ফলত সাধাৰণ জনগণৰ দুৰ্দশা ইত্যাদি প্ৰতিটো ঘটনাই সমাজত কি শুভ বা অশুভ প্ৰভাৱ পেলাইছে বা মধ্যবিত্তীয়-নিম্নবিত্তীয় সমাজখনক এই ঘটনাসমূহে কেনেদৰে মাধমাৰ শোধাইছে আদিৰ প্ৰতিচ্ছবিৰে এই শ্ৰেণীৰ গল্প সমুজ্জ্বল।

লেখিকাৰ গল্পৰ আন এটা মন কৰিবলগীয়া দিশ হ’ল— সমাজৰ সৰ্বদিশৰ অশুভ শক্তিক পৰাভূত কৰি শুভ শক্তিৰ জয়ৰ মাজেৰে সমাজ পৰিৱৰ্তনৰ আশা কৰে। বহু সমালোচকে কলিতাক নাৰীবাদী লেখিকা বুলি ক’ব খোজে বা কৈ আহিছে। কিন্তু

নাৰীবাদী বুলি ক'লে লেখিকাক খুব ঠেক গণ্ডীত আবদ্ধ কৰা যেন লাগে। অৱশ্যে তেখেতৰ বুজন সংখ্যক গল্পত সমাজৰ বিভিন্ন স্তৰৰ নাৰীয়ে স্থান পাইছে। এইক্ষেত্ৰত সাহিত্য ডট অৰ্গ-এ লোৱা এটি সাক্ষাৎকাৰত এই প্ৰসংগৰ উত্তৰ লেখিকাই এনেদৰে দিছে— “সহজ কথা, নাৰী বাবেই নাৰী চৰিত্ৰৰ মাজেদি পৃথিৱীখন চাবলৈ চেষ্টা কৰোঁ।”^২ গতিকে মানুহক গভীৰভাৱে ভালপোৱা কলিতাক মানৱতাবাদী লেখিকা বুলি কোৱা হৈছে যুগুত হ'ব। মূলতঃ লেখিকাৰ সমগ্ৰ গল্প সাহিত্যক প্ৰধানত দুটা ভাগত ভগাব পাৰি— (১) নাৰী মনঃস্তম্বমূলক গল্প আৰু (২) ৰাজনৈতিক তথা সমাজবীক্ষণমূলক গল্প। দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ গল্পত লেখিকাই কেৱল বাস্তৱৰ দেখা-শুনা ঘটনাসমূহক বৰ্ণনা কৰাই নাই, বিপৰীতে গভীৰ পৰ্যবেক্ষণ, তাত্ত্বিক বিশ্লেষণ তথা গভীৰ জীৱন-জিজ্ঞাসাৰ জৰিয়তে সমস্যাৰ উৎস, গভীৰতা আৰু সুদূৰ প্ৰসাৰী ফলাফলৰ বিচাৰত অগ্ৰসৰ হৈছে।^৩ আলোচ্য গল্পটোত এই পৰ্যবেক্ষণ বৰ গভীৰ।

এনেদৰে আংগিকৰ দিশৰ নতুনত্ব, কথনভংগীৰ নিজস্ব ষ্টাইল, বাস্তৱজীৱনৰ সৰু সৰু ঘটনাসমূহক কলাত্মক ৰূপ দি এক ব্যতিক্ৰম কথনভংগীৰে মনোগ্ৰাহীকৈ উপস্থাপন কৰাৰ কৌশলে কলিতাৰ গল্পৰ প্ৰতি প্ৰতিজন পাঠকৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰে। তেনেদৰে মানুহৰ প্ৰতি ভালপোৱা, বিশেষকৈ সমাজৰ অৱহেলিত মানুহৰ প্ৰতি থকা গভীৰ ভালপোৱাই লেখিকাৰ সামাজিক দায়বদ্ধতাৰ কথাও সূচায়। সাহিত্য সমাজৰ দাপোণ আৰু সাহিত্যিকসকল সমাজৰ দিক্‌দৰ্শনকাৰী ব্যক্তি। গতিকে প্ৰতিজন সমাজদায়বদ্ধ লেখকে সমাজৰ সকলো দিশৰ প্ৰতি তীক্ষ্ণ দৃষ্টি ৰাখে আৰু সচেতনতাৰে সেইবোৰৰ শুদ্ধিকৰণ বিচাৰে। কলিতাৰ গল্পত এই দৰ্শন বা দৃষ্টি সুন্দৰৰূপত প্ৰতিফলিত হৈছে। কলিতাই চৰিত্ৰ আৰু পৰিস্থিতিক তুলি ধৰিব পৰাকৈ স্বাভাৱিক ভাষা প্ৰয়োগ কৰে। একেদৰে তেখেতৰ গল্পৰ বিষয়বস্তুৰ বিবিধতাই পাঠকৰ মন-মগজুক চমৎকৃত কৰি তোলে। সমকাল চেতনা কলিতাৰ গল্পৰ মন কৰিবলগীয়া দিশ।

৪. মূল বিষয়ত প্ৰৱেশ:

‘দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্থপত’ গল্প সংকলনখন অসমীয়া গল্প সাহিত্যলৈ অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ এখন উল্লেখযোগ্য অৱদান। ইয়াৰ প্ৰতিটো গল্প উন্নত মানবিশিষ্ট আৰু অভিনৱ। ইয়াত সৰ্বমুঠ ১৬টা গল্প আৰু আৰু একেবাৰে শেষৰ গল্পটো হৈছে ‘দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্থপত’। সৰ্বজ্ঞ কথনভংগীৰে আৰম্ভ হোৱা এই গল্পটোৰ আংগিকৰ অভিনৱ কৌশলে পাঠকক আকৃষ্ট কৰে। গতানুগতিকতাৰ বিপৰীতে গোলাঘাট জিলাৰ ‘দেওপাহাৰৰ’ শৈল ভাস্কৰ্যক গল্পকাৰে আংগিকৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰিছে। এইক্ষেত্ৰত

মন কৰিবলগীয়া যে, অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ গল্পৰ বিষয়বস্তুৰ বৈচিত্ৰ্য আৰু আঙ্গিকৰ সচেতন প্ৰয়োগ অতিশয় আকৰ্ষণীয়। কোনো বিশেষ আংগিক বা অনঢ় (mannered) কথনভংগীৰ বন্ধনে লেখকৰ সৃষ্টিশীলতাক নিয়ন্ত্ৰণ নকৰে, বৰং বিষয়বস্তুৰ গভীৰ অন্তৰ্দৃষ্টিময় পৰ্যবেক্ষণ আৰু বিচাৰেহে ৰূপগত দিশটোত লেখকক আগুৱাই নিয়ে।^৯

গল্পটোত আংগিকৰ কৌশলৰ মাজেদি লেখিকাই অতীত আৰু বৰ্তমানৰ সংযোগ ঘটাইছে। সময়ৰ পৰিৱৰ্তন হ'লেও মানৱ জীৱন, সমাজ, পৰিস্থিতিৰ যে একো পৰিৱৰ্তন হোৱা নাই তাক সাৱলীলভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে। অনুভূতিশীল লেখিকাই অতি সূক্ষ্মতাৰে শিলৰ ভগ্নাৱশেষৰ মাজত মানৱ সমাজৰ, মানুহৰ অন্তৰৰ ভগ্নময় দিশবোৰ ফঁহিয়াই চাইছে।

গল্পটোৰ আৰম্ভণিতে গল্পকাৰে দেওপাহাৰৰ প্ৰাচীনতাৰ স্পষ্ট ছবি অংকন কৰিছে। তেখেতে প্ৰশ্ন কৰিছে— ‘কিমান সময় বাগৰি গ'লে এজোপা ভাতখিলা লতা এডাল বুঢ়া অজগৰৰ দৰে হয়?’ ইয়াত ‘ভাতখিলা লতা’ প্ৰাচীনতাৰ প্ৰতীক। যি প্ৰাচীনতা বা অতীত ধুনা গছৰ সুগন্ধিৰ দৰে সুৰিভত। গৌৰৱশালী ভাস্কৰ্যৰ এখন প্ৰধান স্থান দেওপাহাৰৰ গৌৰৱময় ইতিহাসৰ মাজতে গল্পকাৰে বৰ্তমানক বিচাৰি পাইছে। সেয়ে ইয়াত অতীত, বৰ্তমান একাকাৰ হৈ পৰিছে— ‘দেওপাহাৰৰ অতীতে চেতনা আচ্ছন্ন কৰি নিয়ে— অতীত, বৰ্তমান চেগুণৰ তলৰ পাতল, সেমেকা আন্ধাৰত একাকাৰ হৈ পৰে’ (পৃ: ১৭২)।

অতীত-বৰ্তমানৰ সংযোগত গল্পটোত দেওপাহাৰৰ শৈল ভাস্কৰ্যৰ মাজত থকা শেন চৰাইৰ সৈতে যুঁজ কৰা পাহোৱাল ডেকা, হাতত বীণা লৈ থকা যুৱক, হাতত হাতুৰী লৈ কাম কৰি থকা যুৱক, মাকৰ স্তনপান কৰি থকা কেঁচুৱাৰ ভাস্কৰ্যক কেন্দ্ৰ কৰি লেখকৰ পৰিচিত প্ৰকৃতিপ্ৰেমী কিশলয় নামৰ এজন উদ্ভিদবিদ্যাৰ কৃতি ছাত্ৰ আৰু তেওঁৰ অৰণ্য ৰক্ষাৰ সংগ্ৰাম, সংগীতৰ কৌমাৰ্য্যতা ৰক্ষাৰ বাবে চলোৱা প্ৰশান্ত নামৰ এজন গায়কৰ সংগ্ৰাম, সকলোধৰণৰ প্ৰলোভনৰ পৰা আঁতৰি সততাৰে সৈতে জীয়াই থাকিবলৈ কৃতসংকল্প লোৱা ৰূপকৰ সংগ্ৰাম তথা সামৰিক বাহিনীৰ অত্যাচাৰৰ মুখামুখি হৈ শোৱাপাটিতে প্ৰাণ হেৰোৱা মাতৃ আৰু শিশু এটাৰ প্ৰসংগক সুন্দৰকৈ বৰ্ণনা কৰিছে।^{১০}

গল্পটোত ‘চেগুণৰ পাত’ শক্তিৰ প্ৰতীক। সেয়ে ‘পচা চেগুণৰ পাত’ গুচাই দিয়াৰ লগে লগে এসময়ৰ শক্তিশালী যুৱক কিশলয় ওলাই আহিছে। সাহসী ল'ৰা কিশলয়ৰ সাহস আৰু শক্তিক বুজাবৰ বাবে ভগ্নস্তুপত বিচাৰি পোৱা যুৱকৰ মূৰ্তিয়ে এটা চৰাইৰ লগত যুদ্ধ কৰাৰ ছবি অংকন কৰিছে। যি চৰাইক যুৱকজনে সাহসেৰে দমন কৰিছে— ‘চৰাইটোৰ চকুত স্পষ্ট মৃত্যুভয়, যুৱকৰ চকুত আগৰ অশুভ শক্তিৰ বিৰুদ্ধে ৰণত্যাগৰ (পৃ: ১৭২)। ইয়াৰ পিছতে গল্পকাৰে যুৱকজনক কেন্দ্ৰ কৰি বিচাৰি পাইছে বৰ্তমানৰ

অশুভ শক্তিক পৰাভূত কৰিব বিচৰা 'কিশলয়ক'। কিশলয় নামটোত এটা ব্যঞ্জন লুকাই আছে। কিশলয় মানে গছৰ কুঁহিপাত। অৰ্থাৎ উদ্ভিদ বিজ্ঞানৰ ছাত্ৰ, অৰণ্যক প্ৰাণভৰি ভালপোৱা কিশলয় প্ৰকৃতিৰে অবিচ্ছেদ্য অংগ। কুঁহিপাতৰ দৰেই নৱ-যুৱক কিশলয়ে প্ৰকৃতিৰ ধ্বংস যজ্ঞৰ বিৰুদ্ধে থিয় হৈছিল। এইখিনিতে লেখিকাই অতি কৌশলেৰে বৰ্তমানৰ ছবি এখন স্পষ্ট কৰিছে।

প্ৰকৃতি সুৰক্ষাৰ কাৰণে অতদ্ৰূপ প্ৰহৰী হোৱা কিশলয়ে বহু দুষ্কৃতিৰ লগত যুদ্ধ কৰিব লগা হৈছিল। তেওঁ সামাজিক, ৰাজনৈতিক, কু-চক্ৰান্তক সাহসেৰে পদানত কৰি গৈছিল। প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন ধ্বংস যজ্ঞক প্ৰতিহত কৰিছিল। ৰিজাৰ্ভৰ মূল্যবান কাঠ, বনৌষধি, গছ-চৰাই, পশু-পক্ষী সকলোকে ৰক্ষা কৰি গৈছিল। কিন্তু পিছলৈ কিশলয় ৰাজনৈতিক কু-চক্ৰৰ বলি হৈছিল। অশুভ শক্তিৰ কৰাল গ্ৰাসত কিশলয় লীন গৈছিল। লেখিকাই ইয়াত প্ৰাকৃতিক সম্পদেৰে ভৰপূৰ অসমৰ প্ৰকৃতি সুৰক্ষা আৰু ধ্বংস দুয়োটা দিশৰ ফোঁপোলা ৰূপটো প্ৰকট কৰিছে। দৰাচলতে দেশৰ সুৰক্ষাৰ বাঘজৰী হাতত থকা সকলেই কেনেকৈ ৰক্ষকে ভক্ষক হয় তাৰ ছবি স্পষ্ট কৰিছে।

বিভিন্ন সময়ত বিদেশীৰ আগ্ৰাসনত অসমৰ প্ৰাকৃতিক সম্পদ বিনষ্ট হৈ আহিছে। আৰ্থিক দীনতাৰে ভৰা এচাম মানুহক হাতৰ মুঠিত আনি, তেওঁলোকক টকাৰ লোভ দেখুৱাই প্ৰাকৃতিক সম্পদক হস্তগত কৰাৰ কু-অভিপ্ৰায় ৰচি আহিছে। ইয়াত আকৌ হাত উজান দিয়ে দেশৰ কৰ্ণধাৰ সকলেই। বানপানীৰ সময়ত প্ৰাকৃতিক সম্পদ ৰক্ষা কৰাৰ বিপৰীতে অবৈধ বেহা চলে প্ৰকৃতিক লৈ। অসমৰ প্ৰকৃতিৰ দিশত অহা প্ৰতিটো অশুভ হুংকাৰক পৰাভূত কৰিবলৈ কিশলয়ৰ দৰে প্ৰকৃতিক প্ৰাণভৰি ভালপোৱা এচাম লোকে নিজৰ জীৱনকো তুচ্ছ কৰে। কিন্তু ৰাজআজ্ঞাৰ আগত হাৰ মানিব লগা হয় এইচাম লোকে। গল্পটোত স্থানীয় এচাম প্ৰকৃতি প্ৰেমীৰ সহযোগত সকলো অশুভ শক্তিক পৰাভূত কৰিবলৈ কিশলয় উঠি-পৰি লাগিছিল। কিন্তু ৰাজআজ্ঞা লৈ অহা তথাকথিত বিপ্লৱীৰ সন্মুখত কিশলয় স্তম্ভিত হৈ পৰিছিল। ইয়াত লেখিকাই আলফা-ছালফাৰ বিভাজনৰ সময়ত বিভিন্ন সুবিধা প্ৰদান কৰা ছালফাসকলে কেনেকৈ এফালৰ পৰা ৰিজাৰ্ভৰ প্ৰকৃতিৰ লুণ্ঠন চলাই সকলো তহিলং কৰি গৈছিল তাৰেই ছবি স্পষ্ট কৰিছে। ৰাজ সাহায্যৰ দ্বাৰা অনুগ্ৰহিত এইচাম তথাকথিত বিপ্লৱীয়ে গুৰু-গোসাঁই নামানি তেওঁলোকৰ আধিপত্য বিস্তাৰ কৰে। গল্পটোত লেখিকাই এই প্ৰসংগত এনেদৰে উপস্থাপন কৰিছে— 'হঠাৎ ৰাজআজ্ঞা লৈ ল'ৰা এজাকে তোমাৰ প্ৰিয় অৰণ্যখন তহিলং কৰি পেলালে। সকলোৱে ভয় কৰা ৰজাৰ এই পোহনীয়া ল'ৰাজাকক তুমি প্ৰত্যাহান জনাইছিল। তোমাৰ ভিতৰৰ সীহ টুকুৰাই তোমাক ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰিলে। পৃথিৱীৰ কোনো শক্তিয়ে পৰাভূত কৰিব নোৱাৰা বুলি ভবা তুমি নোহোৱা হৈ গ'ল। তুমি

নোহোৱা হৈ যোৱাৰ পিছতে অৰণ্যও শেষ হৈ গ'ল।' (পৃ: ১৭৩) এনেদৰে দেওপাহাৰত শিলীভূত হৈ গৈছিল কিশলয়ৰ সাহস।

গল্পটোত সমাজৰ বিভিন্ন দিশৰ শুভ-অশুভৰ দ্বন্দ্বৰ প্ৰতিফলন দেখুৱাবলৈ সৰু সৰু বহুকেইটা কাহিনী বৰ্ণনা কৰিছে। প্ৰতিটো কাহিনীত একো একোজন যুৱকে ভূমুকি মাৰিছে। দ্বিতীয় কাহিনীত গল্পকাৰে সংগীতৰ কৌমাৰ্য্যতা ৰক্ষাৰ প্ৰচেষ্টা কৰা প্ৰশান্তৰ প্ৰসংগ আনিছে। অতীতৰ এই কাহিনী 'ধূপা' গছৰ সুৰভিৰে সুৰভিত। প্ৰকৃত সংগীত সাধক, সংগীতক প্ৰাণভৰি ভালপোৱা প্ৰশান্ত সদা হাস্যমুখৰ। তেওঁৰ কোমল লাৱণ্যময়তাই সকলোকে প্ৰশান্তি দিয়ে। সংগীত প্ৰশান্তৰ আজীৱন ব্ৰত। আকাশ-বতাহ, নদ-নদী, পাহাৰ-পৰ্বত সকলোতে তেওঁ সংগীত বিচাৰি পাইছিল। প্ৰশান্তৰ সংগীতে সকলোকে মুগ্ধ কৰা দৰে চুমীকো মুগ্ধ কৰিছিল। প্ৰশান্তৰ সংগীতৰ সন্মোহিত শক্তিয়ে চুমীক বলিয়া কৰিছিল। কিন্তু ভোগসৰ্বোচ্চ বাস্তৱৰ সমাজখনৰ সন্মুখীন হৈ প্ৰশান্ত-চুমীয়ে বুজি উঠিছিল জীয়াই থাকিবলৈ প্ৰেম বা সংগীত নহয়, লাগে টকা। প্ৰশান্তই টকাৰ বিনিময়ত সংগীত পৰিৱেশন কৰিব বিচৰা নাছিল। পিছলৈ পৰিস্থিতিৰ বাধ্যত টকা লৈ ষ্টেজত উঠিছিল। প্ৰশান্তই অপূৰ্ব সুৰেৰে বসন্ত বন্দনা আৰম্ভ কৰোঁতেই আধা মানুহ উঠি গৈছিল। 'ফাংচন' জমাই দিবলৈ কোৱাসকলৰ ওপৰত খং কৰি প্ৰশান্ত ষ্টেজৰ পৰা নামি আহিছিল। পিছলৈ এনে বহু সুযোগ প্ৰশান্তলৈ আহিছিল। যেনে— চুৰি সুৰত গান গোৱা, পপুলাৰ হিন্দীগান অসমীয়াত গোৱা, সস্তীয়া কেছেট উলিওৱা ইত্যাদি। প্ৰকৃত সংগীত সাধনা কৰি ভালপোৱা প্ৰশান্তক সংগীতৰ নগ্ন ৰূপে বৰ আঘাত দিছিল। ইতিমধ্যে চুমীয়েও স্থূল চিন্তাৰ ভোগকেন্দ্ৰিক সমাজখনৰ সহজ আকৰ্ষণত প্ৰশান্তৰ জীৱনৰ পৰা আঁতৰি গৈছিল। ঘৰৰ মানুহেও প্ৰশান্তক ভুল বুজিছিল। ডিঙিত গীটাৰখন ওলোমাই লৈ প্ৰশান্তই গোটেইখন ঘূৰি ফুৰিছিল। লাহে লাহে প্ৰশান্তৰ বাস্তৱ আৰু কল্পনাৰ সীমাৰেখাডাল মচ খাই আহিছিল।

গল্পকাৰে প্ৰশান্তৰ সংগীত সাধনাৰ মাজেৰে আচলতে বৰ্তমান সময়ত সংগীতৰ নামত চলি থকা বিকৃত দিশটোক উদঙাই দিছে। তাৰ লগে লগে শ্ৰোতাৰ ৰুচিবোধৰো পৰিচয় দাঙি ধৰিছে। বৰ্তমান কোনো গভীৰ অৰ্থ বহন নকৰা, জমাই দিব পৰা বিকৃত সংগীত সাধনাই প্ৰকৃত সংগীত সাধনাক নিঃশেষ কৰাৰ উপক্ৰম হৈছে। সেয়ে সমাজৰ অশুভ শক্তিৰ ধামখুমীয়াত প্ৰশান্তই মানসিক ভাৰসাম্য হেৰুৱাই মৃত্যুক আকোঁৱালি লৈছে। অৰ্থাৎ দেওপাহাৰত শিলত কটা যুৱকৰ হাঁহিটোত, শিলৰ বীণখনিত প্ৰশান্ত সোমাই থাকিল। দেওপাহাৰে এয়া শিলীভূত কৰি থৈছে প্ৰশান্তৰ সংগীত। (পৃ: ১৭৫)

এনেদৰে এচাম মানুহৰ স্থূল আৰু ভোগবাদী মানসিকতাই প্ৰকৃত শিল্পসত্তাসমূহক

পণ্য সামগ্ৰীৰ দৰে জ্ঞান কৰাৰ পৰিণতিত প্ৰকৃত শিল্পীবোৰে সমাজত তিষ্ঠি থাকিব নোৱাৰা হৈছে। কিয়নো সংগীত এতিয়া লবীকেন্দ্ৰিক, টকাকেন্দ্ৰিক আৰু নকলেৰে ভৰি পৰিছে। জ্যোতিপ্ৰসাদ, বিষ্ণুৰাভা, ভূপেন হাজৰিকা আদিক কিমানজন অসমীয়াই প্ৰকৃতাৰ্থত অনুধাৱন কৰে! এনেকুৱা হেজাৰ প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰি গল্পকাৰে সংগীতৰ কৌমাৰ্য্যতা এতিয়া দেওপাহাৰত শিলাভূত বুলি কৈছে; এনেদৰে গল্পকাৰে সমাজৰ মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়ৰ স্বৰূপ উদঙাইছে।

তৃতীয় দৃশ্যত ভাতখিলাৰ একাংশ মেৰখাই থকা প্ৰকাণ্ড স্তম্ভটোৰ একেবাৰে তলৰ চাৰিকোণীয়া অংশটোত কমাৰশালৰ দৃশ্য শিলৰ মাজতো জীৱন্ত হৈ থকা দেখিবলৈ পাইছে। সেই কমাৰশালত হাতুৰী লৈ ঘৰ্মাক্ত শৰীৰেৰে ‘ৰূপক’ৰ সন্ধান পাইছে গল্পকাৰে। সংগ্ৰাম আৰু সততাৰে, নৈতিকতাৰে জীৱন নিৰ্বাহ কৰিব বিচৰা নতুন যুৱক ৰূপক। গল্পকাৰে ৰূপকৰ শৈল ভাস্কৰ্য্যক এনেদৰে বিচাৰি পাইছে— “হাতুৰীটো লৈ থকা হাতখনৰ পেশীবোৰ স্পষ্ট। কমাৰজনৰ বুকুখন বহল, সিংহকটি যুৱকৰ শৰীৰ অলংকাৰবিহীন, গাত সামান্য বস্ত্ৰ। এখন ভৰি কোঁচাই থৈছে, আনখন মেলি থোৱা আছে। যুৱকজনে একান্ত মনে তললৈ চাই আছে। ভাস্কৰ্য্যটোত হাত ফুৰালে যেন অনুভৱ কৰা যায় গণগণীয়া কমাৰশালৰ জুইৰ উত্তাপ, ওচৰলৈ গ’লে পোৱা যায় যেন ঘামৰ গোলন্দ।” (পৃ: ১৭৫)। ‘লুটবাজ’ আৰু ‘ডকাইতি’ৰ দেশত সৎ হৈ জীয়াই থাকিব বিচৰা ৰূপক অসমীয়া বিভাগৰ এম.এ. আছিল। চৰকাৰী চাকৰি এটা কৰিবলৈ ৰূপকৰ ইচ্ছা আছিল। সততাৰে পঢ়ি-শুনি চাকৰিৰ ইণ্টাৰভিউবিলাক দিছিল। কিন্তু চৰকাৰী চাকৰি সততাৰে লাভ কৰিব নোৱাৰাৰ ছবিখন স্পষ্ট হৈ উঠাত কৰ্ম কৰি, পৰিশ্ৰম কৰি টুক-টাককৈ চলি যাব বিচাৰিছিল। পিতৃবিহীন ঘৰখনত মাতৃক অকণমান সুখেৰে জীয়াই ৰাখিব বিচাৰিছিল। যিটো সময়ত ৰূপকৰ লগৰ ল’ৰাই ‘এটা ইশাৰাত’ লাখ টকা উপাৰ্জন কৰিছিল, সেই সময়ত ৰূপকে দিনটোৰ কঠোৰ পৰিশ্ৰমৰ অন্তত দৈনিক বজাৰৰ খৰচ অকণমান উলিয়াবলৈ সক্ষম হৈছিল। হ’লেও ৰূপক সন্তুষ্ট আছিল এই কাৰণে যে, সেই টকা সততাৰ আৰু কঠোৰ পৰিশ্ৰমৰ। এদিন শৈশৱৰ মুখচিনাকি ল’ৰা এজনে এখন নম্বৰ নোহোৱা গাড়ীক নতুন ৰূপ দিবলৈ দিয়া কামৰ যোগেদি ৰূপকৰ সকলো আশা-আকাংক্ষাৰ ছন্দপতন ঘটিছিল। সহজ-সৰল ৰূপকে বুজি উঠা নাছিল— ‘ডকাইতিৰ দেশত ঘাম পেলাই জীয়াই থকাটোৱে এক সংগ্ৰাম, এক ভয়ংকৰ প্ৰত্যাহ্বান’। (পৃ: ১৭৬)। শৈশৱৰ বন্ধুৱে গাড়ীখনৰ কাম কৰি দিলে মোটা অংকৰ টকা দিব বুলি কথা দিছিল। ৰূপকে সেই টকা বেমাৰী মাকৰ উন্নত চিকিৎসাত ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ দুগুণ উৎসাহত কাম কৰিছিল। কিন্তু এদিন দুপীৰয়া পুলিচ আহি ৰূপকক ধৰি লৈ গ’ল।

শৈশৱৰ বন্ধুৱে একো ভয় নকৰিবলৈ আশ্বাস দিলে— ‘গুৰুতৰ ৰাজনৈতিক কাৰণত তাক এদিনৰ বাবে লক্-আপত ভৰোৱা হৈছে, কাইলৈ পুৱাই তাক উলিয়াই নিয়া হ’ব। গাড়ীখন ইতিমধ্যে তাৰ গেৰেজেৰ পৰা আঁতৰোৱা হৈছে’। (পৃ: ১৭৬-৭৭)। ইয়াৰ এসপ্তাহ পিছত ফুলি উঠা, মাছে খুটিয়াই বীভৎস কৰা ৰূপকৰ মৃতদেহ উদ্ধাৰ কৰা হ’ল এখন বিলত।

দিনে-নিশাই পুতেক ঘূৰি আহিব বুলি বাট চাই থকা সহজ-সৰল, মাতৃৰ মমতাৰে মমতাময়ী মাকে কাম কৰিবলৈ যোৱা পুতেকৰ মৃত্যু হোৱা বুলি বিশ্বাস নকৰে। গল্পকাৰে মাতৃহৃদয়ৰ বেদনা বিশ্ৰজনীনতাৰ মাজেৰে এনেদৰে ব্যাখ্যা কৰিছে— ‘কোনোবাই কিবা ক’লে দমদমাই আহে, ‘গেলা শ আনি মোক কয় এইটো আপোনাৰ ল’ৰা। হ’ব পাৰে নেকি? ক’লেই হ’ল নেকি? মোৰ বাছ এতিয়াই আহিব’। তাৰ পিছত মানুহজনীয়ে চৌকাত জুই জ্বলাবলৈ আৰম্ভ কৰি চিঞৰি থাকে: ‘এমুঠি শাক তুলি আন। কাৱে মাছ কিটা বাছি দে, দৈ অকণ পাতি থ, বিলাহী এটা ধুই থ।’ জুইকুৰা জ্বলাই জ্বলাই মাকে চিঞৰিয়ে থাকে: ‘সোনকালে আন, সোনকালে আন, সি এতিয়াই আহিব, তাৰ বৰ ভোগ লাগিছে, ভোকত আছে সি।’ (পৃ: ১৭৭) ভাৱপ্ৰকাশৰ উপযুক্ত ভাষাশৈলী প্ৰয়োগত সিদ্ধহস্ত কলিতাই এনেদৰে সংগ্ৰাম আৰু সততা বৰ্তমান দেওপাহাৰত শিলীভূত বুলি কৈছে।

চতুৰ্থ দৃশ্যত পৰমা মাষ্টৰৰ ঘৈয়েকৰ যোগেদি দেওপাহাৰত মাতৃ মমতা শিলীভূত হোৱাৰ কাহিনী বিবৃত হৈছে। মাতৃৰ বুকুৰ স্তন পান, শিশু-মাতৃৰ নিভৃত সময়, পৰম সুখৰ সময়, শিশুৰ কাৰণে সম্পূৰ্ণ নিৰাপদৰ সময়। পৃথিৱীৰ কোনো ধৰণৰ ভয় শংকা নোহোৱাকৈ থাকিব পৰা সুখৰ সময়। কিন্তু উগ্ৰবাদী চেতনাই, আলফা-ছলফাৰ সংঘাতত সমাজত সৃষ্টি হোৱা ত্ৰাসিত সময়ে, মিলিটাৰীৰ বীৰত্ব আৰু সন্ত্ৰাসৰ আগত মৰিমূৰ হৈছে এই সময়। স্থিৰ হৈ পৰিছে এই সময়। মানৱতা ভূ-লুপ্তিত হোৱা এই সময়। কোনো সন্তান এতিয়া মাতৃৰ বুকুত নিৰাপদ নহয়। মাতৃয়েও বুকুত সাবটি সন্তানক আশ্ৰয় দিব নোৱাৰে। ‘খক’ আৰু ‘লুটবাজৰ’ জগতত মানুহ শিল হৈ পৰিছে— ‘তাইৰ মৃতদেহটো কোনেও চুব পৰা নাছিল, তাইৰ স্তনৰ পৰা অমৃতধাৰা নহয়, তেজ বৈ আছিল,... তাইৰ দেহাটো মৰিশালিলৈ নিবলৈকো মানুহবোৰৰ সাহ হোৱা নাছিল। স্তনত মুখ দি থাকোঁতেই শিশুটি নিথৰ হৈ গ’ল। মাক আৰু শিশু শেতেলীতে নোহোৱা হৈ গ’ল।’ (পৃ: ১৭৮)

হাত মানৱতাৰ পুনৰ জয়ৰ আশাৰে গল্পকাৰে এনেদৰে বৰ্ণনা কৰিছে— এটা সৰু উজ্জ্বল ৰঙা ৰঙৰ মৌপিয়া চৰাই আহি মাক আৰু শিশুৰ গাতে পৰি জঁপিয়া-জঁপি কৰি আছে। চৰাইটো যেন এজন যাদুকৰ, যাদুৰ স্পৰ্শত এতিয়াই জী উঠিব শিলৰ বুকুৰ

মাতৃ-মমতা, গৰু পোৱালিটো নেজ দাঙি দৌৰিব, পাছে পাছে মূৰত ম'ৰা পাখি গুজি লোৱা লোদোৰ-পোদোৰ শিশুটিয়ে থুনুক-থাকানকৈ খোজ ল'ব। (পৃ: ১৭৮)

প্ৰতিটো দৃশ্যত গল্পকাৰে মানৱতাৰ আশাৰ চাকিগছি জ্বলাই ৰাখিছে। কাৰণ শুভ-অশুভৰ দ্বন্দ্বত সদায় শুভৰ জয় অনিবাৰ্য্য বুলি গল্পকাৰে বিশ্বাস কৰে।

পঞ্চম দৃশ্যত গল্পকাৰে নিম্ন মধ্যবিত্ত সমাজৰ কিশোৰ এজনৰ ছবি বৰ কৰুণভাৱে তুলি ধৰিছে। কিশোৰ এজনৰ যিটো সময় পখিলা খেদাৰ সময়, হৰিণাৰ পিছে পিছে ডেও দিয়াৰ সময়, ৰামধেনু, জেনবাই দেখি ভাবত বিভোৰ হোৱাৰ সময়, সেই সময়ত এমুঠি অন্নৰ চিন্তাত দিগ্বিদিক হেৰুওৱা কিশোৰজনে পেটৰ তাড়নাত ইলেক্ট্ৰিকৰ তাঁৰ চুৰি কৰা দলত যোগ দিয়ে। কাৰণ ঘৰত এমুঠি ভাতৰ বাবে বেমাৰী মাক-দেউতাকে তাৰ মুখলৈ বাট চাই থাকে। অনভিজ্ঞ কিশোৰজনে পূৰ নোহোৱা অভাৱ পূৰ্ণ কৰিবলৈ অকলে ইলেক্ট্ৰিক তাঁৰ চুৰি কৰিবলৈ গৈ জ্বলি ক'লা বৰণ হৈ ৰাস্তাত পৰি ৰৈছিল। এনেদৰে দৰিদ্ৰতাত আচ্ছন্ন নিম্নমধ্যবিত্ত পৰিয়ালৰ 'কৈশোৰ' জীৱন সংগ্ৰাম দেওপাহাৰত শিলীভূত হৈছে। সমাজত অভিজাত শ্ৰেণীৰ ৰাজত্ব, শোষণৰ পৰিণতিতে সমাজত দুটা শ্ৰেণীৰ সৃষ্টি হৈছে— ধনী আৰু দুখীয়া। অৰ্থাৎ শোষক আৰু শোষিত। শোষকে শোষিতৰ তেজে-পূঁজে শুহি খাইছে। ফলত এমুঠি অন্নৰ কাৰণে, পেটৰ ভোক নিবাৰণৰ কাৰণে কৈশোৰ কালতে মৃত্যুক সাবটিব লগা হৈছে।

নিজস্ব কথনশৈলী আৰু মূলতঃ সাধাৰণ লোকৰ জীৱনচৰ্যা বাস্তৱানুগ ৰূপত তুলি ধৰি সাহিত্যৰ সাধনা কৰা কলিতা অসমীয়া কথা সাহিত্যৰ এগৰাকী বৰণ্য কথাশিল্পী। আংগিকৰ অভিনৱ কলা-কৌশলেৰে, অনুভূতিশীল লেখিকাই, গল্পটোত অতি সূক্ষ্মতাৰে সমাজৰ ভগ্নময় দিশবোৰ ফাঁহিয়াই চাইছে। অতীতৰ বহু ঘটনাৰ সাক্ষী দেওপাহাৰ। দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তূপৰ মাজত লেখিকাই কৌশলগতভাৱে বাস্তৱিক সময়ৰ সামাজিক অৱক্ষয়ৰ বিভিন্ন দিশক উদঙাইছে। এইবোৰ সমাজৰ একো একোটা অশুভ শক্তি। অশুভ শক্তিৰ ঘনঘোৰ অন্ধকাৰত কেতিয়াবা শুভশক্তি পৰাভূত হ'বলগীয়া হয় যদিও, সৰ্বশেষত শুভশক্তিয়ে স্থায়ী হৈ ৰয়, জয় হয়। গল্পকাৰে গল্পটোত প্ৰতিটো ঘটনাৰ যোগেদি ভূ-লুপ্তিত হোৱা মানৱতাৰ অশুভ দিশসমূহক প্ৰকট কৰিছে। অৱশ্যে তীব্ৰ আশাবাদী লেখিকাই শেষত আশাবাদৰ ইংগিতেৰে, শুভ শক্তিৰ জয়ৰ ইংগিতেৰে গল্পটোৰ সামৰণি মাৰিছে। সেয়ে গল্পকাৰে 'কীৰ্ত্তিমুখৰ ভাস্কৰ্যৰ আঠযোৰা অমৰাণ্ডটীয়া' চকুলৈ বেছি সময় চাই থাকিব পৰা নাই। গল্পকাৰৰ ভাষাত— 'মন্দিৰৰ শুভ-অশুভ চাৰিওফালে চাই থকা কীৰ্ত্তিমুখৰ ভাস্কৰ্যৰ আঠযোৰা অমৰাণ্ডটীয়া চকুৰ প্ৰখৰ দৃষ্টিত যেন এক অদ্ভুত শক্তি আছে। বেছি সময় চাই থাকিব নোৱাৰি, নিজে নিজে চকুৰ পতা

তললৈ নামি আহে। নতজানু হৈ আহে সমস্ত সত্তা’। (পৃ: ১৭৯) সমাজত যিমানৈই অশুভ শক্তিৰ প্ৰাদুৰ্ভাৱ নাবাঢ়ক কিয়, শুভ শক্তি সদায়েই স্থায়ী; সত্যৰ ওচৰত মানুহ নতজানু হ’বলৈ বাধ্য। এনে ভাবৰ গভীৰ বিশ্বাসী লেখিকাই সেই কাৰণে প্ৰতিটো কাহিনীৰ চৰিত্ৰক মানৱীয় দৃষ্টিভংগীৰে চাইছে। আচলতে গল্পকাৰ নিজেই শুভ শক্তি, ভগ্নময় সমাজৰ অতদ্প্ৰহৰী। সমাজত অতি নগণ্য সংখ্যক মানুহৰ মাজত মানৱতা জীয়াই আছে কাৰণেই সমাজখন অশুভ শক্তিৰ পৰা বাচি আছে। গল্পকাৰৰ ভাষাত— বধ্যভূমি হোৱা সমাজখনে নোহোৱা কৰি দিয়া কিশলয়, ৰূপক, পৰমা মাষ্টৰৰ পৰিবাৰ আৰু শিলগুটি, ভাত বিচাৰি গৈ জ্বলি যোৱা কিশোৰটোক দেওপাহাৰৰ আন্ধাৰে আৱৰি ধৰিছে। এবাৰ যদি চাব পাৰিলোঁহেঁতেন, একো নেদেখি। মাত্ৰ চেগুণ গছজোপাৰ ফাঁকেৰে অহা হালধীয়া কমলা ৰঙৰ পোহৰৰ ৰেখাত জিলিকি আছে কীৰ্তিমুখৰ আঠযোৰা সদা জাগ্ৰত, সজাগ অমৰাণ্ডটীয়া চকু (পৃ: ১৭৯)। ইয়াৰ এযোৰ চকু গল্পকাৰৰ বুলি বিনাদ্বিধাই ক’ব পাৰি।

৫.০ সামৰণি :

অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ নব্বৈৰ দশকত ৰচিত এটি সাৰ্থক গল্প ‘দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তুপত’। অগতানুগতিক কথনৰীতিৰে গল্পটোৰ অন্তৰ্নিহিত ভাবক গল্পকাৰে কলাত্মক ৰূপ দিছে। প্ৰকাশভংগীৰ অভিনৱত্ব গল্পটোৰ মন কৰিবলগীয়া দিশ।

দেওপাহাৰক কেন্দ্ৰ কৰি গল্পটোত সমাৱেশ ঘটোৱা কাহিনীসমূহ ভিন্ন, কিন্তু তাৰ অন্তৰ্নিহিত ভাব একে। কাহিনীকেইটাত গল্পকাৰে প্ৰতিটো চৰিত্ৰক সাধাৰণ সমাজখনৰ পৰা বুটলি লৈছে। চৰিত্ৰসমূহ কৰ্ম তৎপৰ, সাহসী, সৎ, সহজ-সৰল। এওঁলোক সমাজৰ শুভশক্তি। কিন্তু একোখন সমাজৰ অংগীভূত সদস্য আন এচাম আকৌ অভিজাত, স্বাৰ্থপৰ, ক্ষমতাশালী, অত্যাচাৰী, সুবিধাবাদী। এইচাম মানুহৰ বাবে অৰ্থাৎ অশুভ শক্তিৰ বাবে সমাজৰ সাধাৰণ শ্ৰেণীয়ে (শুভশক্তি) দুৰ্ভোগ ভুগিব লগা হয়; এয়াই গল্পটোৰ মূল বক্তব্য বিষয়।

গোটেই গল্পটোত গল্পকাৰে ঘটনাসমূহৰ পৰিস্থিতিৰ বৰ্ণনাত অভিনৱত্বৰ পৰিচয় দিছে। গল্পকাৰৰ বৰ্ণনামূলক আৰু উপযুক্ত শব্দ প্ৰয়োগৰ দিশসমূহে পাঠকক বাৰুকৈ আকৰ্ষণ কৰে। বিশেষকৈ পৰিস্থিতি বা ঘটনা এটাক জীৱন্ত আৰু যথাযথ কৰিব পৰাকৈ শব্দ প্ৰয়োগত কৌশলী। যেনে— (১) গল্পটোৰ আৰম্ভণিতে গল্পকাৰে দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তুপৰ মাজত এক ৰহস্য বিচাৰি পাইছে। যি ৰহস্য মানুহৰ অতীত, বৰ্তমানৰ লগত সংপৃক্ত— দেওপাহাৰৰ থিয় গৰাত বগাই থাকোতে তলৰ পৃথিৱীখনে টানি থাকে। দুখোজ দিয়ে ৰৈ যাব লাগে। আঁচলত ধৰি যেন কোনোবাই টানি আছে। বতাহত ফিচফিচাই

উঠে কাৰোবাৰ অশৰীৰী মাত : “নাযাবি... সেইপিনে নাযাবি... নামি আহ, নামি আহ।” হাতী আৰু চৰাইৰ মাত, বান্দৰৰ তীক্ষ্ণ চিঞৰৰ লগত মিহলি হৈ যায় সেই অশৰীৰী ফুচফুচীয়া মাত। দেওপাহাৰত উঠিলে তলত দেখা যায় এখন সেউজীয়া সমুদ্ৰ, উঠিছে, নামিছে (পৃ: ১৭১)। (২) ঘটনাসমূহৰ বিষয়বস্তুৰ লগত ৰজিতা খোৱাকৈ দিয়া চৰিত্ৰসমূহৰ অৰ্থৰহ নাম— কিশলয়, প্ৰশান্ত, ৰূপক, পৰমা মাষ্টৰৰ ঘৈণীয়েক আদি।

গল্পটোত প্ৰয়োগ হোৱা বৰ্ণনামূলক, শব্দপ্ৰয়োগৰ কুশলতা, কাব্যময় ইংগিত ধৰ্মী বাক্য, বিশেষণ আদিৰ উদাহৰণ দিয়া হ’ল।

(১) বৰ্ণনামূলক:

(ক) ‘তুমি বুজিছিলি সাম্ৰাজ্যবাদীৰ লোভী হাতোৰা কেনেকৈ এই বনৌষধিৰ দুষ্প্ৰাপ্য গছবোৰলৈ লকলককৈ জিভা মেলি আহিছিল। (পৃ: ১৭৩)

(খ) প্ৰশান্তৰ দেহাটো মৰা মেকুৰী টনাদি টানি ফুটপাথৰ পৰা লৈ যোৱা হ’ল। (পৃ: ১৭৫)

(গ) একালৰ সতীৰ্থসকলক কুকুৰ-মেকুৰীৰ দৰে মাৰিবলৈ পুলিচক সহায় কৰি থকা, আলাউদ্দিনৰ দৈত্যক বশলৈ আনি ৰাজকুমাৰী, ৰাজকাৰেং, ৰাজদৌলতৰ মাজত ডুব গৈ থকা শৈশৱৰে মুখ চিনাকি ল’ৰা এজন এদিন ৰূপকৰ গেৰেজলৈ আহিছিল। (পৃ: ১৭৬)। ইত্যাদি।

(২) উপযুক্ত শব্দ প্ৰয়োগ, বিশেষণ :

(ক) ‘শালগছৰ দৰে কোন নৱযুৱক’ (পৃ: ১৭২)

(খ) ‘তাৰ চকুযোৰা মৰামাছৰ দৰে ঢেলা’ (পৃ: ১৭২)

(গ) ‘গাৰ হালধি গাঠি হেন বৰণৰ ছাল’ (পৃ: ১৭২)

(ঘ) ‘মাথিয়ে ভনভনাই থকা এটা মৃতদেহ’ (পৃ: ১৭৫)

(ঙ) জলফাই পাতৰ মুকুট (পৃ: ১৭৫)

(চ) গনগনীয়া কমাৰশালৰ জুইৰ উত্তাপ (পৃ: ১৭৫)

(ছ) মানুহ পোৰাৰ গোল্ফত চহৰখনে বতিয়াই পেলালে (পৃ: ১৭৭)

(৩) কাব্যিক তথা ইংগিত ধৰ্মী ভাষা :

(ক) চেঙণৰ তলখন খচমাচাই উঠিছে— ক’লা, হালধীয়া, পাব পাব থকা এডাল বাকৰাজ সাপ। মছৰ গতিত গৈ থকা দীঘল সাপডালৰ গাত শীতৰ আবেলিৰ কমলা ৰঙৰ ব’দখিনি পৰিছে। শুকান পাতৰ ওপৰেদি গৈ থকা সাপডাল আৰু দেওপাহাৰৰ চূড়াৰ সময় যেন একে— মছৰ, অথচ ধাবমান, সুন্দৰ অথচ ভয়াবহ। (পৃ: ১৭৭)

(খ) এটা সৰু উজ্জ্বল ৰঙা ৰঙৰ মৌ-পিয়া চৰাই আহি মাক আৰু শিশুৰ গাতে

পৰি জঁপিয়া-জঁপি কৰি আছে। চৰাইটো যেন এজন যাদুকৰ, যাদুৰ স্পৰ্শত এতিয়াই জী উঠিব *শিলৰ বুকুৰ মাতৃ-মমতা*, গৰু পোৱালিটো নেজ দাঙি দৌৰিব, পাছে পাছে মূৰত ম'ৰা পাখি গুজি লোৱা লোদৰ-পোদৰ শিশুটিয়ে থুনুক-থানাককৈ খোজ ল'ব। (পৃ: ১৭৮) ইত্যাদি।

গল্পটোৰ সামগ্ৰিক দিশৰ বিশ্লেষণে অসমীয়া গল্প সাহিত্যত ইয়াৰ স্থান নিৰূপণ কৰিছে। কলিতাৰ নিজৰ মন্তব্যৰে ক'ব পাৰি— মই গল্প এটা লেখোঁতে বিষয়বস্তুক বেছি গুৰুত্ব দিওঁ। বিষয়বস্তুৰেহে গল্প এটাৰ ৰূপ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰে। গল্প এটাত কি ক'ব খোজা হৈছে সেয়া বেছি গুৰুত্বপূৰ্ণ।... বিষয়বস্তু আৰু ৰূপগত দিশটোৰ মাজত সামঞ্জস্য থাকিলেহে এটা সাৰ্থক গল্প সৃষ্টি হয়।^১ গতিকে মানৱতাবাদী দৃষ্টিভংগীৰে দুৰ্নীতিগ্ৰস্ত এখন সমাজত সততা, নিষ্ঠা, শ্ৰম আদিৰ মূল্য কিদৰে নোহোৱা হৈছে তাকেই অতি সংবেদনশীল ৰূপত গল্পটোত দেখুওৱা হৈছে। ■

প্ৰসংগ টোকা:

- ১। নাছৰিন, স্বামিম। অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ চুটিগল্প। পৃ: ৪৭৭।
- ২। সাহিত্য ডট অৰ্গ। ড° অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ সৈতে সাক্ষাৎকাৰ। ত্ৰয়োদশ বৰ্ষ, দশম সংখ্যা, জুন, ২০২৪।
- ৩। নাছৰিন, স্বামিম। অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ চুটিগল্প। পৃ: ৪৯২
- ৪। কলিতা, অৰূপা পটঙ্গীয়া। কোভাৰ পেজ, দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তূপত। চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, ২০০৯ চন।
- ৫। কলিতা, অৰূপা পটঙ্গীয়া। দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তূপত। পৃ: ১৭১।
- ৬। নাছৰিন, স্বামিম। অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ চুটিগল্প। পৃ: ৪৮৫
- ৭। সাহিত্য ডট অৰ্গ। ড° অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ সৈতে সাক্ষাৎকাৰ। ত্ৰয়োদশ বছৰ। দশম সংখ্যা, জুন, ২০২৪।

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী/মুখ্য সমল:

কলিতা, অৰূপা পটঙ্গীয়া। দেওপাহাৰৰ ভগ্নস্তূপত। চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, পাণবজাৰ, গুৱাহাটী-১, দ্বিতীয় প্ৰকাশ, ২০০৯, জানুৱাৰি।

গৌণ সমল:

বৰা, অপূৰ্ব (সম্পা:।) অসমীয়া চুটিগল্প ঐতিহ্য আৰু বিৱৰ্তন। প্ৰথম প্ৰকাশ, ৭ জুলাই, ২০১২। সাহিত্য ডট অৰ্গ। ড° অৰূপা পটঙ্গীয়া কলিতাৰ সৈতে সাক্ষাৎকাৰ। ত্ৰয়োদশ বছৰ। দশম সংখ্যা, জুন, ২০২৪।

বসৰাজৰ বস আৰু বসায়ন সামাজিক ন্যায় প্ৰসংগৰ গল্প

উৎপল হালৈ

বেজবৰুৱাৰ গল্পসমূহ সাহিত্যিক সৃষ্টিৰ দিশৰ পৰা অনবদ্য সাহিত্যিক অৱদান। নিঃসন্দেহে অসমীয়া ভাষা, সংস্কৃতি আৰু সামাজিক জীৱন শৈলীৰ আলমত তেওঁৰ কাহিনী প্ৰাণৱন্ত হৈ পৰিছে। পিছে ই কেৱল অসমীয়া ভাষাৰ সম্পদ হিচাপে বৰ্ণাই থাকিলে সাৰ্বজনীন আবেদনসমূহ উপেক্ষিত হোৱাৰ সংশয় ওপজে। বেজবৰুৱাৰ সমালোচনাত অসমীয়া ভাষা প্ৰসংগ ইমানেই মুখৰ যে মানুহৰ জীৱনৰ সঁচা অধ্যায়ৰ নিপুণ সৃষ্টিশীল উপস্থাপন প্ৰসংগ বাদ পৰা দেখা যায়। বিষয়বস্তুৰ পিনৰ পৰা বেজবৰুৱাৰ সৃষ্টিক আঞ্চলিক সাহিত্য হিচাপে বিবেচনা কৰাৰ যুক্তি নাই। তেওঁৰ বৃত্তিগত প্ৰবাসে সাহিত্য সৃষ্টিৰ পৰিধি বহল কৰিছে। উৰিষ্যাৰ সন্মলপুৰৰ সৃষ্টি সেই দিশৰ পৰা ভালদৰে মনকৰিবলগীয়া। গল্পকাৰ যোগেশ দাসে বেজবৰুৱাৰ সৃষ্টিশীল গদ্য সাহিত্যৰ ওপৰত কিছু মূল্যবান বিষয় উত্থাপন কৰিছে। বৰ্ণৰ ভিত্তিত শ্ৰেণী বিভাজিত সমাজৰ সঁচা প্ৰতিচ্ছবি বেজবৰুৱাৰ সৃষ্টিৰ অন্যতম বিশেষ বসায়ন যাক চৰিত্ৰ সমূহৰ অংকনৰ মাধ্যমেৰে প্ৰতিফলিত কৰা হৈছে। তেওঁৰ উদ্দেশ্য আছিল মানুহৰ মনত এখন বিভেদহীন, মানৱতাবাদী সমাজৰ কল্পনা আঁকি দিয়া। তাৰ বাবে তেওঁ অন্ধবিশ্বাস তথা এলান্ধুকলীয়া সংস্কাৰ আৰু প্ৰচলনৰ সাহিত্য যোগে বিৰোধ কৰিছিল। তেওঁৰ দ্বাৰা অংকিত চৰিত্ৰসমূহৰ কোনোৱে এই পুৰণি অবৈজ্ঞানিক ৰীতিসমূহৰ বেপৰোৱা অনুশীলনেৰে পৰিস্থিতি উজাগৰ কৰিছে অথবা আন কোনোৱে

ইবিলাকৰ চিকাৰ হৈ সঁকিয়াই দিছে। গল্পসমূহৰ সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত যি বিবিধতা বেজবৰুৱাৰ মাজত দেখা যায় তাক সামাজিক ব্যাধিবিলাকৰ উন্মোচক হিচাপেও একেডাল সূতাৰে বান্ধিব পাৰি।

ভাৰতীয় বৰ্ণভেদৰ মূল হৈছে সৰ্বৰ্ণ আৰু অসৰ্বৰ্ণৰ মাজৰ অস্পৃশ্যতাৰ অলংঘনীয় বজ্জ ৰেখা। এই ব্যৱধান সামাজিক স্তৰৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ আৰু কাৰ্যকৰী বিভাজক। বেজবৰুৱাৰ দিনত ই কিমান প্ৰকট আছিল সেই কথা সহজেই অনুমান কৰি ল'ব পাৰি কিয়নো আজিৰ একবিংশ শতিকাৰ তৃতীয় দশকতো আমি বামুণ শূদ্ৰৰ সমাজত বাস কৰো। বিলাত ফেৰৎ অসমীয়া আৰু ভাৰতীয়ই বিয়াৰ বাবে পৰিয়ালৰ সন্মতিৰ স্বৰ্ণৰ পাত্ৰ অথবা পাত্ৰী বিচাৰে। অৱশ্যে প্ৰেমৰ দুৰ্বাৰ বৰদৈচিলাই জাত পাত উৰুৱাই নিয়াৰ নজিৰ নাই বুলিব নোৱাৰি। পিছে তাৰ বাবে তেনে আবেগৰ ঢল জৰুৰী। আধুনিকতাৰ প্ৰতিভু হিচাপে বেজবৰুৱাই 'আমাৰ দেশখন জহন্নামে' নিয়া ধৰ্মীয় আৰু সাম্প্ৰদায়িক বিভেদক বিশেষভাৱে লক্ষ্য কৰি লৈছিল।

জোনাকী কাকতৰ চতুৰ্থ বৰ্ষৰ চতুৰ্থ সংখ্যাত অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ প্ৰথম চুটিগল্প 'সেউতী' প্ৰকাশ পাইছিল। 'সেউতী' ৰসৰাজৰো পহিলা চুটিগল্প। বেজবৰুৱাৰ গল্পপুথি চাৰিখন হ'ল, 'সুৰভি' (১৯০৯), 'সাধুকথাৰ কুকি' (১৯১২), 'জোনবিৰি' (১৯১৩) আৰু 'কেহৌকলি'। 'কেহৌকলি' বেজবৰুৱাৰ মৃত্যুৰ পাছত অতুল চন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ দ্বাৰা সংকলিত গল্পপুথি হিচাপে প্ৰকাশ হৈছিল।

'সেউতি' গল্পটো সাধুকথাৰ কুকিত সংকলিত হৈছে। এই গল্পটোৱে বেজবৰুৱাই কিয় তেওঁৰ সৃষ্টিশীল গদ্যৰ দীঘলীয়া যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে তাৰ উত্তৰত সমাজ সম্পৰ্কে তেওঁৰ ধাৰণাৰ বহু কথা বুজি ল'ব পাৰি। বেজবৰুৱা নিজেই বামুণকুলীয়া। বামুণ সমাজত কন্যাৰ বাল্যবিবাহৰ কু-প্ৰথা তেওঁৰ বাবে বেদনাদায়ক আৰু অসহনীয়। বেজবৰুৱাৰ কথনত পৰম্পৰাৰ বাস্তৱ প্ৰতিফলন চৰিত্ৰসমূহৰ উদ্ভৱৰ মাধ্যমেৰে হৈছে। তেওঁৰ চৰিত্ৰবিলাকে এটা সামাজিক বিষয়ৰ পৰিধিৰ ভিতৰত থাকি সুনিৰ্দিষ্ট লক্ষ্যত আঘাত হানে। সেউতী ৯ বছৰ বয়সত দেউতাকে যেনে বিচাৰিছিল তেনে 'দৰা-কইনাৰ নিচিনা' বিয়াত বহিব লগা হ'ল। ল'ৰা মানে দৰা কেনে?

যথা সন্ধ্যা পূজা কৰা, টিকনি ৰখা, নিৰুৰ নিৰোগী সদা ব্ৰাহ্মণ, লুকাই চেলেউটো ধোঁৱাখোৱাটো খায় কিন্তু নধৰ্তব্যং, কাৰণ সি লুকাই। সবৰ সুলক্ষণীয়াটি আকৌ বৈকুণ্ঠতহে মিলে। বৈকুণ্ঠতো নো সদায় মিলে ক'ত, তাতো ফাপৰে খোৱা আছে বুলি লোকে কয়...।

বিয়াৰ পাছত দৰাপক্ষই ছোৱালী নপঠিয়ায়। ছোৱালীৰ ওপৰত এতিয়া কেৱল

দৰাপক্ষৰ অধিকাৰ। পিছে বিয়াৰ এমাহ মানৰ ভিতৰতে এটা অপযশ ওলাল যে দৰাই সম্বন্ধীয় ছোৱালী বিয়া পাতিলে। পণ্ডিতে অৰ্থাৎ ধৰ্মীয় বিচাৰকে ব্যৱস্থা দিলে, এইজনী ছোৱালী পৰিত্যাগ কৰি আকৌ নতুনকৈ ছোৱালী বিয়া কৰা বিধেয়। এইবাৰ স্বামী পৰিত্যক্তা সেউতী পুনৰ মাকৰ বুকুৰ মাজলৈ ঘূৰি আহিল। বালিকা বধু সেউতীৰ খবৰেই নাই, কি কাল সাপে তাইক খোট মাৰিলে। সেউতীৰ জীৱন সৰ্বণৰ জাত্যাভিমান আৰু পুৰুষপ্ৰধান সমাজৰ নিষ্ঠুৰ সমাজ ব্যৱস্থাৰ হেঁচাত পৰি এক পৰিহাস মাথোঁ হৈ পৰিল। পাঁচ বছৰ পাছত অভিভাৱকে দৰাক ন কৈ ছোৱালী বিয়া কৰাই দিলে। বয়ঃসন্ধিত সেউতী বুজন হ'ল। স্বামী-স্ত্ৰীৰ সম্পৰ্ক আৰু দাম্পত্য জীৱন পৰিক্ৰমাত তাইৰ এলাগী জীৱন অসহনীয় হৈ পৰিল। এক নিৰাপত্তাহীনতাৰ ভাবনাই সেউতীক সচকিত কৰিলে আৰু সেউতীয়ে গিৰীহঁতৰ কাষ চাপিবলৈ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলে। গিৰীহঁতে সহজে নমনাত মোকদ্দমা তৰা হ'ল। অনাকাঙ্ক্ষিত আশ্ৰিতা সেউতী নিজৰ স্বামী গৃহতে বান্ধী হৈ পৰিল। স্বামীয়ে সেউতীৰ উকতা জীৱন দেখি অস্থিৰ হৈ পৰিল।

হেজাৰ হওক স্বামীজন তেওঁ মানুহহে; আগেয়ে স্ত্ৰী চকুৰে নেদেখাত আছিল, মনত সিমান তেওঁৰ আঘাতো নেলাগিছিল। কিন্তু এতিয়া চকুৰ আগতে, নন্দন কাননৰ সেউতী পুলিটিৰ এই বুকু ফাটি যোৱা দুখত তেওঁ অস্থিৰ হৈ পৰিল। লাহে লাহে লুকাই-চুবকৈ স্বামী-স্ত্ৰীৰ মিলন হৈ দুখ, বেজাৰ, প্ৰেম-স্নেহ সহানুভূতি প্ৰভৃতি বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডখনেও নধৰা মনৰ ভাববিলাক দুইৰো ভিতৰত জনোৱাজনি হ'বলৈ ধৰিলে। সেউতীৰ পক্ষে নৰকো সৰগ হ'ল।

পিছে এনে এটা কথা লুকাই নাথাকে। শাখিনী সেউতীৰ শিপা তুলিবলৈ দৰাৰ বায়েকে ষড়যন্ত্ৰ কৰি বিহ খুৱাই সেউতীক হত্যা কৰে। সেউতীৰ জীৱন কাহিনী নাতিদৈৰ্ঘ্যৰ। নিষ্ঠুৰ সমাজ পৰম্পৰাত পিষ্ট এই চৰিত্ৰ একেধাৰে পিতৃ মাতৃৰ হিয়াৰ আমঠু, ধৰ্মীয় পৰম্পৰাৰ বলি, ৰীতি-নীতিৰ কবলত পৰি উপেক্ষিতা, আনকি উপেক্ষিতা যদিও স্বামীৰ প্ৰেমাস্পদ হৈ পূৰ্ণতাৰ পিনে গতি কৰা এগৰাকী নাৰী। ইয়াতে সূক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষণত ওলাই পৰে যে বেজবৰুৱাৰ কথনত কোমল মানৱীয় অনুভূতিৰ বিশেষ আদৰ আছে। প্ৰেমৰ মূল্য যে আছুতীয়া আৰু যিকোনো ৰীতি-নীতিৰ উৰ্ধত সেয়া পৰিস্ফুট হৈছে। সেউতীৰ প্ৰতি গিৰীয়েকৰ আবেগ সাঁচা বুলি দেখুওৱা হৈছে। সেউতীৰ দৰে কুমলীয়া নাৰীৰ জীৱনৰ অকাল যতিৰ বাবে এলাম্বুকলীয়া ৰীতিৰ সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ নামত চলা দুষ্কৃতি জগৰীয়া। গল্পৰ আৰম্ভণিত সেউতীৰ বিয়াক লৈ সোঁৱৰণী চোৱাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি দৰাৰ উপযুক্ততাক লৈ কৰা বাচ-

বিচাৰত দৰাৰ যিবোৰ গুণ পৰীক্ষা কৰা হ'ল সিবিলাক সম্পূৰ্ণভাৱে পৰম্পৰাগত। সেউতীক ন বছৰতে বিয়া দিয়া বাল্যবিবাহৰ ভয়ানক প্ৰচলনৰ এটা উদাহৰণ। নিজৰ ভাল বেয়া, পছন্দ অপছন্দ আদিৰ কোনো প্ৰশ্নই নাই। ন বছৰীয়া জীয়ৰীৰ জীৱন বোধ কি!

‘সুৰভি’ত সন্নিৱিষ্ট ‘নিস্তাৰিণী দেৱী বা ফাতেমা বিবি’ত গোড়া হিন্দু সমাজৰ সংকীৰ্ণ বিচাৰত বাধ্য হৈ ধৰ্মান্তৰিত হ’বলগীয়া হোৱা কোমল বয়সীয়া জীয়ৰী এজনীৰ কাহিনী বৰ্ণনা কৰা হৈছে। মুছলমানৰ ঘৰত ঈদৰ দিনা পায়স খোৱাৰ অপৰাধত ‘সোণৰ সোলেং যেন সাত বছৰ বয়সীয়া জীয়েকক য’তে মৰে ত’তে মৰকগৈ’ বুলি নিস্তাৰিণীৰ বাপেকে ঘৰৰ পৰা উলিয়াই দিয়ে। নেদেখাজনৰ ইচ্ছাত অমুকা বামুণৰ জীয়েক নিৰাশ্ৰয়া নিস্তাৰিণী নৱ মিত্ৰ মুছলমানৰ ঘৰত আশ্ৰয় পাই মুছলমান হ’ল। অতি গুৰুতৰ সামাজিক অৱলোকন ইয়াত নিহিত আছে। বেজবৰুৱাৰ কলমত ফাতেমা হৈ পৰা নিস্তাৰিণীৰ মুছলমান হৈ কোনো অস্বাভাৱিক বেদনা নাই। মাথোঁ ঘৰৰ পৰা বহিস্কৃত শৈশৱৰ দুখ আছে। নৱ মিত্ৰ-মিত্ৰগণিয়ে নিস্তাৰিণীক বিপদৰ সময়ত ‘সাৰটি’ ধৰিছে। হিন্দুৰ লগতে মুছলমানৰ ধৰ্মীয় কঠোৰতাক ৰেহাই দিয়া হোৱা নাই। বিশেষভাৱে উল্লেখ কৰা হৈছে যে নিস্তাৰিণীক ফাতেমা কৰাৰ এটা নিৰ্দিষ্ট ধৰ্মীয় বিধি অনুসৰণ কৰা হৈছে। মুছলমান যুৱকৰ সতে বিয়া দিয়া হৈছে। নিৰপেক্ষভাৱে ধৰ্মৰ নিষ্ঠুৰ সংকীৰ্ণতাৰ বিষয়টো তীব্ৰ সমালোচনাৰ আঁওতালৈ অনা হৈছে।

‘কেঁহোকালি’ত সন্নিৱিষ্ট ‘দচমন্ত’ৰ গল্পত জাতপাতৰ অচিলাৰে সমভাৱাপন্ন আৰু সমান আৰ্থ-সামাজিক জনবিন্যাসতো কিদৰে চৰম সুবিধাবাদী আচৰণ সম্ভৱ তাৰ বৰ্ণনা আছে। এগৰাকী আশীৰোধ দুখুনী বিধবাৰ শেষ সাৰথি তেওঁৰ একমাত্ৰ পোৰ পৰা হোৱা নাতি দচমন্তৰ। কথকৰ বাবে গৰমকালি পাঙা টনা চাকৰিত তাৰ নিযুক্তি হৈছে। তাৰ বয়স অনুযায়ী কামটো নহয় কিন্তু তাৰ উৎসাহ অসীম। এই উৎসাহৰ বিপৰীতে অৰ্থনৈতিক দৈন্য সহজে দৃশ্যমান। পিছে অৰ্থনৈতিক দুৰৱস্থাৰ অন্তৰালৰ মূল সামাজিক অন্যায় আৰু অধিক অমানৱীয় প্ৰকৃতিৰ। দচমন্তৰ আৰু অস্পৃশ্য ‘গাঁড়া’ সম্প্ৰদায়ৰ ল’ৰাৰ মাজত দ্বন্দ্ব লাগিল। গঞা ৰাইজে বুঢ়ীক ‘হেঁচি’ ধৰিলে। একুৰি ৰূপৰ পৰা গৈ বুঢ়ীৰ মৰমেৰে ডাঙৰ-দীঘল কৰা ছাগলীটোৰ ভোজভাত দণ্ড হিচাপে নিৰ্ধাৰণ কৰা হ’ল। পিছে ছাগলীটোৰ ওপৰত গাঁৱৰ এচামৰ চকু আগৰে পৰাই আছিল। ছাগলীৰে ভোজভাত খোৱাৰ জোখাৰে পৰিস্থিতি এটাৰ সুযোগৰ অপেক্ষাত আছিল সেই দুপ্তচক্ৰ। প্ৰথমে জাত যোৱা বুলি দায় লগাই জাতত উঠোৱা ফন্দিত দৰিদ্ৰৰ চাল যায়। বুঢ়ীয়ে দুখ কৰি কৈছে যে গঞাৰ দ্বাৰা নিৰ্ধাৰিত একুৰি ৰূপৰ দণ্ড দুৰৈৰ কথা বুঢ়ীক ‘কাটিলেও

কুৰি টোপা তেজ নোলায়’। গএগৰ সতে মিলি থকাৰ চৰ্তত বুঢ়ীয়ে জাতত উঠিছিল ‘মাথোন এইবাবে যে মৰিবৰ সময়ত মুখত পানী এটোপা পাম, আৰু মৰিলে শটোৰ ওপৰত মাটি এখবাহী পৰিব’। কিন্তু সেই বুঢ়ীক ডাইনী সন্দেহত গএগই মাৰি মাটিত পুতি থ’লে। অন্ধবিশ্বাস, কুসংস্কাৰবদ্বাৰা দৰিদ্ৰ লোক কি পৰ্যায়ত চিকাৰ হৈ আহিছে দচমন্তৰ গল্পত তাৰ বৰ্ণনা বিশেষভাৱে দৃষ্টব্য। সুবিধাবাদী এচাম দুষ্ট লোকৰ অভিসন্ধি, জাতপাতৰ অতি প্ৰতিক্ৰিয়াশীল বিচাৰ আৰু সামাজিক কুসংস্কাৰৰ সংগঠিত কাঠামো এই সমাজ। এই সমাজৰ পৰা দচমন্তৰৰ পলায়ন স্বাভাৱিক। দচমন্তৰে ‘আয়ী’ অৰ্থাৎ আইতাকৰ হত্যাকাৰীসকলক শাস্তি প্ৰদান কৰাৰ জোখাৰে আইনী প্ৰতিক্ৰিয়া সমাপন কৰি সম্বলপুৰ এৰিলে। গল্পত অৰ্থনৈতিক দৈন্য আৰু অন্যায়ী সামাজিক পৰম্পৰাৰ ভৰত পিষ্ট জীৱনৰ দুৰ্দশাৰ সতে সাৰ্বজনীন বিচাৰ-বিবেচনাক যাচাই কৰা হৈছে। দচমন্তৰ যিদৰে আয়ীৰ অকাল মৃত্যুৰ গৰাহত পৰা একমাত্ৰ পোৰ একমাত্ৰ নাতি মৰমৰ ছাগলীটোও একমাত্ৰ। বুঢ়ীৰ অতি মৰমৰ। ছাগলীটোৰ পিনে লোভী নজৰ দিয়া সকলৰ অভিসন্ধিত বুঢ়ীৰ বিপৰ্যয় নামিছে। এই বিপৰ্যয়ৰ অন্তৰালৰ শক্তি সু-সংগঠিত। ইয়াৰ বিপক্ষে সমুহীয়া বাৰ্তা আৰু জ্ঞানান্বেষী আহ্বানৰ প্ৰয়োজন। গল্পই বিষয়টো শিক্ষিত সমুহৰ চৰ্চালৈ আনিব। দুষ্ট লোকৰ দ্বাৰা ঘটিত অপৰাধৰ শাস্তি বিধান আন এক অপৰিহাৰ্য্য কথা। দচমন্তৰৰ সাহ আৰু তৎপৰতাত বুঢ়ীৰ হত্যাকাৰীসকলক আইনৰ আওতালৈ অনা হ’ল।

‘সাধুকথাৰ কুকি’তত সন্নিৱিষ্ট ‘ৰতন মুণ্ডা’ গল্পত আন সংস্কৃতিৰ সামাজিক প্ৰচলন অনুসৰি দৰাপক্ষই কইনাপক্ষক যৌতুক দিব লাগে। যৌতুক অবিহনে জুমুৰীৰ দেউতাক অসম্মত। হৃদয়ৰ টানত ৰতন মুণ্ডা আৰু জুমুৰীয়ে নৈত জাঁপ মাৰিলে। ৰতন ডুবিব। জুমুৰীক ঘৰ সোমাবলৈ নিদিয়াত খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীৰ আশ্ৰয় প্ৰাৰ্থী হ’ব লগীয়া হ’ল।

‘জোনবিৰি’ত সন্নিৱিষ্ট ‘কাশিবাসী’ আৰু ‘ধৰ্মধ্বজ ফয়চলা নবিচ’ত বেজবৰুৱাই ধৰ্ম আৰু জাতিৰ বিচাৰত সংকীৰ্ণতাৰ আন দুটা অৱলোকন দাঙি ধৰিছে। জাতি বিভক্ত হিন্দু সমাজৰ জাতি বিন্যাস আৰু বিভাজন বেজবৰুৱাৰ কাহিনীত অংগাংগী হৈ জড়িত আছে। কাহিনীকাৰ বেজবৰুৱা শীৰ্ষক সাহিত্য সমালোচনাত প্ৰসিদ্ধ গল্পকাৰ যোগেশ দাসে বেজবৰুৱাৰ ‘ধৰ্মধ্বজ ফয়চলা নবিচ’ গল্পৰ উদ্ধৃত কথাখিনি বিশেষভাৱে তুলি ধৰিছে, “জয়চন্দ্ৰ মুছলমান হোৱা শুনি তেওঁৰ গাঁৱৰ অনেক সহৃদয় মানুহে নিজৰ সমাজৰ কঠোৰ ব্যৱহাৰৰ ওপৰত ধিক্কাৰ দি হিন্দু সমাজে যে অন্ধ সংকীৰ্ণতাৰ আশ্ৰয় লৈ নিজৰ শৰীৰলৈ নিজে দুৰ্বলতা আনিব লাগিছে, সেই কথা কৈ দুখ প্ৰকাশ কৰিবলৈ ধৰিলে।” মানৰ হাতত গ্ৰেপ্তাৰ জয়চন্দ্ৰৰ বাপেক কৃষ্ণচন্দ্ৰ চিংফৌৰ হাতত পৰি উদ্ধাৰ হ’ল। মানৰ হাতৰ পৰা বাচিল যদিও জাতপাতৰ বিচাৰৰ হাত সৰা অসম্ভৱ। মানৰ

হাতত ভাত খাবলগীয়া হোৱাৰ বাবে তেওঁৰ জাত গ'ল। কৃষকচন্দ্ৰক গাঁৱৰ মানুহে জাত যোৱা বুলি এঘৰীয়া কৰি থৈছিল। জয়চন্দ্ৰৰ নাবালক পুত্ৰ নোমলচন্দ্ৰই শ্ৰীযুত পেঞ্চনপ্ৰাপ্ত ফয়চলা নবিচৰ ঘৰৰ আগৰ পুখুৰীৰ পানী খাই আন এক গুৰুতৰ অপৰাধ কৰিলে। নবিচৰ হাতত লাঞ্চিত পুত্ৰ নোমলচন্দ্ৰৰ অপমান জয়চন্দ্ৰৰ সহন নহ'ল।

অতকাল হিন্দু সমাজৰ পৰা পোৱা এই অপমান জয়চন্দ্ৰই বিনা বাক্যব্যয়ে সহি আহিব লাগিছে; কাৰণ অদৃষ্টত তেওঁৰ অটল বিশ্বাস, আৰু তেওঁৰ পিতৃ-পিতামহৰ ধৰ্মত অচলা ভক্তি, কিন্তু আজি দুপৰীয়া যেতিয়া তেওঁৰ নাবালক পুতেক নোমলচন্দ্ৰই ধৰ্মধ্বজ ফয়চলা নবিচৰ হাতত, ওপৰত কোৱাৰ দৰে লাঞ্চিত হৈ সেই কথা চকুৰ লোৰে সৈতে বাপেকৰ আগত ক'লে, তেতিয়া জয়চন্দ্ৰৰ বেজাৰ আৰু অপমানত হিয়া ভাগি গ'ল। অতকাল তেওঁক বান্ধি থোৱা হিন্দুধৰ্মৰ কটকটীয়া জৰীডাল আজি হঠাৎ ভটৰ কৰে ছিগি গ'ল; আৰু জয়চন্দ্ৰই ভাবিবলৈ ধৰিলে: সঁচাকৈয়ে আমাৰ ধৰ্ম সমাজৰ এনে কঠোৰ নে? ...এয়েই নে মই খামোচ মাৰি ধৰি থকা হিন্দু সমাজৰ, হিন্দু ধৰ্মৰ উদাৰতা? এয়েই নে ভো-ভো-পণ্ডিত হিন্দু ধৰ্ম্মধ্বজসকলৰ বিচাৰ?

পিছদিনাই জয়চন্দ্ৰই সপৰিয়ালে মুছলমানৰ ইছলাম ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলে। এই সমস্ত ঘটনাৱলীৰ পৰ্যালোচনা ফয়চলা নবিচৰ বিপক্ষে যাব খুজিছিল যদিও জয়চন্দ্ৰ মুছলমান হোৱাৰ বাতৰি শুনি নবিচে হিন্দু ধৰ্মৰ গৌৰৱ অক্ষুণ্ণ হৈ ৰ'ল বুলি শলাগিলে।

কিন্তু আমাৰ ফয়চলা নবিচে হ'লে এই বাতৰি শুনি জয়চন্দ্ৰৰ ওপৰত তেওঁ জয়লাভ কৰিলে এনে ভাব প্ৰকাশ কৰি ক'লে— “বেছ হল! আমাৰ সনাতন হিন্দুধৰ্ম্মৰ গৌৰৱ অক্ষুণ্ণ হৈ ৰ'ল।”

‘কাশীবাসী’ বেজবৰুৱাৰ আন এক গল্প য'ত সমাজৰ সংকীৰ্ণ বিচাৰত এগৰাকী নিপীড়িতা নাৰীৰ বাস্তৱহাৰা জীৱনৰ বৰ্ণনা আছে। হিন্দুৰ পবিত্ৰ ধৰ্মস্থল কাশীত গংগাস্নান কৰিবলৈ যোৱা কথক আৰু তেওঁৰ লগৰীয়াই আশী বছৰমান বয়সীয়া থপ্থপীয়া অসমীয়া বুঢ়ী এগৰাকীক লগ পালে। ইয়াতেই হিন্দু সংস্কৃতিৰ আন এক নিদাৰুণ অধ্যায় উন্মোচন হয়। বুঢ়ীয়ে বহু কালৰ অন্তত অসমীয়া মাতৰ মানুহ লগ পাই নিজৰ আঁতিগুৰি ক'বলৈ উদ্বুদ্ধ হয়। মানৰ সেনাপতি মিংগিমাহা বান্দুলাই মানদেশলৈ ধৰি লৈ যোৱা দহ হেজাৰমান মানুহৰ ভিতৰত বুঢ়ীও আছিল। তেতিয়া তেওঁৰ বয়স ১৫ বছৰ। এনে বয়সৰ যুৱতীক মানে নিজৰ তিৰোতা কৰি লৈছিল। মানৰ অত্যাচাৰ বৰ্ণনা বুঢ়ীয়ে এইদৰে দিছে।

পাষগুহঁতে দেশৰপৰা ধন-বস্তু যি পালে চুঁচি নিলেই, সেইবোৰৰ উপৰিও হাজাৰে হাজাৰে অসমীয়া মানুহ ধৰি লগত লৈ গুচি গ'ল। সেই মানুহবোৰ কেনেকৈ নিছিল

তোমালোকক ক'ব লাগেনে? শুনিবা নে? শুনা কওঁ। সিহঁতে বুঢ়ামেঠা আৰু ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ নিনি জীয়াতু দি মাৰি থৈ গৈছিল, ডেকাবোৰক সিহঁতৰ ভাৰী আৰু ডেকেৰীবোৰক তিৰুতা কৰি লৈ গৈছিল। গৰু-ছাগলী সাঙুৰি নিয়াদি সেই মানুহবোৰ সাঙুৰি নিছিল মোৰ বোপাইহঁত! সিহঁতৰ মাৰ-ধৰ অত্যাচাৰ সহিব নোৱাৰি কত মানুহে যে বাটতে আপোনঘাতী হৈ আৰু এনেই মৰিল তাৰ লেখ-জোখ নাই। আমি বৰ কাছৰ হাতোৰা ফুটাই বেত-সুতেৰে বান্ধ দি দহোটা কুৰিটাকৈ একো একো জাক মানুহৰ হাতৰ তলুৱা ফুটাই সিহঁতে বান্ধি লৈ গৈছিল। ময়ো মানৰ হাতৰ বন্দী হৈ যোৱা মানুহ। তেতিয়া উঠি অহা ছোৱালী, মোৰ বয়স ১৫ বছৰমান মাথোন। হঠাৎ মানে আমাক ঘৰ বেৰা দি ধৰিলে। মোৰ স্বামী কেনি পলাল মই নেদেখিলোঁ। মোক সিহঁতে বন্দী কৰি ল'লে। আমাৰ বই-বস্ত্ৰ যি আছিল সোপাকে সিহঁতে লুটি-পাটি ল'লে। উস! সেই অত্যাচাৰৰ কথা সুঁৱৰিলে বুকু ফাটি যায়। বোপাইহঁত, সেই অসুৰহঁতৰ দৌৰাত্ম্যৰ কথা আৰু তোমালোকক বহলকৈ কৈ কি কৰিম, মুঠতে কওঁ যে পাপীষ্ঠহঁতৰ হাতত মোৰ সকলো গ'ল।

কোম্পানীৰ অৰ্থাৎ বৃটিছৰ ফৌজে মানক পৰাস্ত কৰি ৭ হেজাৰ মান লোকক ঘূৰাই আনিলে। তাতে বুঢ়ীও সাৰিল। পিছে জাতৰ বিচাৰৰ পৰা কোনে সৰুৱাই।

মোৰ স্বামী আৰু শত্ৰুৰ শাছৰে মোক সামৰি লওক চাৰি মোক ভণ্টা বুলি পদূলিৰ মুৰলৈকে থুকিব নিদিলে। মই দুই হাতে নিজৰ কপালখন খুন্দি ক'ত কাকুতি-মিনতি কৰি মোক আমাৰ টোলৰ ভিতৰতে, লাগে যদি আঁতৰতে ঠাই এচমকা দি ৰাখিবলৈ তেওঁলোকক ক'লো, কিন্তু তেওঁলোকৰ শিলেৰে বন্ধোৱা হিয়াত মোৰ কান্দোন-কাটোন নোসোমায়। মোৰ কান্দোন দেখি স্বামীৰ চকুৰ পানী যে মই ওলোৱা নেদেখিছিলো এনে নহয়, কিন্তু তেওঁ মহাদৈত্য জাতৰ ভয়ত ঘৰেঘৰোৱাহ আৰু আন ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ বিপক্ষে থিয় হৈ মনুষ্যত্ব প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰিলে।

গল্পৰ পটভূমি কাশীত হোৱা আৰু ঘটনাক্ৰমে কথকে সামাজিক দুষ্কৃতিৰ বলি বুঢ়ীক পবিত্ৰ গংগাস্নান কৰিবলৈ যাওঁতে লগ পোৱা কথাৰ বিশেষ তাৎপৰ্য আছে। হিন্দু সকলৰ মাজত অস্পৃশ্যতাৰ বিভিন্ন চৰ্ত আছে। কোনোৱে যদি মুছলমানৰ ঈদলৈ যোৱা বাবে সমাজ বহিৰ্ভূত হৈছে, কোনোৱে আকৌ মানৰ হাতত নিৰ্যাতিত হৈ নিৰ্বাসিত হৈছে। সমগ্ৰ বিষয়টো যে হিন্দুত্ব আৰু ইয়াৰ দ্বাৰা তৈয়াৰ হোৱা সামাজিক পৰম্পৰাৰ আশে-পাশে গভীৰ আৰু মজবুতকৈ শিপাই থকা এক ধৰ্মীয় আচৰণ সেয়া প্ৰস্ফুটিত কৰাই কাশীবাসী গল্পৰ পটভূমিৰ উদ্দেশ্য। তাৎপৰ্যপূৰ্ণভাৱে বুঢ়ীৰ মুখে খোলোচা হোৱা জীয়া বেদনাৰ কাহিনী শুনি কথক আৰু তেওঁৰ বন্ধুৱে গংগাস্নান বাতিল কৰে।

‘সুৰভি’ত সন্নিৱিষ্ট ‘জাতিৰামৰ জাত’ গল্পত জাতৰ শ্ৰেণীগত দিশটো স্পষ্টকৈ নিদৰ্শিত কৰা দেখা যায়। মধুৰাম নেওগ অৰ্থাৎ কথকে মীনধৰ উকিলক কৈছে,

ডাঙৰীয়া মই বুজিব পাৰিছোঁ আপোনাৰ খঙৰ মানেটো।... আপোনাৰ বৰল’ৰাটিৰে কলিকতাত পঢ়িবলৈ বুলি থাকি, তাত অৱশ্যে অপাৰগ পক্ষত বঙালী ৰাষ্ট্ৰনি বামুণৰ হাতে ভাত খাইছিল। সেইটো কোনো ব্ৰহ্মবধ বা গোবধৰ শাৰীৰ পাতক নহয়, আৰু স্বৰূপতে ক’বলৈ গ’লে সি কোনো পাতকেই নহয়। তাকে গপাই গপাই বৰটো কৰি আমাৰ ‘নমো নমো পাৰিজাত, কুকুৰে চুলে বাহী গাত’ জাতিৰাম ফৌজদাৰী চিৰস্তাদাৰে আপোনাৰ পুতেকৰ জাত গ’ল বুলি কৈ ফুৰিছে। কিয় যে এই ক্ষুদ্ৰ পাতকত আপোনাৰ ল’ৰাৰ, জাতিৰাম বৰুৱাৰ শাস্ত্ৰ মতে জাত গ’ল তাক জাতিৰাম বৰুৱাইহে জানে মিছা কথা ক’লে, ভণ্ডামী কৰিলে, ফাকি-জুকি দি পৰক দাঢ়ি খালে, ভেটি খালে আনকি অগম্যাগমণ কৰিলেও চিৰস্তাদাৰৰ শাৰীৰ লোকৰ জাত যোৱা দেখা নাযায়; কিন্তু বিদ্যাৰ্থী ল’ৰাই বিদ্যা শিকিবলৈ গৈ বিদেশত বিদেশী বামুণৰ হাতে ভাত এমুঠি খাই লেখা-পঢ়া শিকিলেহে হেনো তাৰ জাতটো যায়। চকৰীৰ ঢুৰাত তেল দি লোৱা আৰু চকৰীৰ বেৰত বৰৰ আঠাৰে মেৰ লগাই লোৱা গাড়ীৰ দৰে চিৰস্তাদাৰ কোম্পানীৰ জাত কেৰ নেকেৰোৱাকৈ সুসুৰ কৰে তিনিও প্ৰসংগতে আছে আৰু, কোনেও তাৰ গম নাপায়। কিন্তু আন জাতৰ চকৰীৰ তলত দৈবাৎ ভগা শিলগুটি এটা পৰিলেই তেওঁলোকৰ মতে জাতে খুন্দা খাই শব্দ কৰি ভাগি চুচুৰ্মৈ হয়। ডাঙৰীয়া মানুহ যদি নিষ্কৰ্ম হ’ল আৰু তাৰ ওপৰত তাৰ স্বভাটোও যদি চকুপোৰা হ’ল, তেন্তে এই শাৰীৰ চৰ্চাই, ফুটকা গছত যথিনীয়ে বাহ লোৱাদি তাৰ গাত বাহ লয়। কিন্তু এটা কথা আজি মই ডাঙৰীয়াক কওঁ, দায়-দোষ মৰযিব। আমাৰ দেশৰ বাৰ অনা মানুহৰ গাত এই দোষটো প্ৰবল। আৰু সেই নিমিত্তে আমাৰ দেশখনে উদ্‌গতি কৰিব পৰা নাই। ...আপোলোকে নিজক আৰ্য বুলি দেখোন তিনিও প্ৰসংগত বৰকৈ থৈ দিয়াৰ চকুৰে তলৰ ফালে লোকলৈ চায়। আৰ্য মানে কি তালৈ এবাৰ মন কৰি চাইছেনে? আৰ্য মানে হালোৱা নহয়নে? আপোনালোকৰ পণ্ডিত সকলেই দেখো কয়— ঋ বা অৰ ধাতুৰ পৰা আৰ্য, তাৰ মানে হালবোৱা। হাল বাই খেতি কৰি জীৱিকা নিৰ্বাহ কৰা বিলাককে আগেয়ে আৰ্য বুলিছিল। আৰ্যসকলে তেওঁলোকৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বী প্ৰতিবাসী খেতি-বাতি খাব নজনা আৰু মাছ-পহ মাৰি খাই উদঙীয়া হৈ ফুৰা জাতৰ মানুহৰ পৰা নিজক বেলেগ বুজাবলৈ আৰ্য অৰ্থাৎ হাল বাই খোৱা হালোৱা বুলি চিনাকি দিছিল। আজিকালি আপোনাসকলৰ শিৰৰ মুকুট আৰ্য কেইজনে হাল বায় নে নাযায়। ...বামুণ কেইজনকে শিৰৰ মুকুট বোলা হৈছে। বামুণে হাল বালে দেখোন তেওঁলোকৰ আজিকালি জাত

যায়। ...চমুকৈ ক'বলৈ গ'লে আপোনাৰসকল সঁচাকৈয়ে আৰ্য হ'বলৈ গ'লে আপোনাৰসকলৰ জাত যায় আৰু অনাৰ্য হৈ থাকিলে অৰ্থাৎ পৰৰ দাসত্ব কৰিবলৈ গ'লে বৈশ্যৰ ব্যৱসায় বেহা-বেপাৰ কৰিলে, নাইবা অনাৰ্যৰ ব্যৱসায় বা বাসন অৰ্থাৎ চিকাৰ কৰি চৰাই-পহু আদি মাৰি ফুৰিলে জাত নাযায়। ...হে আৰ্যশ্ৰেষ্ঠ ব্ৰাহ্মণ উকীল ডাঙৰীয়া অৰ্থাৎ বৰহালোৱা। মোক এইটো বুজাই দিয়কচোন, আপোনালোকৰ জাতটোৱে কোনখন বেদৰ মতে চলিব লাগিছে? ...বামুণে দিনে-ৰাতিয়ে শাস্ত্ৰালোচনা, ঈশ্বৰ চিন্তা আৰু গুখ ভাববিলাকৰ আলোচনা আৰু আন্দোলন কৰি সাত্ত্বিক স্বভাৱ পায়। ক্ষত্ৰিয়ই যুদ্ধত লিপ্ত থাকি ৰাজসিক স্বভাৱ লভে। মৰণলৈ ভয় নথকা, আপোনাৰ কথা অৰ্থাৎ প্ৰতিজ্ঞা প্ৰাণপনে ৰক্ষা কৰা, আৰু গাত শক্তি থকা গতিকে বেঁকা বাটেদি নগৈ পোনপটীয়া সকলো কথাতে যোৱা, আশ্ৰিতক বিপদত ৰক্ষা কৰা আৰু তাৰ নিমিত্তে অকাতৰে প্ৰাণ পৰ্যন্ত দিবলৈ সাজু হোৱা আদি স্বভাৱ ক্ষত্ৰিয়ৰ ব্যৱসায় গুণত হয়। শৰণগত কপৌৰ প্ৰাণ ৰক্ষাৰ্থে শেনক নিজৰ গাৰ মঙহ দিয়া শিবি ৰজাৰ উদাহৰণ দি এই কথা আপোনাক বুজাবলৈ যাবৰ সকাম নাই, কাৰণ আপুনি সেই কথা ভালকৈ জানে। বৈশ্য বা বনিয়াই বেহা-বেপাৰ কৰি ন্যায় বা অন্যায় বাটলৈ বৰকৈ চকু নিদি মাথোন ঘটিবলৈ যোৱা অৱস্থাৰ পৰা মাৰোৱাৰী বা ইহুদীৰ স্বভাৱ পায়। শূদ্ৰৰে চিৰকাল দাসত্ব অৰ্থাৎ লগুৱালি কৰি খচকাত গুৰোৱা আৰু নিয়ন্ত্ৰণ ঠন ধৰা দুবৰিৰ স্বভাৱ পায়। ...আৰ্যবিলাক যেতিয়া খাইবৰ গিৰিসংকটেদি ভাৰতবৰ্ষ সোমাইছিলহি, তেতিয়া তেওঁলোকে ভাৰতবৰ্ষৰ আদিবাসী অসভ্য মানুহৰ সৈতে তুমুল সংগ্ৰাম কৰি লাহে লাহে আগুৱাবলগাত যে সেইটো নিশ্চয় আৰু সিদ্ধ নৈৰ পাৰৰে পৰা ইফালে আগবাঢ়ি আহোঁতেও ভাৰতবাসী বৰৰ বিলাকৰ সৈতে খনে খনে যুদ্ধ কৰিহে তেওঁলোক আহিব পাৰিছিল। তেনেস্থলত তেওঁলোকে নিজৰ জাতৰ তিৰোতা লগত কিমান আনিছিল, সিও এটা ভাবিবৰ বিষয়। যুঁজাৰু মানুহে বিদেশত শত্ৰুৰ সৈতে যুঁজ কৰিবলৈ আহোঁতে পৰাপক্ষত ল'ৰা তিৰোতা লগত লৈ নাহে, থৈহে আহে। তেন্তেনো ভাৰতবৰ্ষত তেওঁলোকৰ ভালেমান আদিবাসী ভাৰতীয় মানুহৰ ছোৱালী, ঘৈণী কৰি লৈ গৃহবাস কৰি আৰ্যবংশ বৃদ্ধি কৰা নাই বুলি কোনে ন দি ক'ব পাৰে?

‘জাতিৰামৰ জাত’ বেজবৰুৱাৰ জাতপাতৰ সামাজিক বিচাৰ সম্পৰ্কে সূক্ষ্ম, স্পষ্ট আৰু বিস্তাৰিত পৰ্যবেক্ষণ। জাতপাতৰ সংৰচনাৰ অন্তৰালত সৰ্বগৰ্ণৰ সৰ্বান্তকৰণে স্বাৰ্থসিদ্ধিৰ ফন্দি নিহিত হৈ আছে। ধৰ্মৰ পুৰোহিত শ্ৰেণী যদি নিৰ্লিপ্ত কৰ্মৰ সতে থকাই বিধেয় আৰু কষ্টকৰ কৃষি এৰাই চলে তেন্তে আৰ্য কিদৰে হয়। আকৌ বেপাৰ কৰি ধন ঘটে কিদৰে। কাহিনীৰ সূত্ৰ বেজবৰুৱাৰ স্বভাৱসিদ্ধ মনোগ্ৰাহিতাবে

আগবাঢ়িছে। মীনধৰ উকিলে তেওঁৰ কলিকতা ফেৰৎ শিক্ষিত পুতেকৰ বিয়াৰ যো-জা সদৰামিনৰ জীয়েকৰ সতে কৰিছিল। চিৰস্তাদাৰ জাতিৰাম বৰুৱাৰ মতে কলিকতাৰ বঙালী বামুণৰ হাতে ৰক্ষা খাই ল'ৰাৰ জাত গৈছে। এই সন্দৰ্ভত কথকৰ বক্তব্যৰ বাদেও কিছু ধৰ্তব্য কথা আছে। মধুৰাম নেওগৰ চৰিত্ৰটো গল্পকাৰ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সতে একাকাৰ কৰিব পাৰি। বেজবৰুৱা নিজেই বামুণকুলীয়া আছিল। সৰণৰ সামাজিক আধিপত্য তেওঁৰ সমালোচনাৰ প্ৰধান উপজীৱ্য আছিল। জাতপাতৰ বিচাৰ আৰু আলোচনা সমাজৰ উচ্চবৰ্গৰ মাজত অধিক। উচ্চবৰ্গ আৰু উচ্চবৰ্গৰ সামাজিক পৰিচয় যে সমগোত্ৰীয় সেয়াও গল্পৰ মাজেৰে প্ৰকাশ পাইছে। আৰ্যসকলৰ ভাৰতীয়কৰণৰ সতে আদিবাসী সম্প্ৰদায়বিলাকৰ সতে সংকৰ হোৱাৰ যে নিশ্চিত সম্ভাৱনা আছে সেয়া গল্পটোৰ আৰ্য সম্পৰ্কীয় কথাত নিহিত হৈ আছে। সাহিত্য সভাৰ সভাপতি হিচাপে তেওঁ কৈছিল, এইটো ধুৰূপ যে জগতত এনে জাতি নাই, যি জন্মৰ পৰা আজিলৈকে নিজৰ ৰক্ত বিশুদ্ধ আৰু অবিমিশ্ৰ কৰি ৰাখিব পাৰিছে। বৰ্ণসংকৰৰ ভয়ত আমাৰ শাস্ত্ৰকাৰ সকল সশঙ্কিত, কিন্তু এইটোও ঠিক যে বৰ্ণসংকৰে নতুন নতুন সৰল জাতি সৃষ্টিৰ গুৰি।

জাতি বিন্যাস ভাৰতীয় হিন্দু সমাজৰ মূল বৈশিষ্ট্য। ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণই খোদ জাতিৰ সৃষ্টি আৰু সিবিলাকৰ প্ৰয়োজন সম্পৰ্কে উল্লেখ কৰি ইয়াক সগৰ্বে ঘোষণা কৰিছে। হিন্দুত্বৰ সকলো পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা জাতিবিন্যাসৰ চৰ্ত সাপেক্ষ হ'বলৈ বাধ্য। হিন্দু ঐক্যৰ কোনো যুক্তি সমতাৰ ভিত্তিত নহয়। বৰ্ণভেদে প্ৰাথমিকভাৱে সাম্যৰ পৰিৱেশ নাকচ কৰে। সেয়ে ধৰ্মৰ পৰাকাষ্ঠা আৰু সামাজিক ন্যায় প্ৰক্ৰিয়া সমান্তৰালভাৱে চলিব নোৱাৰে। ধৰ্মৰ ব্যতিৰেকে সামাজিক ন্যায়ৰ যুক্তি নিৰ্মাণ হ'ব লাগিব। বেজবৰুৱাৰ সময়ৰ সাহিত্য সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰখনত আধুনিক চিন্তাৰ বিপৰীতে অসংখ্য প্ৰত্যাহ্বান আছিল। সমাজৰ প্ৰতি প্ৰগতিশীল মনোভংগী অবিহনে এনে সৃষ্টি সম্ভৱ নহয় নিশ্চয়। ■

‘দাঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা’ৰ নাৰী চৰিত্ৰসমূহৰ এক বিশ্লেষণাত্মক আলোচনা

কৰবী কলিতা

সহকাৰী অধ্যাপিকা, অসমীয়া বিভাগ
বামুন্দী মহাবিদ্যালয়

ড° মামণি ৰয়ছম গোস্বামীৰ সুবিশাল ৰচনাৰাজিৰ ভিতৰত ‘দাঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা’ এখন অন্যতম উপন্যাস। উপন্যাসখনত বৰ্ণিত ঘটনাৰাজি ১৯৪৭ চনৰ সময়ছোৱাৰ বুলি উপন্যাসিকাই আৰম্ভণিতে উল্লেখ কৰিছে। উপন্যাসখনৰ কাহিনী গ্ৰন্থন, কাহিনী উপস্থাপন প্ৰণালী, চৰিত্ৰ সৃষ্টি, পৰিৱেশ বৰ্ণনাৰ দক্ষতা সকলোতে উপন্যাসিকা গৰাকীৰ নিপুণ হাতৰ পৰশ মন কৰিবলগীয়া। উপন্যাসখনৰ মাজে মাজে ব্যৱহাৰ কৰা চিত্ৰধৰ্মী বৰ্ণনাসমূহে এখন সজীৱ সমাজ পাঠকৰ চকুৰ সন্মুখত দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। কাহিনী লোৱা হৈছে দক্ষিণ কামৰূপৰ আমৰঙা নামৰ এখন বৈষ্ণৱ সত্ৰক কেন্দ্ৰ কৰি। লেখিকাই বাস্তৱত লগ পোৱা চৰিত্ৰ কিছুমানৰ আৰ্হিত এই চৰিত্ৰবোৰ চিত্ৰণ কৰিছে যদিও তাত কিছু কল্পনাৰো বহণ সনা বুলি উল্লেখ কৰিছে। তেখেতে উপন্যাসখনৰ পাতনিত লিখিছে— “উপন্যাসখনত অংকিত চৰিত্ৰবোৰ, মোৰ জীৱনৰ আটাইতকৈ প্ৰিয় চৰিত্ৰ কিছুমানৰ মাজৰ পৰা বুটলি লৈছোঁ। এই চৰিত্ৰবোৰ মই দক্ষিণ কামৰূপৰ এই সত্ৰত লগ পাইছিলোঁ। তেওঁলোক মোৰ জীৱনৰ একোটা অংশৰ দৰে আছিল; এতিয়াও আছে। এই উপন্যাসত মই এই চৰিত্ৰবোৰক কল্পনাৰ বহণেৰে সম্পূৰ্ণ নতুন কৰি গঢ়ি তুলিছোঁ। কোনো কোনো ঠাইত লগ পোৱা চৰিত্ৰৰ মাথোঁ জঁকাটোহে বাকী আছে।”

লেখিকাগৰাকীয়ে সেই সময়ৰ সেই সত্ৰখনৰ দাঁতিকাষৰীয়া দক্ষিণ কামৰূপীয়া ভাষাৰ সাৰ্থক প্ৰয়োগেৰে উপন্যাসখনক অধিক জীৱন্ত ৰূপ দিছে। সঘন প্ৰতীকৰ ব্যৱহাৰে

উপন্যাসখনক চিত্ৰধৰ্মী গুণ প্ৰদান কৰিছে। মুঠতে, এইসমূহ গুণে উপন্যাসখনৰ কলাত্মক সৌষ্ঠৱ বৰ্দ্ধনত বহুগুণে সহায় কৰিছে।

উপন্যাসখনত এখন বৈষ্ণৱ সত্ৰৰ সত্ৰাধিকাৰৰ ঘৰৰ সংৰক্ষণশীলতা, স্বাধীনতা আন্দোলন আৰু কানি নিবাৰণৰ প্ৰসংগ অৱতাৰণা কৰা হৈছে। উপন্যাসখনৰ প্ৰধান চৰিত্ৰ হৈছে ইন্দ্ৰনাথ, সৰু গোসাঁই। তেওঁ তিনিসত্ৰৰ সত্ৰাধিকাৰ মহাপ্ৰভু কৃষ্ণকান্ত দেৱগোস্বামীৰ পুত্ৰ। আন পুৰুষ চৰিত্ৰৰ ভিতৰত সৰু হেৰামদৰ মহীধৰ বামুণ অন্যতম। নাৰী চৰিত্ৰ সমূহ হ'ল প্ৰধানকৈ ইন্দ্ৰনাথৰ ভগ্নী গিৰিবালা, পেহীয়েক দুৰ্গা, খুৰীয়েক সৰু গোসানী, ইন্দ্ৰনাথৰ মাতৃ আৰু ইলিমন। প্ৰতিটো নাৰী চৰিত্ৰই উপন্যাসখনত পৰিস্থিতিৰ দাস ৰূপে ধৰা দিছে।

উপন্যাসখনৰ নামকৰণে দক্ষিণপৰীয়া দামোদৰীয়া গোসাঁইৰ ক্ৰমহাসমান শৌৰ্য আৰু ধৰ্মীয় ক্ষমতাৰ ইংগিত বহন কৰিছে। সত্ৰানুষ্ঠানখনৰ বাহ্যিকতা বজাই ৰাখিবলৈ অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিলেও সি যে ভিতৰি ভিতৰি উঁয়ে খোৱাৰ সদৃশ ফোঁপোলা হৈছে তাক প্ৰতীকী অৰ্থত বুজাবলৈ তেখেতে তাৎপৰ্যপূৰ্ণভাৱে নামকৰণ কৰা দেখা যায়।

সত্ৰৰ ঐতিহ্যপূৰ্ণ ৰীতি-নীতিক ধৰি ৰখাৰ খাতিৰত কেইবাটাও নাৰী চৰিত্ৰই বিধৱা হোৱাৰ পিছত নৰকৰ যন্ত্ৰণা ভোগাৰ নিচিনা হৈছে। দুৰ্গা ইন্দ্ৰনাথৰ পেহীয়েক চিকাৰহাটীত বিয়া হোৱাৰ পিছতে ক'লাজ্বৰত স্বামীৰ মৃত্যু হয়। তাইৰ সোঁৱৰণীত থকা পাপ গ্ৰহটোৰ বাবেই এই অৱস্থা হোৱা বুলি অইন সকলোৰে লগতে তাইও প্ৰতীয়মান হৈ দুৰ্ভাগ্যকে জীৱনৰ সংগী কৰি লৈ তুঁহ জুইৰ সৈতে একাকাৰ হৈ পৰে। পতিগৃহত অৱহেলিত তথা নিৰ্যাতিত অৱস্থাত আৱিষ্কাৰ কৰি ইন্দ্ৰনাথে পেহীয়েকক আমৰঙালৈ কিছুদিনৰ বাবে আহিবলৈ প্ৰস্তাৱ দিয়ে। শহুৰেক চিকাৰহাটীৰ গোসায়েও তাইক যাবলৈ অনুমতি দি কয়— “যা মাই, মই গহাইঘৰৰ যাত্ৰাৰ পাছদিনা তহনাক লৈ আহিম!” (পৃষ্ঠা ৩০)। কিন্তু দুৰ্গাই সেই ঘৰ এৰি অহাৰ পিছত ঘৰখনত বহুতো মাংগলিক কাৰ্য সাধিত হোৱা দেখি তাইক আৰু শহুৰেকৰ ঘৰে ওভতাই নিবলৈ নাছিল। স্থান হেৰাই মান হেৰোৱাৰ দৰে অৱস্থা এটাই দুৰ্গাক বৰকৈ মনোকষ্ট দিছিল। কেতিয়াবা ওৰেটো ৰাতি কাঠিত বহি পুৰণি স্মৃতি ৰোমন্থন কৰাৰ পৰিৱৰ্তে আন কেতিয়াবা স্বামীৰ খৰমযোৰ বুকুত সাবটি ওৰে ৰাতি ছটফটাইছিল। আমতিৰ সময়ত ঢকুৱা পিন্ধি ফুৰা হ'বলৈ যোৱা এই বিধবা গোসানীসকলে পুৰণিকলীয়া ৰীতি-নীতিক নেওচিবলৈ ইচ্ছা কৰা নাছিল। অন্ধবিশ্বাসে মনবোৰ এনেদৰে গ্ৰাস কৰিছিল যে দামোদৰীয়া সত্ৰৰ বিধবাসকলে এই পথেৰে চলিলেহে স্বৰ্গগামী হ'ব পাৰিব বুলি প্ৰবল বিশ্বাসী আছিল। শহুৰেকৰ ঘৰৰ পৰা দুৰ্গাক নিবলৈ মানুহ আহিব বুলি বাট চাওঁতে চাওঁতে তাই এটা সময়ত খেহৰোগত আক্ৰান্ত হয়। খেহৰোগত ভোগা দুৰ্গাই গিৰীয়েকৰ অস্থি গংগাত বিসৰ্জন দিয়াৰ প্ৰবল হেঁপাহ এটা মনত পুহি ৰাখিছিল। জগন্নাথ আৰু

কাশীৰ পৰা বছৰে বছৰে পাণ্ডাসকলে আহি তীৰ্থযাত্ৰীসকলক লৈ যায়। কিন্তু এইবাৰ তেওঁলোকে তীৰ্থ যাত্ৰী যোগাৰ কৰিব পৰা নাই। কাৰণ কানি বৰবহিহে জুৰুলা কৰা সমাজখনত কাৰো তীৰ্থযাত্ৰা কৰিব পৰাকৈ আৰ্থিক শক্তি-সামৰ্থ্য নাছিল। দুৰ্গাৰো আৰ্থিক শক্তি একেবাৰে নাছিল। কিন্তু দুৰ্গাৰ মনটোৱে ইমানেই বিদ্ৰোহী ৰূপ ধাৰণ কৰিছিল যে ইমানদিনে যাৰ ছত্ৰছায়াত দিন কটাইছিল সেই বৌৱেকৰ পৰা সহায় নোপোৱাৰ ক্ষোভত তৰ্কত লিপ্ত হৈ বুকুত এবুকু দুখ আৰু অভিমানৰ বোজা লৈ একমাত্ৰ সম্পত্তি টিনৰ বাকচটো উলিয়াই আনি সৰু গৌঁসানীৰ ঘৰত আশ্ৰয় লয়। বাকচটোত থকা সোণৰ তিনিপদ বস্ত্ৰে তাইৰ শেষ সন্মল আছিল যদিও সেইখিনিও সৰু গৌঁসানীৰ ঘৰৰ পৰা এটা সময়ত চুৰি হয়। শেষত সকলো আশা আকাংক্ষাক জলাঞ্জলি দি দুৰ্গাই স্বামীভিঠাত শেষ নিশ্বাস এৰাৰ মানসেৰে যাবলৈ ঠিক কৰে। কাৰণ দামোদৰীয়া সত্ৰত প্ৰবাদ আছে স্বামীভিঠাত হাড় পেলোৱা তিৰীয়ে স্বৰ্গ পাব পাৰে। দুৰ্গাৰ বিদায়ৰ বৰ্ণনাখিনি অতি হৃদয়বিদাৰক ৰূপত অংকন কৰা হৈছে।

সত্ৰাধিকাৰ মহাপ্ৰভুৰ পত্নী গৌঁসানী, বংশৰ পৰম্পৰাকেই সাৰ কৰি চলি থকা এটি নিশ্চিহ্ন চৰিত্ৰ যেন অনুমান হয়। একমাত্ৰ জীয়েক গিৰিবালাক পুষ্পবতী হোৱাৰ ভয়ত লৰালৰিকৈ লম্পট চৰিত্ৰৰ বঙাৰ লাভু গোঁসানীলৈ বিয়া দি দায়িত্বমুক্ত হয়। গিৰিবালা বিধবা হৈ যেতিয়া ঘৰলৈ উভতি আহে হতশ্ৰী হোৱা দুৰ্গাৰ সৈতে একমাত্ৰ প্ৰাণসম জীয়েকক তুলনা কৰি তেওঁ দুখত ভাগি পৰে।

গিৰিবালা চৰিত্ৰটো আন চৰিত্ৰতকৈ পৃথক প্ৰকৃতিৰ। সোঁতৰ বিপৰীতে গৈ পুৰণি ৰীতি-নীতিৰ বিৰুদ্ধে তাই একপ্ৰকাৰ বিদ্ৰোহ ঘোষণা কৰা দেখা যায়। গিৰিবালা স্পষ্টবাদী নাৰী আছিল। মাতৃগৃহলৈ ঘূৰি অহাৰ দিনা ওচৰ-চুবুৰীয়া তিৰোতাজাকে তাইক চাবলৈ জুম বান্ধিছিল। সিহঁতৰ কিছুমানৰ কথা-বাৰ্তাত স্পষ্টকৈ বুজা গৈছিল যে গৌঁসাইৰ ঘৰৰ দুৰৱস্থাত সিহঁতৰ যেন সুখৰ অন্ত নাই। সকলোৱে গিৰিবালাৰ অৱস্থাটোৰ তৃপ্তি লৈছে। কাৰো চকুৱে মুখে অনুৰূপৰ লেখমাত্ৰও চিন দেখা নগ’ল। সামাজিক ৰীতি-নীতিৰ আতিশয্যৰ বলি গিৰিবালাই সেয়েহে তিৰোতাজাকৰ কথা শুনি গুলী খোৱা বাঘিনীৰ দৰে সকলোকে ছত্ৰভংগ দিয়ায়। এটা সময়ত এইসকল তিৰোতাৰ মাজৰে কোনোৱে কোনোৱে গিৰিবালাৰ ‘নৰক ধুৱা কাপোৰ’ৰ সন্ধানত পিল্পিলাই ফুৰিছিল। যাৰ বাবে বঙাৰ গৌঁসাইৰ চৰিত্ৰৰ কথা জানি শুনিও এৰাতিৰ ভিতৰতে বিয়া ঠিক কৰি পেলাইছিল। গিৰিবালাৰো এই বিয়াত মন নাছিল। বিয়াৰ পিছত লাভু গৌঁসায়ে কানিৰ কাণ কাটি বেচা সেই তিৰোতাৰ কথা তাইৰ সন্মুখত নিজমুখেৰে ব্যক্ত কৰিছিল— “কি হ’ব ঠগুৱা হলি। ‘ভাতাৰ চাই যঁতৰ লৱা তিৰী হলিঅ’ মণিআৰিৰ চ’কৰ কানিৰ কাণ কাটি বেচা সেই তিৰীৰ দেহৰ তেজৰ দগ্ধমগেনি ক’ত? তিৰীৰ গন্ধ লৈ ফুৰা মুনহীয়াই তাইক ‘হাজোৰ ঘৰা’ বুলি কয়। সেই শূদিৰীয়া

তিৰীৰ গাৰ তেজৰ দগমগেনি গহাঁইৰ আপীৰ গাত কয়?” (পৃষ্ঠা ২৫৪)। সেয়ে তাইৰ মনত স্বামীৰ প্ৰতি সন্মান আৰু প্ৰেম নজগাটোৱেই স্বাভাৱিক। তিৰোতাজাকৰ কথা-বাৰ্তাই তাইক এটা সময়ত অতিষ্ঠ কৰি তোলে আৰু তাই খঙত থক্‌থককৈ কঁপি সিহঁতক উদ্দেশ্য কয়— “তহঁতে মোক চাব আহিছিলি! দেখা পালি, যা এতিয়া যা!”

গিৰিবালাই ইন্দ্ৰনাথৰ সমৰ্থনত মাৰ্ক চাহাবৰ সৈতে তিনিসত্ৰৰ পুথি সংগ্ৰহৰ কামত মনোনিৱেশ কৰে। বিদ্যাশিক্ষা চৰ্চাত ব্ৰতী হৈ গিৰিবালাই মাৰ্ক চাহাবৰ সান্নিধ্যত নতুন জীৱন লাভ কৰা যেন পালে। তাইৰ মনৰ খবৰ ইন্দ্ৰনাথে ধৰিব পাৰিও বাধা নিদিলে। ক্ৰমাৎ গিৰিবালা মাৰ্ক চাহাবৰ প্ৰতি অধিক আকৰ্ষিত হয়। ককাক সদানন্দ বুঢ়াগোঁসাইৰ বছৰেকীয়া শৰাধত মাংসৰ লোভ সামৰিব নোৱাৰি টেংখালৰ একোণত থকা থালিটোৰ পৰা মাংস ভক্ষণ কৰে। হেৰামদৰ পুৰোহিতে প্ৰায়শ্চিত্ত কৰাৰ পিছত তাইক খৰম থোৱা কোঠাৰ কাষৰ কোঠাটোত সুমুৱাই থয়। উৰিয়াম কাঠৰ খিৰিকী আৰু উৰিয়াম কাঠৰ আটালযুক্ত কোঠা, যেন উৰিয়াম কাঠৰ বাকচ এটাতহে তাই বন্দী হৈছে এনে অনুভৱ হ’বলৈ ধৰিলে। তাইৰ মনত আত্মহত্যাৰ ভাবে খেলিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু মাৰ্কৰ কথা মনত পৰাৰ লগে লগে তাইৰ মনৰ পৰা সেই ভাব দূৰ হ’ল। মাৰ্ক সেই নিশা তাইৰ ওচৰলৈ আহিছিল পুথি পাঁজিৰ কথা সুধিবলৈ। সি তাইক সমবেদনা জনোৱাৰ উপৰিও সংযমী হ’বলৈ পৰামৰ্শ দিছিল। মাৰ্কৰ প্ৰতি তাইৰ মনত থকা দুৰ্বলতাৰ সেই নিশা প্ৰকাশ ঘটিছিল। “তাইৰ স্বামীক ‘বৰি’ অনা ছাতিটোৰ এই চিন্ধুৰ ছালখন আজি তাইৰ সেই স্নেহ প্ৰেমিকৰ গাৰ ছালৰ দৰে লাগিছে।” (পৃষ্ঠা ১৪৮) মাৰ্কে গিৰিবালাৰ দৰে ব্ৰাহ্মণৰ বিধবাসকলৰ মৰ্মবেদনা গভীৰভাৱে উপলব্ধি কৰিব পাৰিছিল। সাংসাৰিক মায়া-মোহে তেওঁক টলাব পৰা নাছিল। কিন্তু গিৰিবালাৰ প্ৰতি থকা স্নেহে তেওঁৰ অন্তৰ ব্যথিত কৰি তুলিছিল।

লাতু গোঁসাইৰ পৰিয়ালে গিৰিবালাক নিবলৈ যেতিয়া মানুহ পঠিয়াইছিল সেই সময়ত মেঘদাহ উৎসৱৰ আয়োজন চলি আছিল। বৰ্ষামুখৰ নিশাটোত গিৰিবালাই মাৰ্কৰ কোঠাত গৈ নিজকে তেওঁৰ চৰণত সপি দিব বিচাৰিছিল। মাৰ্ক তেতিয়া লৌহ মানৱৰ দৰে অবিচলিত, স্থিৰ হৈয়ে থাকিল। মাৰ্কে তাইক বুজাবলৈ চেষ্টা কৰিছিল, কিন্তু তাই আকোঁৰগোজ। তাই কৈছিল, “তাকে যাৱা আৰু চচানক যাৱা একে কথা। মই জীয়াই জীয়াই গাঁৱত সুমব নকু চাহাব!” (পৃষ্ঠা ২৫৩)

মাৰ্কৰ ওচৰত গিৰিবালাৰ সতীত্ব অক্ষুণ্ণ হৈ থাকিলেও সমাজৰ দৃষ্টিত গিৰিবালা পতিতা হিচাপে বিবেচিত হ’ল। কুল পুৰোহিত পুৰুষোত্তম ভাগৱতীয়ে গিৰিবালাক মাৰ্কৰ কোঠাত আৱিষ্কাৰ কৰাৰ পিছত তাইৰ প্ৰায়শ্চিত্তৰ বিধান দিয়ে। গহাঁই মহাপ্ৰভু আৰু ইন্দ্ৰনাথৰ অনুপস্থিতিত ঘটা এই ঘটনাত ভাগৱতীয়ে গহাঁইৰ মাইচানাক মেঘদাহৰ বাবে সজা চালিৰ তলতে পৰাচিতৰ ব্যৱস্থা কৰে। কিন্তু তাইৰ ব্যৱহাৰ আৰু চকু-মুখত

ক'তো কোনো ধৰণৰ অপৰাধবোধৰ চিন দেখা নগ'ল। তাই আত্মগ্লানিত ভোগা নাছিল। পৰাচিতৰ শেষত তাই নিজেই চালিখনত জুই লগাই দিবলৈ কয়। পুৰোহিতেও পৰাচিত পৰ্বত চুৰা যোৱা বুলি চালিখনত জুই দিবলৈ কৈ গিৰিবালাক ওলাই যাবলৈ কয়। এই সময়তে তাই তাইৰ জীৱনৰ সৰ্বশেষ সিদ্ধান্ত লৈ পেলায়। চালিৰ অগ্নিত তাই নিজকে দহন কৰি দামোদৰীয়া সাতামপুৰুষীয়া ৰীতি-নীতিক ভেঙুচালি কৰাৰ লগতে একপ্ৰকাৰ বিদ্ৰোহ ঘোষণা কৰে।

সৰু গৌঁসানী, অধিকাৰ মহাপ্ৰভুৰ ভায়েক ৰমানন্দৰ পত্নী, পাত হালধীয়াৰ জীয়ৰী। বিধৱা সৰু গৌঁসানী সংযমী আৰু প্ৰগতিবাদী নাৰী চৰিত্ৰ হিচাপে ধৰা দিছে। তাইৰ আলপৈচান ধৰা সৰু হেৰামদৰ বামুণ মহীধৰৰ প্ৰতি তাইৰ এটা টান আছিল। শাৰীৰিক ক্ষুধাই পীড়িত কৰা সৰু গৌঁসানীয়ে কেতিয়াবা মহীধৰৰ শোৱাপাটীলৈ অগ্ৰসৰ হ'লেও মানসিক অন্তৰ্বন্দ্বত জৰ্জৰিত হৈ নিজকে সংযমী কৰি তোলা দেখা যায়। ৰমানন্দ গৌঁসাইৰ মৃত্যুৰ পিছত তেওঁ নিজেই শৰণ দিয়াই মাটি-বাৰী চলাই দক্ষিণপাৰৰ দামোদৰীয়া সত্ৰৰ একপ্ৰকাৰ যশস্যা অৰ্জন কৰিছিল।

জীৱন যুঁজত হাৰ নামানি সংগ্ৰামেৰে আগুৱাই যোৱা সৰু গৌঁসানী এটি অতি শক্তিশালী চৰিত্ৰৰূপে ধৰা দিছে। প্ৰবল মানসিক শক্তি সম্পন্ন আৰু ব্যতিক্ৰমী এইগৰাকী গৌঁসানীয়ে প্ৰতিকূল বতৰক নেওচি যেতিয়া শিচ ফুৰিবলৈ গৈছিল তেওঁৰ কৰ্মত ইন্দ্ৰনাথৰ মাকে আশ্চৰ্য প্ৰকাশ কৰাৰ বিপৰীতে ইন্দ্ৰনাথে সৰু গৌঁসানীৰ সাহসক প্ৰশংসা কৰি কৈছিল— “সৰু গহেনী! সৰু গহেনী কৰি থাকা যে তহঁত সৰু গহেনীৰ দৰে হবা নৰাহ কিয়া?” (পৃষ্ঠা ২৭)

উপন্যাসখনৰ আন এটি নাৰী চৰিত্ৰ হ'ল ইলিমিন, জোকৰাম ভাগৱতীৰ একমাত্ৰ জীয়েক। ভাগৱতীয়ে জীয়েক বিবাহৰ পূৰ্বে পুষ্পৱতী হোৱাৰ ভয়তে কোচবিহাৰৰ কানিৰ বেপাৰীটোৰ তাত তাইক গতোৱাৰ এক প্ৰকাৰ সিদ্ধান্ত লয়। কিন্তু ইলিমিনৰ ঘৰৰ যঁতৰ কটা বুঢ়ীয়ে তাইৰ মনৰ বতৰা পাই ইন্দ্ৰনাথৰ ওচৰত সহায় ভিক্ষা খোজে। বুঢ়ীয়ে তাই ‘মানুহ হোৱা’ৰ দিনাই ইন্দ্ৰনাথৰ ওচৰ চপাত কিংকৰ্তব্যবিমূঢ় অৱস্থাত ইন্দ্ৰনাথে মাথো তেওঁৰ পিতাকৰ বৰ্তমানত তেনে একো সিদ্ধান্ত ল'ব নোৱাৰিব বুলি ইংগিতহে দিয়ে। পোনছাটেই নাকচ কৰিব নোৱাৰা ইন্দ্ৰনাথ যদিও সমাজসংস্কাৰী, পৰিৱৰ্তনমুখী হিচাপে ধৰা দিছে তথাপি তাৰ বাবে একো পদক্ষেপ ল'ব নোৱাৰিলে। সামাজিক নিয়মক অগ্ৰাহ্য কৰি ইলিমিনক তেওঁ বিয়া কৰাব নোৱাৰিলে।

এনেদৰে নাৰী চৰিত্ৰসমূহ বিশ্লেষণ কৰিলে দেখা যায় যে প্ৰায় প্ৰতিগৰাকী নাৰীয়েই পৰিস্থিতিৰ ওচৰত হাৰ মানিবলগীয়া হৈছিল। দুৰ্গাই চিকাৰহাটীলৈ কৰা ওভতনি যাত্ৰাৰ যোগেদি উপন্যাসিকাই সমাজখনৰ নাৰীৰ মৰ্যাদা, দুৰ্দশা আৰু নিষ্পেষণৰ কৰুণ চিত্ৰ অংকন কৰিছে। সামন্ত্যুগীয় নীতি-নিয়মবোৰ বিধবা নাৰীসকলৰ

বাবে অতিশয় কঠোৰ আছিল। স্বামীৰ ভিঠাত হাড় পেলোৱা তিৰীয়ে স্বৰ্গত স্থান পায়। “স্বামী ভিঠা এৰি অহা তিৰী আৰু লেঙটা হৈ বাটে বাটে ঘূৰি ফুৰা তিৰীৰ মাজত কোনো ফাৰাক নাই।” (পৃষ্ঠা ৪৫) এনে উজ্জিয়ে স্বামী ভিঠা এৰি অহা নাৰীৰ সমাজত কি স্থান তাকে প্ৰকাশ কৰিছে।

বিবাহৰ পূৰ্বে মাতৃগৃহতে পুষ্পৱতী হোৱাৰ আশংকাত ফুলকুমলীয়া ছোৱালীবোৰক বয়সত বহুগুণে ডাঙৰ, অথবা লম্পট একোজনলৈ বিয়া দিয়াৰ ফলত ছোৱালীবোৰ কৰ্মঠ হৈ উঠাৰ পূৰ্বেই স্বামীৰ মৃত্যু হয়। ফলত অতি কম বয়সৰ পৰাই অকাল বৈধব্যৰ যন্ত্ৰণা সহিবলগীয়া হয়। এফালে গাভৰু দেহৰ কামনা-বাসনাক সংযম কৰি ৰখাৰ লগতে সামাজিক ধ্যান-ধাৰণা আৰু সংকীৰ্ণতাৰ বশৱৰ্তী হৈ খোৱা, শোৱা, সামাজিক কাম-কাজ আদি সকলোতে বাধাৰ সন্মুখীন হ’বলগীয়া হয়। কেতিয়াবা যদি এই বাধ্যবাধকতাক ভংগও কৰে, তেতিয়া সামাজিক কঠোৰ শাস্তিৰ সন্মুখীন হ’বলগীয়া হয়। সমাজৰ শীৰ্ষস্থানত অধিষ্ঠিত সকলে এই নিয়মবোৰৰ সৃষ্টি কৰে। তেওঁলোকে নাৰীৰ পৰিৱৰ্তে পুৰুষক দিছে অবাধ স্বাধীনতা। “এই সত্ৰতে কত তিৰোতাক একে ৰাতিৰ ভিতৰত গিৰিয়েকে খেদি পঠিয়াইছে। আগ দুৰাৰেদি এজনী গৈছে যদি পাছ দুৰাৰেদি আন এজনী সোমাইছেহি।” (পৃষ্ঠা ১৯১)। তদুপৰি বঙৰাৰ বামদেৱ মৌজাদাৰে স্ত্ৰী বধ কৰাৰ পিছত পুৰুষোত্তম ভাগৱতীয়ে প্ৰায়শ্চিত্তৰ বিধানৰে তেওঁৰ দোষ খণ্ডন কৰা কাৰ্যও মন কৰিবলগীয়া। আনহাতে লম্পট লাতু গোঁসাইৰ খোৱা-বোৱাৰ কোনো বাধা নিষেধ নমনা কথাই ইয়াৰ আন এক প্ৰমাণ।

উপন্যাসখন পঢ়ি যাওঁতে স্বাধীনতাৰ সমসাময়িক কালৰ অসমীয়া সমাজখনৰ সমাজব্যৱস্থাৰ স্পষ্ট ৰূপ এটা পৰিলক্ষিত হয়। এইক্ষেত্ৰত লেখিকাগৰাকীৰ পৰ্যবেক্ষণ শলাগিবলগীয়া। উপন্যাসখনত ব্যৱহৃত কথিত ভাষাৰ সংলাপবোৰে ভালেসংখ্যক পাঠকক কাহিনীৰ লগত একাত্ম হোৱাত সহায় কৰে। পুৰুষপ্ৰধান সমাজ এখনত নাৰীসকলৰ কৰুণ অৱস্থাৰ প্ৰতিফলন দেখুওৱাত লেখিকাগৰাকী সম্পূৰ্ণৰূপে সক্ষম হৈছে। তাৰ মাজতেই অৱশ্যে সৰু গোঁসানীৰ নিচিনা ব্যতিক্ৰমী, সাহসী চৰিত্ৰই পাঠকৰ মন মুহিবলৈ সক্ষম হৈছে। সকলোফালৰ পৰা চালিজাৰি চালে ড° মামণি ৰয়ছম গোস্বামীৰ দ্বাৰা ৰচিত উক্ত উপন্যাসখন অসমীয়া সাহিত্য জগতত এক লেখত ল’বলগীয়া সংযোজন, যিয়ে বছৰ বছৰ ধৰি আপ্ত কৰি ৰাখিছে আমাৰ দৰে সহস্ৰ সাধাৰণ পাঠকক। ■

সহায়ক গ্ৰন্থ :

ড° মামণি ৰয়ছম গোস্বামীৰ *দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাউদা*; প্ৰথম চন্দ্ৰ প্ৰকাশ সংস্কৰণ, ২০১১।

ভবেন্দ্ৰ নাথ শইকীয়া আৰু সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ গল্পৰ তুলনামূলক বিশ্লেষণ (‘বানপ্ৰস্থ’ আৰু ‘বীণা কুটিৰ’ গল্পৰ উল্লেখনেৰে)

ড° লতিকা কলিতা
সহকাৰী অধ্যাপিকা, অসমীয়া বিভাগ
বামুন্দী মহাবিদ্যালয়

সংক্ষিপ্তসাৰ :

সৌৰভ কুমাৰ চলিহা আৰু ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া দুয়োজনেই অসমীয়া গল্প-সাহিত্যৰ প্ৰাতঃস্মৰণীয় নাম। দুয়োজনেই বামধেনু যুগৰ গল্পকাৰ আছিল। সময় একে হ’লেও শইকীয়া আৰু চলিহাৰ গল্পৰ লিখনশৈলী ভিন্ন সূঁতিত আগবাঢ়িছে। এইখিনিতে উল্লেখযোগ্য যে স্বনামধন্য গল্পকাৰ দুয়োজনেই আছিল পদাৰ্থবিজ্ঞানৰ ছাত্ৰ। তথাপি দুয়োগৰাকীৰ গল্প পঢ়িলে ভাব হয় ঘটনা কিছুমানৰ চোৱাৰ দৃষ্টিভংগী আৰু লিখাৰ যি ষ্টাইল দুয়োজনৰ ক্ষেত্ৰত একক। লিখনশৈলী যিয়ে নহওক ভবেন্দ্ৰ নাথ শইকীয়া আৰু সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ গল্পসমূহৰ অন্তৰালত লুকাই আছে মানুহৰ হৃদয়ৰ পৰা ক্ৰমশঃ হেৰাই যাবলৈ ধৰা মানৱতাবোধ, সততাৰ কথা। ভবেন্দ্ৰ নাথ শইকীয়াৰ ‘বানপ্ৰস্থ’ আৰু সৌৰভ চলিহাৰ ‘বীণা কুটিৰ’ দুটি পাঠকৰ দ্বাৰা সমাদৃত গল্প। দুয়োটা গল্পতে পাঠকে লক্ষ্য কৰিব পাৰে তথাকথিত নগৰীয়া জীৱনৰ কিছুমান বাস্তৱ চিত্ৰ।

‘বানপ্ৰস্থ’ গল্পটোৰ চমু আলোচনা :

‘বানপ্ৰস্থ’ গল্পটোত দৰিদ্ৰতাই জুৰুলা কৰা পৰিয়াল এটিক নগৰৰ অভিজাত পৰিয়ালৰ লগত সাঙুৰি ঘটনাক্ৰম আগবঢ়াই নিছে। সাধাৰণ দৃষ্টিৰে চালে আৰ্থিক

দুৰাৱস্থাই কোঙা কৰি অনা পৰিয়াল এটিৰ জীৱনৰ পৰিমাণুল অতি ঠেক যদিও ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ হাতত তেনে পৰিয়াল এটিয়ে জীৱনৰ বেচিদ্ৰ আৰু গভীৰ পৰিচয় লাভ কৰিছে। গল্পটোৰ কাহিনীভাগ অতি মসৃণতাৰে আগবাঢ়িছে। চৰিত্ৰবোৰ কাহিনীৰ লগত এনেকৈ খাপ-খাই পৰিছে যে পাঠকে সহজতে অনুমান কৰিব পাৰে সেইবোৰ চৰিত্ৰ বাস্তৱৰ পৰা তুলি অনা তেজ-মণ্ডহৰ চৰিত্ৰ।

চাৰুৰ চাৰি বছৰ আৰু তৰুৰ দুবছৰ থাকোঁতে ঠিকাদাৰৰ হৈ হাবিত খৰি খাটিবলৈ গৈ দেউতাক মুকুন্দ গছৰ পৰা সৰি মৃত্যুবৰণ কৰিবলগীয়া হয়। স্বামীৰ মৃত্যুত পিছত কঠোৰ সংগ্ৰাম কৰি পুতুলীয়ে ছোৱালী দুজনীক ভৰণ-পোষণ দিছিল। তিনিখন মুখৰ আহাৰ যোগাৰ কৰিবলৈ মাক পুতুলীয়ে বিচিদ্ৰ কাম-কাজ কৰিছিল— “ধান কাটি দিয়া, নিজৰ চালত বগোৱা কোমোৰা হাটলৈ নি বিক্ৰী কৰা, মৰিশালিলৈ যোৱা বাটৰ কাষে কাষে বনৰীয়া কেৰেলা বিচাৰি ফুৰা, ছোৱালীৰ কাণ-ফুটোৱা” ইত্যাদি। তেনে সময়তে এদিন গাঁৱৰে এজন লোকে চাৰুৰ কাম কৰা ছোৱালী হিচাপে নিয়াৰ প্ৰস্তাৱ দিয়ে। পুতুলীয়ে এটা ৰাতি ভাবি মানুহজনক এটাই প্ৰশ্নই কৰিলে— “তাইতো অইন নহ’লেও দুবেলা দুমুঠি পেট ভৰাই খাবলৈ পাব। নাপাব জানোঁ?” এই কথাষাৰতে লুকাই আছে ভোকৰ যন্ত্ৰণাই কেতিয়াও আত্মসন্মান নিবিচাৰে আৰু এদিন নবছৰীয়া চাৰু নন্দন দাসৰ ঘৰত অতি বিশ্বাসী চাকৰণীত পৰিণত হ’ল। ৰন্ধা-বঢ়া কৰিলে— “কোনোদিনে তাই ঘৰখনৰ শেষ মানুহজনে খাই নুঠালৈকে নিজে খাবলৈ বহা নাই। বহুদিন তাই মাছৰ নামত গালৰ ওচৰৰ জোনবাই হেন হাড় একোডাল চোবাই আছে।” চাৰুৰ দীনতাই কেতিয়াও তাইক আপত্তি কৰিবলৈ শিকোৱা নাই। নন্দন দাসৰ জীয়াৰী ‘মাধবীৰ কাপোৰৰ আঁৰত ডাঙৰ হোৱা’ এইজনী চাৰুকে বিবাহযোগ্যা হোৱাত ‘এটি সমস্যা’, ‘এটি লেঠা’ বুলি গাঁৱৰ ঘৰলৈ ঘূৰাই পঠোৱা হ’ল। নন্দন দাসৰ পৰিয়ালৰ এবাৰো ভাবি চোৱাৰ অৱকাশ নহ’ল যে নবছৰতে গাঁও এৰা ছোৱালীজনী বিশ বছৰত গাঁৱলৈ উভতি আহি কেনে পৰিস্থিতিৰ মুখামুখি হ’ব।

মাক পুতুলীয়ে তৰুকো ‘শীৰ্ষ গাল দুখন পূৰ্ণ কৰিবলৈ’ পৰীক্ষিত বৰ্মনৰ ঘৰত চাকৰণী হিচাপে পঠিয়াই দিছিল। চাকৰণী হিচাপে নবছৰ থাকি তায়ে ঘৰলৈ উভতি আহিল। পৰীক্ষিত বৰ্মনৰ ঘৰত তাইৰ অভিজ্ঞতা সুখকৰ নাছিল। কামাতুৰ, চৰিত্ৰহীন পুতেকটোৰ বাবে ঘৰখনত তাই সদায় ভয়ে ভয়ে কটাবলগীয়া হৈছিল।

গাঁৱলৈ উভতি আহি সিহঁতে কেইবা ৰাতিও ভোকৰ যন্ত্ৰণা সহিবলগীয়া হয়। ভোকৰ যন্ত্ৰণা কেনে আছিল সিহঁতে ইমানদিনে পাহৰিয়ে গৈছিল। গাঁৱলৈ পুনৰ উভতি আহিহে অনুভব কৰিলে— ‘এই যন্ত্ৰণাৰ তুলনা নাই!’ গাঁৱৰ মানুহৰ ঘৰে ঘৰে কাম বিচাৰি গৈ সিহঁত দুয়োজনীয়ে ক্লান্ত, হতাশ আৰু মুমূৰ্ষু হৈ ঘৰলৈ উভতি আহিল। গাঁৱৰ উপযোগী কামবোৰ যে সিহঁতৰ শিকাই নহ’ল।

এনে দুঃসময়ৰ মাজতে এদিন গাঁৱৰ ডেকাহঁতে চাৰু আৰু তৰুৰ বিচাৰি আহিল— মিটিং এখনত ভাত ৰান্ধিব লাগে, কাৰণ মিটিঙৰ অতিথি হ'ল চাৰুৱে এসময়ত চাকৰণী হৈ থকা নন্দন দাস আৰু তেওঁৰ পত্নী। তেওঁলোকৰ খোৱা-বোৱাৰ কথা চাৰুৰ বাহিৰে কোনোনে ভালকৈ জানিব! সিহঁত বৰ উৎসাহেৰে যাবলৈ সাজু হ'ল— “তৰুৱে নকলী পাটৰ উৰলি যোৱা কাপোৰ এযোৰ উলিয়ালে; চাৰুৱে আটাইতকৈ ভালৰ ভিতৰত মাধৱীয়ে দিয়া ছিঙ্কৰ শাৰী এখনকে পিন্ধি ল'লে। ইটো মূৰৰ পৰা, সিটো মূৰৰ পৰা, বিভিন্ন ধৰণে পিন্ধি চাই এবাৰ কিবা কৰি ফটাবোৰ লুকুৱালে।”

চাৰুৱে সুবিধা বিচাৰিছিল নন্দন দাসক এপাকত গৈ তাইৰ কষ্টৰ কথা ক'ব। সেই সুবিধা তাইক দিয়া ন'হল। মিটিঙখনৰ আটাইবোৰ মানুহক খুৱাইও দুয়ো বাই-ভনীয়েক লঘোণে থাকিবলগীয়া হয়। কলপটুৱা চোঁচি যি দুআঁজলি ভাত ওলাল সেইখিনি বুঢ়ীমাক পুতুলীক খাবলৈ দিলে। ভোকত কষ্ট নোপোৱা মানুহে ভোকৰ যন্ত্ৰণা কি সেয়া বুজিব নোৱাৰে। মিটিঙখনৰ আয়োজক সকলেও বুজাৰ প্ৰয়োজনবোধ নকৰিলে।

ঘৰলৈ উভতি আহি চাৰুৰ কন্দাৰ শক্তিকণো নোহোৱা হ'ল। মাজনিশা নন্দন দাসৰ ঘৰৰ ড্ৰাইভাৰ মতি চাৰুহঁতৰ ঘৰত উপস্থিত হ'ল— তাক খাবলৈ কিবা অলপ লাগে— মিটিঙত কোনোৱে তাক খোৱাৰ কথা নুসুধিলে। চাৰুৱে যেন তেতিয়াহে কন্দাৰ শক্তিকণ পালে। এসময়ত সন্তান জন্ম দিয়াৰ অক্ষমতাৰ বাবে পত্নীয়ে এৰি থৈ যোৱা ড্ৰাইভাৰজনৰ পৰা নন্দন দাসৰ ঘৰত পলাই ফুৰা চাৰুৱে এসাঁজ ভাতৰ বাবে হাহাকাৰ কৰিবলগীয়া পৰিৱেশৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিবলৈ তাক কাতৰভাৱে অনুৰোধ কৰিলে। আনকি নাৰীৰ গৌৰৱ বুলি ভবা মাতৃত্বৰ বাসনাও তাই ত্যাগ কৰিলে। ভোকৰ জ্বালাৰ তুলনাত এইবোৰ বিলাসিতা মাথোঁ। জীয়াই থকাৰ যুঁজ-বাগৰখনত এইবোৰ তেনেই তুচ্ছ কথা। চাৰু আৰু ড্ৰাইভাৰৰ কথা শুনি থকা তৰুৱেও প্ৰস্তাৱ দিলে সিহঁতৰ চাকৰণী হৈ তায়ে সিহঁতৰ লগতে যাব। চাৰু আৰু তৰুৰ কথা শুনি মাক পুতুলীয়েও চাৰুৰ সন্তান জন্ম দিবৰ সময়ত হোৱা প্ৰয়োজনীয় আলপৈচান ধৰিবৰ বাবে তাইকো সিহঁতৰ লগতে নিবলৈ অনুৰোধ কৰিলে।

গল্পটোত ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াই নিজৰ স্বভাৱ সুলভ প্ৰকাশভংগীৰে বৰ্ণনা কৰা দৰিদ্ৰতাৰ শেষ পৰিণতি দেখি পাঠকৰ চকু সেমেকি উঠে। ইয়াত গল্পকাৰে বিভৱান লোকৰ ভণ্ডামিৰ কথাও বাস্তৱায়িত কৰিছে।

সৌৰভ চলিহাৰ ‘বীণা কুটিৰ’ :

নগৰৰ মাজমজিয়াত পৰিত্যক্ত অৱস্থাত থকা এটি আসাম টাইপৰ ঘৰ। সন্মুখত বাঁহৰ জালি বগাই উঠি গৈছে এডাল বীণাফুল। সেয়েহে গল্পটোৰ কথকে ঘৰটোৰ নাম দিছে ‘বীণা কুটিৰ’। গল্পটোৰ কথকে এটা ভাড়া ঘৰৰ অনুসন্ধানত থাকোঁতে এই পৰিত্যক্ত ঘৰটো দেখা পায়। কথকে ওচৰৰে দৈনন্দিন ব্যৱহাৰ্য দ্ৰব্যৰ দোকান এখনৰ

চেলচমেন এজনক সুধি জানিব পাৰিলে যে ঘৰটো সংস্কৃতৰ এজন বিদগ্ধ পণ্ডিত, শিক্ষক ভূধৰ গোস্বামী নে ভূধৰ শৰ্মাৰ! তেওঁৰ ডাঙৰ পুতেক প্ৰফেচৰ, ছোৱালী এজনী আৰু ঘৰলৈ আহিবলৈ বাদ দিয়া আন এজন পুতেক। ঘৰটো খালী হৈ থকাৰ বহুদিনেই হ'ল। ল'ৰাজনৰ পৰা পোৱা এইখিনি সমলক লৈ গল্পৰ কথকে ক'কা-ক'লাৰ সোৱাদ লৈ দোকানখনৰ এচুকত বহি ৰঙীন পানীয়ৰ মাজত কল্পনাৰ সোৱাদ লয়। কথকে পৰিত্যক্ত ঘৰটোৰ সহায়ত সমাজৰ পৰা ক্ৰমশঃ হেৰাই যাবলৈ ধৰা মানৱতা, ত্যাগ, বিশ্বাস, প্ৰেম আৰু নিৰ্ভোভতাৰ কল্পনা কৰিছে। ভূধৰ গোস্বামীৰ প্ৰত্যেকজন সন্তানৰে পিতৃৰ সা-সম্পত্তিৰ প্ৰতি কোনোধৰণৰ লোভ মোহ নাই। কথকৰ ক'ক-ক'লাৰ ৰঙীন পানীয়খিনিৰ মাজেদি কিছুমান চৰিত্ৰই ভূমুকি মাৰিছে— ভূধৰ গোস্বামীৰ প্ৰফেচাৰ পুতেক পৰমেশ গোস্বামী, পিছনত খদ্দৰৰ পাঞ্জাবি। তেওঁক লগ ধৰিবলৈ গণেশ নামৰ ঠিকাদাৰ এজন আহিছে। ঠিকাদাৰে প্ৰফেচাৰজনক সেই ঘৰটোৰ ঠাইত নতুন ঘৰ সজাৰ প্ৰস্তাৱ দিলে। ইয়াৰ প্ৰত্যুত্তৰত প্ৰফেচাৰজনে কৈছে— 'এই ঘৰটোৰ লগত এটা স্কলাৰলী এটমছ্ফিয়ার জড়িত, ইয়াত মই লোহা-লক্ষৰ-চিমেণ্ট, বালি, টকা-অনা পইচাৰ হিচাব মেলিবলৈ এৰি দিলে পিতাৰ আত্মাই শান্তি নাপাব।' শেষত প্ৰফেচাৰজনে সেই ঘৰটোত দেউতাকৰ স্মৃতি ৰক্ষাৰ্থে এটা লাইব্ৰেৰীৰ নিৰ্মাণৰ সিদ্ধান্তৰ কথা কৈ দিয়ে, লগতে দেউতাকৰ আধৰুৱা কামবোৰ সামাধানৰ বাবে ইচ্ছা ব্যক্ত কৰে। কথকৰ ৰঙীন পানীয়খিনি শেষ হোৱাৰ লগে লগে ৰঙীন কল্পনাৰ আৱেষ্টনীৰ পৰা ওলাই আহিল।

দ্বিতীয়দিনা পুনৰ কথক দোকানখনলৈ আহিল আৰু একোণত বহি ক'ক-ক'লাৰ পানীয়ৰ মাজত দ্বিতীয়বাৰৰ বাবে কল্পনাৰ ৰঙীন জগতত বিচৰণ কৰিবলৈ ধৰিলে। এইবাৰ তেওঁৰ ক'ক-ক'লাৰ ৰঙীন পানীয়ৰ মাজত উপস্থিত হ'ল ভূধৰ গোস্বামীৰ ছোৱালীজনীৰ, যাৰ নাম গল্পৰ কথকে ৰাখিছে 'বীণা' বুলি। বীণাৰ এজন সুবল সৃষ্টাম পাঞ্জাবি ডেকাৰ লগত বিবাহ হৈছে। দেউতাকৰ মৃত্যুৰ আগতে তেওঁ ঘৰটোৰ চোৱা-চিতাৰ ভাৰ দিছিল জোঁৱায়েকক। তথাপি জোঁৱায়েকে নিজৰ সততাৰ কাৰণে ঘৰটোত থকাৰ কথা ভবা নাই। জোঁৱায়েকে বীণাক কৈছে “....এই ঘৰটো যদি ভৱিষ্যতে ময়ে চলাব লাগে, চলাম, ইয়াৰ কোনো আচহুৱা মানুহক কেতিয়াও এই ঘৰ, এই বাৰঙাৰ মায়া সলনি কৰিব নিদিওঁ, আমি যেতিয়াই আহোঁ এই সকলো আমি এনেকৈয়ে পাম— যিমানদূৰ মোৰ সাধ্য কুলায়....!” এইদৰে নিজৰ কল্পনাতে নিজেই সন্তুষ্ট হৈ কথকে পুনৰ ঘৰলৈ ওভতে।

তৃতীয় দিনাও কথক দোকানখনত সোমাই ক'ক-ক'লাৰ বটল এটা লৈ এচুকত বহে। এইবাৰ তেওঁৰ কল্পনাৰ নায়ক ভূধৰ গোস্বামীয়ে অসবৰ্ণ বিবাহ কৰোৱাৰ বাবে ত্যাজ্য পুত্ৰ কৰা ডাক্তৰজন। সেই পুতেকেও মৃত্যুৰ আগমুহূৰ্তত পিতৃয়ে দি থৈ

যোৱা সা-সম্পত্তি গ্ৰহণ কৰিবলৈ অনিচ্ছা প্ৰকাশ কৰে। সেয়া কৰিবলৈ তেওঁৰ বিবেক, নৈতিকতাই আৰু মূল্যবোধে অনুমতি নিদিয়ে। এনেদৰে কল্পনা কৰি গল্পৰ কথকে আত্মতৃপ্তিৰে নিজকে কৈছে ‘অঃ....! সম্পত্তিতকৈ প্ৰতিজ্ঞাক বেছি মূল্য দিয়ে, এতিয়াও পৃথিৱীত এনেকুৱা মানুহ আছে! টকাই কি সকলো?’ কথকে আশা কৰিছিল পিতৃ সম্পত্তিৰ প্ৰতি থকা এনে শ্ৰদ্ধা আৰু নিৰ্লোভতাৰ কাৰণে ভাৰাঘৰতো তেওঁক দিয়া নহ’ব আৰু তেওঁৰ কল্পনাৰ জয়ী হ’ব। এনে এটা ঘটনা ঘটাতো কথকে মনে-প্ৰাণে কামনা কৰিছে। কিন্তু ভাৰাঘৰ সংক্ৰান্তত চেলচ্‌মেনজনে তেওঁক যি উত্তৰ দিলে সেয়া তেওঁৰ বাবে অনাকাঙ্ক্ষিত আছিল। ল’ৰাজনে ‘বীণা কুটিৰ’ক কোনো লোককে ভাৰাঘৰ হিচাপে দিয়া নহ’ব বুলি কথকক জনালে। কিয়নো ঘৰটোৰ মালিকীস্বত্বক লৈ দুই ভায়েকৰ মাজত আইনী যুঁজ চলি আছে। প্ৰফেচাৰে তাত প্ৰেছ পাতিব বিচাৰে। ডাক্তৰে বিল্ডিং সাজি ওপৰ মহলাত ভাড়া দি তলৰ মহলাত নিজৰ চেম্বাৰ পাতিব বিচাৰে। গতিকে আইনী যুঁজখন সোনকালে শেষ হোৱাৰ আশা নাই। লগে লগে কথকে ছুক কৈ শব্দ কৰি অৱশিষ্ট ৰঙীন তৰলখিনি টানি, বটলটো থককৈ কাউণ্টাৰত নমাই থ’লে আৰু উদং বটলটোৰ শূন্য গৰ্ভলৈ বহুসময় নিৰন্তৰ হৈ চাই থাকিল। বটলটোৰ শূন্য গৰ্ভতে ইমানদিনে গল্পৰ কথকে মিছা মধুৰ কল্পনাৰ জৰিয়তে এটি আশা পুহি ৰাখিছিল। কিন্তু সেই আশাৰ অতি কৰণ পৰিসমাপ্তি ঘটিল। গল্পটোৰ জৰিয়তে আদৰ্শ আৰু মানবীয় গুণৰ ক্ৰমশঃ হৈ থকা ভঙ্গুৰতাৰ কথাকে প্ৰকাশ কৰিছে।

‘বীণা কুটিৰ’ গল্পটোৰ জৰিয়তে গল্পকাৰে অতি দক্ষতাৰে দুখন জগতৰ চিত্ৰ ফুটাই তুলিছে। এখন হৈছে নাগৰিক যান্ত্ৰিক সভ্যতাই চেপি খুন্দি অনা ৰক্ষ, নিষ্ঠুৰ বাস্তব জগত আৰু অন্যখন পৰম্পৰাগত সাতামপুৰুষীয়া মূল্যবোধেৰে সিন্ত কথকৰ চেতনাৰ জগত।

‘বানপ্ৰস্থ’ আৰু ‘বীণা কুটিৰ’ গল্পৰ আধাৰত ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া আৰু সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ গল্পৰ এক তুলনামূলক অধ্যয়ন :

সৌৰভ কুমাৰ চলিহা আৰু ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া অসমীয়া চুটিগল্প জগতৰ দুগৰাকী অবিশ্বস্য প্ৰতিভা। কিন্তু তেওঁলোকৰ সৃষ্টিৰ সুঁতি ভিন্ন। দুয়োজনৰে নিজৰ নিজৰ গল্প লিখাৰ শৈলী ব্যতিক্ৰমী আৰু অনবদ্য।

গল্পকাৰ দুগৰাকীৰ প্ৰকাশভঙ্গীৰ তুলনামূলক আলোচনা :

ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ গল্পৰ ৰচনাৰীতি সৰলবৈখিক আৰু সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ গল্পৰ লিখাৰ ষ্টাইল বুদ্ধিদীপ্ত প্ৰকাশ শৈলীৰে সমুজ্জ্বল। এই দুই ভিন্ন দৃষ্টিভংগী লক্ষ্য কৰিলে দুয়োজন গল্পকাৰকে দুটি ধাৰাৰ উদ্ভাৱক বুলিব পাৰি। ‘বানপ্ৰস্থ’ আৰু ‘বীণা

কুটিৰ' গল্প দুটা অধ্যয়ন কৰিলে দুয়োজনৰে প্ৰকাশভংগীৰ পাৰ্থক্য পাঠকে সহজতে অনুমান কৰিব পাৰে।

ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ গল্পসমূহ সাধাৰণতে কাহিনী প্ৰধান। পাঠকে তেওঁৰ গল্পসমূহত বিচাৰিলেই একোটা কাহিনী উদ্ঘাটন কৰিব পাৰে। আনহাতে সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ গল্পসমূহ হ'ল পৰিস্থিতি সাপেক্ষ। পাঠকে তেওঁৰ গল্পত নিৰ্দিষ্ট এটি কাহিনী বিচাৰিলে নিৰাশ হ'ব। চলিহাৰ গল্পত থকা একোটা পৰিস্থিতিয়েই পাঠক সমাজৰ হৃদয় আলোড়িত কৰি ৰাখে।

সাধাৰণতে ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ গল্পবোৰ বৰ্ণনামূলক। সূক্ষ্মাতিসূক্ষ্ম বৰ্ণনাই তেওঁৰ গল্পৰ অধিকাংশ অধিগ্ৰহণ কৰি আছে। সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ পোনপটীয়াকৈ গল্প কোৱাৰ শৈলীয়ে তেওঁৰ গল্পক অনন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। চলিহাই ক'ব খোজা কথাবোৰ গল্পৰূপত প্ৰকাশ কৰিছে। অৰ্থাৎ বাহুল্যতা সৌৰভ কুমাৰ চলিহাই তেওঁৰ গল্পত বৰ্জন কৰিছে।

গল্পকাৰ ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ গল্পসমূহত পাঠকে পৰম্পৰাগত কাহিনী কিছুমান লক্ষ্য কৰিব পাৰে। অৱশ্যে তেওঁৰ গল্পসমূহতো মানবীয় গুণৰ অৱক্ষয় পাঠকে লক্ষ্য কৰিব পাৰে।

অসমীয়া আধুনিক সাহিত্যত সৌৰভ কুমাৰ চলিহাই এক নতুন গদ্যশৈলীৰ উদ্ভাৱকৰূপে পৰিচিত। চলিহাই ভাষাৰ ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰত গোড়ামিৰ পৰা সম্পূৰ্ণ মুক্ত। তেওঁৰ গল্পৰ গদ্যত অসমীয়া, হিন্দী, বঙালী, ভাষাৰ সংমিশ্ৰিত ৰূপ এটা প্ৰত্যক্ষ কৰিব পাৰি। বহুতো সমালোচকে ক'ব বিচাৰে যে চলিহাই অসমীয়া ভাষাৰ কালিকাক পৰিত্যাগ কৰিছে। ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া এই দায়ৰ পৰা সম্পূৰ্ণ মুক্ত।

সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ লিখনশৈলীত এক কাব্যিক সুসমা অনুভৱ কৰিব পাৰি। ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ গল্পত বহু অংশজুৰি থকা অত্যধিক বৰ্ণনাই মাজে মাজে পাঠকক গল্পটোৰ পৰা মনোযোগ আঁতৰাই আনিছে, যাৰ বাবে কাব্যিক সুসমাতো ব্যাঘাত জন্মিছে।

সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ গল্প নাট্যৰূপধৰ্মী আৰু চিত্ৰৰ ৰূপধৰ্মী। চলিহাৰ গল্প অধ্যয়ন কৰিলে পাঠকে অনুভৱ কৰিব পাৰে তেওঁ চিনেমাৰ চমৰদাৰ দৰ্শক আছিল। আনহাতে ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ গল্পত পৰিৱেশ একোটাৰ পুংখানুপুংখ বিৱৰণ লক্ষ্য কৰিব পাৰি।

সৌৰভ কুমাৰ চলিহা আৰু ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া দুয়োজনৰে গল্পত চৰিত্ৰসমূহৰ দোদুল্যমান অৱস্থা প্ৰকট হ'লেও জীৱনৰ ওচৰত ধৰাশায়ী হোৱা দেখা নাযায়। দুয়োজনৰে গল্প মৃত্যু চেতনাৰ পৰা সম্পূৰ্ণ মুক্ত। কোনো চৰিত্ৰতে আত্মহত্যাৰ প্ৰৱণতা পাঠকে লক্ষ্য নকৰে।

সমালোচকসকলে ক'ব বিচাৰে যে সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ গল্পত বিজ্ঞান আৰু

গণিতৰ তত্ত্বৰ বুদ্ধিদীপ্ত প্ৰায়োগৰ ফলত সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ পাঠকৰ বাবে গল্পসমূহ জটিল হৈ পৰিছে। ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ গল্প সকলো শ্ৰেণীৰ পাঠকে আদৰি লৈছে।

গল্পকাৰ দুগৰাকীৰ গল্প দুটাৰ বিষয়বস্তুৰ তুলনামূলক আলোচনা :

‘বীণা কুটিৰ’ গল্পটোৰ পটভূমি হ’ল এটি আসাম টাইপৰ ঘৰক কেন্দ্ৰ কৰি কথকৰ মনত সৃষ্টি হোৱা এক চেতনাৰ প্ৰবাহ। এই প্ৰবাহৰ জৰিয়তে গল্পকাৰে জীয়াই ৰাখিব খুজিছে সাতামপুৰুষীয়া মূল্যবোধ, আত্মসন্মানবোধ, দায়িত্ববোধ, নৈতিকতাৰে পৰিপূৰ্ণ মন্দিৰসদৃশ এখন ঘৰক। গল্পকাৰে ক্ষয়িষ্ণু মূল্যবোধৰ মাজত সনাতনীয় আদৰ্শৰ অনুসন্ধান কৰি বিফল হ’বলগীয়া হৈছে। সৌৰভ কুমাৰ চলিহাই বীণা কুটিৰ নামৰ ঘৰখনৰ প্ৰতিজন সদস্যৰ অন্তৰত পৰম্পৰে পৰম্পৰৰ প্ৰতি মৰম, সন্মান, পিতৃৰ প্ৰতি অগাধ শ্ৰদ্ধা-ভক্তি থকাৰ কথা কল্পনা কৰিছে। কিন্তু এই কল্পনাৰ যতি পৰিবলৈ বেছিদিন নালাগিল। পৰিয়ালকেন্দ্ৰিক প্ৰেম-ভালপোৱা, দায়িত্ববোধেৰে কথকৰ পূৰ্ণ হৈ থকা অন্তৰখন ক’ক-ক’লাৰ বটলৰ ৰঙীন পানীয়খিনি নোহোৱা হৈ শূন্য হৈ পৰাৰ দৰে এটা সময়ত উদং হৈ পৰিছে। বস্তুবাদী সমাজ ব্যৱস্থাত নৈতিকতাৰ কোনো স্থান নাই। কেৱল নিজৰ স্বার্থ পূৰণ হ’লেই হ’ল। সেয়েহে বীণা কুটিৰ ভূমি মালিকীস্বত্ব বিচাৰি দুয়ো ভাই-ককায়ে ওচৰ চাপিছে আদালতৰ। তেওঁলোকৰ দৃষ্টিত পিতৃয়ে জীৱনজুৰি অৰ্জন কৰা মান-সন্মানৰ সম্পত্তিৰ তুলনাত মূল্যহীন। বীণা কুটিৰ ঘৰটোক যিদৰে অভিজাত চহৰীয়াৰ অট্টালিকাবোৰে চেপি খুন্দি আনিছে, ঠিক সেইদৰে ভূধৰ শৰ্মাৰ দুই পুত্ৰৰ সম্পত্তিৰ লালসাই সাতামপুৰুষীয়া মূল্যবোধক চেপি খুন্দি অন্তিত্বৰ সংকটত পেলাইছে। ‘বীণা কুটিৰ’ গল্পটোত দেখা যায় পৰিয়ালকেন্দ্ৰিক মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়। পৰিয়ালক লৈয়েই সমাজ। গতিকে সেই মূল্যবোধৰ অৱক্ষয়ে সমাজতো প্ৰভাৱ পেলোৱাৰ অৱকাশ থাকি যায়।

‘বানপ্ৰস্থ’ গল্পটোত গাঁৱলীয়া জীৱনগাঁথাক নগৰীয়া জীৱনৰ লগত সংপৃক্ত কৰি নগৰীয়া জীৱন পৰিক্ৰমাৰ ধামখুমীয়াত গাঁৱলীয়া দুটি চৰিত্ৰৰ জীৱন কিদৰে দিশহাৰা হৈছে তাক অতি কৰুণভাৱে প্ৰকাশ কৰিছে। চাৰু আৰু তৰুৰ ঘৰৰ আৰ্থিক দীনতাই নগৰলৈ প্ৰব্ৰজন কৰিবলৈ বাধ্য কৰাইছে। সিহঁতে চহকী নন্দন দাস আৰু পৰীক্ষিত বৰ্মনৰ ঘৰতে শৈশৱ, কৈশোৰ পাৰ কৰি যৌৱনত ভৰি দিছে। গাঁৱলীয়া জীৱনধাৰাৰ পৰা সুদূৰত অৱস্থান কৰি নগৰীয়া জীৱনৰ লগত সিহঁত সংপৃক্ত হৈ পৰিছে। যেতিয়া দুয়োগৰাকীৰ বিয়াৰ বয়স হ’ল, তেতিয়া সিহঁত নন্দন দাসহঁতৰ বাবে অপ্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিল। সিহঁতক গাঁৱৰ ঘৰলৈ ওভতাই পঠিয়াই দিয়া হ’ল। গাঁৱলৈ ঘূৰি আহি চাৰু, তৰুৱে কি কৰিব, কেনেকৈ খাব সেই কথা ভাবিবলৈ যেন তেওঁলোকৰ আহৰি নাই। গল্পটোত সমাৱেশ হৈছে—নগৰীয়া সভ্যতাৰ অঙ্গীভূত হৈ পৰা সহানুভূতিহীন, হৃদয়হীন আত্মকেন্দ্ৰিক শোষণ শ্ৰেণীৰ চৰিত্ৰৰ।

গল্প দুটাৰ বিষয়বস্তু ভিন্নতা থাকিলেও পাঠকে গল্পদুটাত লক্ষ্য কৰে যান্ত্ৰিক নগৰীয়া জীৱনে কঢ়িয়াই অনা দয়া-মায়াহীন এখন ৰুঢ় সমাজৰ প্ৰতিচ্ছবি। ইয়াৰ পৰাই যেন আৰম্ভ হৈছে মানবীয়তাৰ শ্মশান যাত্ৰা। এই যাত্ৰাত কাৰোবাৰ পৰিয়ালৰ আদৰ্শৰ অপমৃত্যু ঘটিছে, আন কাৰোবাৰ সপোনবোৰ, আশাবোৰ মৰহি গৈছে। জীৱনটো সুকলমে জীয়াবলৈকো চৰিত্ৰসমূহে সীমাহীন সংগ্ৰাম কৰিবলগীয়া হৈছে। এনে সমাজ ব্যৱস্থাত কিছুমানলোকৰ ভোগ-বিলাসিতাত ডুবি থকাৰ হেঁপাহ, আন কিছুমানৰ আকৌ খাবলৈকো দুমুঠি অন্নৰ অভাৱ। আন এক শ্ৰেণীয়ে এইবোৰ দেখি-শুনি দুখী হৈছে, হতাশ হৈছে, যিদৰে বীণা কুটিৰ কথকজন হৈছে।

এইদৰে দুয়োজনৰে গল্পত নগৰীয়া জীৱনৰ পৰা ক্ৰমশঃ হেৰাই যাবলৈ ধৰা মানবীয় গুণৰ অতি স্পৰ্শকাতৰ দিশসমূহ ফুটাই তুলিছে। দুয়োজনৰে গল্পত চৰিত্ৰ সমূহৰ অন্তৰ্জগতত চলি থকা দ্বন্দ্বৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে।

সামৰণি :

ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া আৰু সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ গল্পৰ মাজত কিছু সাদৃশ্য বৈসাদৃশ্য বিচাৰি পাওঁ যদিও দুয়োজনৰে গল্পৰ বিষয়বস্তু মানুহ আৰু সমাজক বাদ দি সৃষ্টি হোৱা নাছিল। দুয়োগৰাকীয়ে দুটা ভিন্ন ধাৰাৰ বীজ সংগ্ৰহ কৰি অসমীয়া গল্প সাহিত্যলৈ নিজৰ অমূল্য অৱদান আগবঢ়াই থৈ গৈছে। শেষত, দুয়োগৰাকী গল্পকাৰৰ বিষয়ে ড° প্ৰহ্লাদ কুমাৰ বৰুৱাই তেখেতৰ সমালোচনামূলক গ্ৰন্থ ‘অসমীয়া চুটি গল্প অধ্যয়ন’ত কৈ যোৱা কথাখিনি প্ৰনিধানযোগ্য—

‘....জীৱনৰ আধ্যাত্মিক উপলব্ধিৰ অভাৱ হোৱা বাবে শইকীয়াৰ গল্পৰ কাৰুণ্য পাঠকৰ মনত স্থায়ী হৈ ৰোৱাতকৈ গল্পত চিত্ৰিত ছবিখন অতি নিখুঁত আৰু অতি বাস্তৱ বাবে বাস্তৱৰ ছবিখনহে পাঠকৰ মনত স্থায়ী হৈ ৰয়।....’

‘....সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ গল্পৰ কাৰিকৰী কৌশলৰ বেছ ভেদ কৰি অথবা জটিলতাক অতিক্ৰম কৰি নান্দনিক সোৱাদ ল’ব পৰা পাঠকৰ মানসিক প্ৰস্তুতি ক্ৰমশঃ দ্ৰুতভাৱে গঢ় লৈ উঠিছে। এনে কাৰণতে চলিহাৰ গল্প পাঠক-সমাজৰ বাবে সদায় জটিল হৈ নাথাকে আৰু অদূৰ ভৱিষ্যতে চুটিগল্পৰ সুদক্ষ শিল্পী হিচাপে সবহভাগ পাঠকেই সৌৰভ কুমাৰ চলিহাক গ্ৰহণ কৰিব।....’ ■

প্ৰসঙ্গ পুথি :

ড° প্ৰহ্লাদ কুমাৰ বৰুৱা— অসমীয়া চুটি গল্পৰ অধ্যয়ন; প্ৰকাশক : প্ৰদ্যুৎ হাজৰিকা, এম,বি,এ; নতুন বজাৰ ডিব্ৰুগড়-১; প্ৰথম প্ৰকাশ ১৯৯৫।

শোণিত বিজয় দাস, মুনীন বায়ন সম্পাদিত সৌৰভ কুমাৰ চলিহা ৰচনাৱলী; প্ৰকাশক : কথা, জি. এফ. কমৰ্ফোর্ট মাৰ্কেট পাণবজাৰ গুৱাহাটী-১; প্ৰথম প্ৰকাশ ডিচেম্বৰ, ২০০৮।

ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া গল্প সমগ্ৰ, প্ৰকাশক : বনলতা; চতুৰ্থ প্ৰকাশ, জানুৱাৰী, ২০১৫।

Moral Education for Changing Times— Challenges and Solutions

Pankaj Bikash Sharmah

M.Sc. (Physics), PGDM (Executive)

Introduction

Morals are the personal and societal standards of right or wrong behavior¹. Moral education may be defined as instructions concerning "proper ways to act toward other people and, in some cultures, proper ways to act toward supernatural forces (gods, ancestral spirits), nonhuman beings (animals of specified types), and physical surroundings (sacred forests, mountains, and waterways)"². Imparting moral education is a challenge faced by every society. It is basically the process through which societal mores and values are inculcated in the minds of younger generation. In the traditional societies this was done through practice, like on-the-job training. The younger generation learned the model of desirable behavior by experience- looking at the elders in action. With advent of formal educational institutions, there are efforts to incorporate instructions about standards of morality into the curricula.

It may be pertinent to mention at the very outset that moral development in the early childhood, which is greatly influenced

by family, and close relations, play a great role in shaping the personality. However, society can use the limbs of formal educational system to a great effect to instill the set of criteria of desirable behavior in the young minds. First of all, it can be a conscious and transparent activity through which a uniform standard may be propagated. Secondly, a formal system may be used towards widening the scope of societal value system through importing ideas from other societies. Thus, heterogeneous, but desirable, ideals may be spread to transform a society. As the boundaries of traditional societies are breaking down, and people from all across are connecting intensely, it is important that a broader value system permeates the society. It is particularly so for a country as diverse as India.

A few Basic Questions

Let us structure this analysis along the following questions:

1. Why do we need to impart moral education on the younger generations?
2. What are the sources of moral education?
3. How to impart moral education?

The Objective

First, let us examine the question— why do we need to impart moral education at all? On the ultimate analysis, our basic goal is to establish a happy, peaceful and fulfilling society— a society where everybody gets opportunities to pursue his interest and realize his potential. But these are abstract goals- difficult to measure and compare. So, we concentrate on instrumental goals like economic development, creating infrastructure, facilities for health and education, preserving environment etc. To achieve these kinds of goals we need capable individuals— knowledgeable, skillful and hardworking. Moral qualities like honesty, integrity, fairness, respect etc. are the essential prerequisites to build on character

and capability; and to drive away social evils like corruption and nepotism. Without a moral foundation, it will be very difficult to motivate people towards achieving larger societal objectives.

But we must not stop here. As we proudly live in the largest democracy in the world, our value system must give priority to the democratic principles also. It is stated that "Tolerance, respect, negotiation and social cohesion comprise the basic features of a functioning democracy"³. Trust is foundational to these features. To strengthen the Indian republic the ideals of liberty, equality and fraternity are extremely important. Respect for basic human rights and human dignity is essential in our time. Respect for the legal system needs to be inculcated in every individual for an orderly and efficient society. There are inherent fault lines in our diverse society in terms of caste, creed, language, race etc. So, our efforts in moral education must result in inclusivity and compassion- the ability to overcome such divisiveness. Instilling pride in our nationhood is not just a noble ideology; it may actually drive people towards excellence, and help in eradicating some of the social evils mentioned earlier.

Our moral education must also be oriented towards bringing in a scientific temperament in every individual. We experience the blessings of science every day in the form of material comfort. The things and amenities that are so essential in our daily life are provided by the knowledge and technology generated through the scientific method. As our society is getting modernized, we must be able to appreciate the contribution of science in our life.

Scientific temperament may be defined as "a temperament that is reserved and open, that is, one that always welcomes new light, new knowledge, and new experimentation, even if the results are unfavorable to preconceptions and long-held theories"⁴. In essence, scientific temperament refers to an open mind, a quest for truth. In science, the touchstone for truth is experiment.

Experimentally verified facts must be accepted even if it runs counter to long held traditions. It encourages curiosity. Based on evidence, questioning any authority, however high, must be allowed. There is no place for occult and obfuscation. Iconoclastic attitude may lead to path breaking discoveries.

Many argues that prevention of substance abuse (e.g. drugs, alcohol, tobacco etc.) should be part of the curricula of moral education. However, such a targeted approach may not be very effective. Institutes of formal educations may definitely play a role in disseminating information about the ill effects of such behaviour. But preventing substance abuse must primarily be considered as the domain of law enforcement agencies.

The Sources

With the above objectives in mind, the second question may be addressed. What do we teach in our moral education programmes? Where do we get our resources and ideals?

Traditionally, legends, stories and mythologies from ancient Indian literature are being used as great sources of moral education. Stories from Panchtantras, Upanishads, Puranas, Jatakas etc. are definitely great resources on which basics of moral education are built on. Life lessons from the two epics of Mahabharata and Ramayana, the preaching of Geeta and other religious texts, and such other sources from ancient India, are guiding people across the world throughout the ages. So, definitely these are the treasure troves from which many learning materials may be gleaned. We are actually doing it for quite some time now.

Folklores are also traditionally performing the role of imparting moral education. An example of a story narrated by a grandmother may be cited here. In the story the daughter of an eagle was married to a rich merchant. The daughter was harassed by the other wives of the merchant. She was asked to perform

tasks beyond her capacity. The mother used to come and help the nervous daughter to complete the jobs. But mother's help always came with a caveat– don't look ahead, don't look behind, just keep doing the job at hand. Underneath the moral of the story lies a great teaching– so emphasized in the modern corporate jargon– mindfulness. Mindfulness may be defined as "the basic human ability to be fully present, aware of where we are and what we're doing, and not overly reactive or overwhelmed by what's going on around us"⁵. One should be able to concentrate at the present moment, at the present activity, without worrying about the future, or without lingering on the past.

Another example is a story about a family of birds. This one was part of the curriculum at primary level at one point of time. The family of birds resided on a patch of paddy. As the time of harvesting came, the farmer asked his son to go to his uncle and get it harvested next day. It intrigued the kids of the bird family greatly, but the daddy bird was not disturbed. After some days, the farmer visited the field again and asked his son to get help from others in the village. This time also the daddy bird remained unperturbed. But then, when after a few days, the farmer decided to harvest the paddy on his own, the family of birds decided to leave their nest and go. Like many other folklores, this story teaches a great lesson– we must fight our battles on our own. Depending on others will only cause delay; we will lose precious time; and situation will worsen.

The last example cited here is a Sanskrit shloka that has the potential to inspire as a guiding principle for our thoughts and action:

*Ajaramarabat Pargyah Vidyangarthangcha Chintayet
Grihita Iba Kesheshu Mrityuna Dharmam Acharet*

A free translation is given below:

The wise one contemplates about wealth and knowledge as

if he is immortal, forever young. (At the same time) he is very ethical in his actions, as if death is touching his hair.

It is really about balance— the drive for worldly possessions will not be there if we think how uncertain our life is. So, we must believe that we will have a long life to enjoy our acquisition. On the other hand, we may not get a chance to atone for any unethical activity that we perform. So, we must strive for rectitude in our conduct.

Just these few very simple examples show how powerfully Indian traditional resources can be deployed in imparting moral education. We may probably get a story to describe every kind of moral dilemma that we go through. But the question is can we depend exclusively on Indian traditions? Do we need to go beyond it?

We must remember that the traditional literatures in every society are largely developed in agrarian background and in a community-based environment. Most of the time, traditional societies are stratified on ascriptive basis— social positions are determined by birth. Caste system is an example of such stratification system. Traditional societies are also patriarchal, characterized by severe gender discrimination. Additionally, in much of the historical period absolute monarchy reigned over people, without any regards to law or constitution. The idea of republic, where anyone can dream to be the head of the state or the government was not prevalent. Similarly, it may be pointed out that excessive deference for authority in traditional ideologies may prevent in permeating the concept of scientific temperament. There are traditional values that may not be conducive to bring in economic development. In Indian tradition, in particular, renunciation is considered a great ideal, which may be inconsistent with the goal of economic growth. So, all the ideals from a traditional society may not be suitable for a modern democratic society.

Value system, that guides the behaviour of individuals, is an integral component of the culture of the society. It lies underneath, not a visible aspect of the culture. But, as a motivating force, it has a strong influence on the thoughts, behaviour, and actions of the members of the society. So, in a discussion on moral education, it is imperative that cultural characteristics of a society are kept in view.

We may refer to the works of the Dutch social psychologist Geert Hofstede to summarize the macro characteristics of various national cultures. An expert on national culture, he developed a model to describe, and compare, various national cultures. In his initial models, there were four dimensions (later on expanded to six dimensions), called Hofstede Dimensions^{6a, 6b}: Power Distance Index, Collectivism vs. Individualism, Femininity vs. Masculinity, and Uncertainty Avoidance Index.

To appreciate the relevance of these concepts to our purpose at hand a brief description of these concepts may be in order. National cultures are classified in terms of scores on the above parameters. Cultures are assigned high or low scores, or they may rank in between. Accordingly, characteristics of each culture are determined.

Societies, with a high Power Distance Index, accept unequal, hierarchical distribution of power easily; encourage bureaucracy, and show high respect for rank and authority. In contrast a low score of Power Distance Index indicates that power is shared-unequal distribution of power is not the norm. Collectivism vs. Individualism is a measure of the strength of the bond that people have with their community. In collectivist societies people are supposed to be loyal to the group to which they belong, and, in exchange, the group will defend their interests. In an individualistic society such ties are weak. High score on Masculinity characterizes societies with distinct stereotypical gender roles, an appreciation

of assertiveness, courage, strength, and competition. Members of such society like to demonstrate their success. On the other hand, low Masculinity score is interpreted as societies where gender roles are relatively fluid. Low Masculinity is also indicative of societies that value modesty, nurturing, and a concern for the quality of life. Members in societies with high Uncertainty Avoidance Index display low tolerance for uncertainty, ambiguity, and risk-taking. So, the unknown is minimized through measures like strict rules, regulations, etc.- both at the institutional and the individuals levels. A low Uncertainty Avoidance Index indicates a society is comfortable with uncertainty and accepts the unknown more openly- rules and regulations are relatively lax. It may be pertinent to mention, however, that Hofstede Dimensions are more meaningful in comparisons between/ among countries, rather than at individual country level.^{6c}

Comparatively, Indian culture ranks high in Power Distance Index, Collectivism, and Masculinity; while it ranks low in Uncertainty Avoidance Index⁷. Without delving into much detail here, it may just be pointed out that some of these characteristics are not conducive for developing a modern democratic society. High score on Power Distance Index may hinder the march towards a more open and egalitarian society. Emphasis on Masculinity may be a hindrance in arriving at a more inclusive and compassionate society. Similarly, high collective consciousness may be an impediment to realize a casteless society. These characteristics run counter to the cherished democratic ideals. Such considerations also highlight the needs to go beyond the boundaries of traditional Indian culture in search of values appropriate for a modern democratic society.

So, what are the other sources that we may draw upon in our efforts to develop a proper curriculum for moral education? An obvious choice is, of course, Gandhian Ideology. The Father

of the Nation is admired across the globe for his timeless ideals of Truth and Non-Violence– the twin cardinal principles of his thought⁸ that he used to fight against British injustice and colonialism. An interesting personal anecdote may be relevant here. Part of my Executive PGDM (Post Graduate Diploma in Management) was run by ESCP Business School, one of the oldest management schools in Europe. In their Berlin Campus, after a class, I asked the Professor: What is the first thing that comes to your mind when I say the word India? Without a pause he replied - Gandhi. Reverence for Mahatma Gandhi was palpable.

Apart from truth and nonviolence, Mahatma's call against hedonism seems to be very relevant for sustainable development and conservation of environment. Mahatma's dedication in delivering social justice for the downtrodden will inspire generations to come. Despite being a Barrister-at-law and successful professional, his renunciation of worldly pleasures to be one with the poor millions of the country for the rights of whom he battled constantly is an example to be cherished. His ideologies were deeply influenced by Indian spirituality, while he led a mass movement to create a modern democratic republic by mobilizing millions of under privileged, poor and uneducated country men. A nation state was built out of a diverse population based Gandhian ideology. So, Gandhian philosophy may contribute greatly in our quest for moral education.

However, here again we need to be careful. Some strands of Gandhian philosophy go against economic efficiency and growth. His notion of self-sufficient village republics⁹ may be cited as an example. As elaborated by Adam Smith, with his famous example of pin factory¹⁰, division of labor and specialization may bring in multi-fold enhancement in productivity. Accordingly, larger the size of the market more is the potential for efficiency and growth. Recardian (first propounded by David Ricardo, one of the foremost

British Economist from 18th Century) theory of comparative advantage¹¹ also illustrates the benefits of specialization and trade. Again, market-size has a positive impact for growth. So, we must be selective in choosing the ideas to be propagated through moral education— an eclectic approach may be prescribed.

What about the western societies in western Europe and North America? Can these be sources for moral education?

There is a tendency to dismiss western societies as morally decadent, hedonistic and shallow. It is presumed that the value system on which western societies are based encourages hedonism, greed and violence. Their economic system as embodied in capitalism is also despised as the source of corruption and detrimental to environment.

But if we dive deeper we perceive a different picture. The current phase of human civilization is largely based on knowledge and technology emanated from western world. These societies are navigating the global growth in the fields of science, technology, business and economics in the modern period of history. Most of the products that we use in our daily lives, or the production technology for our daily needs, have been invented in the western world. We owe the technology that supplies our foods, or our medicines, the equipment for textile industry or transportation industry to that part of the world. Even if we take the example of the primary sector of the economy, agriculture, arguably the most rudimentary in terms of technological induction, we would find the importance of western knowledge and technology. The seeds (hybrid seeds) that are sowed, chemicals/ manures (artificial fertilizers/ pesticides) that are used, and ploughing/ harvesting technology (tractors and accessories) that have been introduced—these are based on western science. The important contribution of Norman Ernest Borlaug, the Father of the Green Revolution, towards productivity of Indian agriculture must not be forgotten¹².

The society that has produced all these scientific miracles must have something to offer even in the area of moral education.

The traditional value system of Europe is largely infused with Christian ethos– not much different from any other traditional values systems, largely derived from religious beliefs. However, after Renaissance there were revolutionary changes. A humanist, rational and scientific approach started to dominate all spheres of life¹³. Max Weber, a German Sociologist, traced back the advent of capitalism to protestant ethics (The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism), in particular, to Calvinism propagated by John Calvin^{14, 15}.

It may be opined that the single most important characteristic of the modern western world that distinguishes it from the remaining part of the globe, in a single word, is freedom. These societies are governed on the ideals of democracy and capitalism. They rank consistently high in these dimensions as expressed by the indices published by organizations like Freedom House¹⁶ or Heritage Foundation¹⁷. Members of most of these societies enjoy high level of freedom in political and economic spheres.

It is considered that capitalism is a prerequisite to sustain that freedom. This idea has been profoundly elaborated in *Capitalism and Freedom*– a book by Milton Friedman¹⁸, one of the foremost economists and a Nobel Laureate in Economics of last century. A small, but lucid composition exploring the relationship between Capitalism and Freedom may be enlightening and pretty relevant for thinking about value system.

Probity in public life, respect for rule of law, and spirit of a very robust independent civil society are some of the other values that we may emulate, in particular from Western Europe and North America, in our march towards development and modernity. These values are supported by largely free and independent media. The welfare state as created by these societies, are really modern marvels.

The Agencies

Let us now proceed to our third question— how to impart moral education? What are the agencies in society that will partake in such an endeavor?

To understand the process of effective moral education, the dichotomy of tacit and explicit knowledge¹⁹ may be important. It may be argued that social mores, norms, and the value system are part of the tacit knowledge available in the society. It is particularly so in a society which may be classified as a high context culture like India²⁰. The dichotomy of high context culture and low context culture may be relevant here²¹. Explicitly whatever is preached may not be actually practiced. So, in contrast to whatever is taught through explicit literature or methods, which is part of explicit knowledge, whatever is practiced tacitly may be more important. In that sense, moral education is nothing but a socialization process, through which the younger generations imbibe the value system prevailing in the society they are part of. Socialization is the process, as explained by Japanese Professor Ikujiro Nonaka²², in his SECI (Socialization, Externalization, Combination, Internalization) model through which tacit knowledge is transferred from a master craftsman to an apprentice. It is basically on-the-job training. Moral education has a similar character. It is difficult to impart moral education in a classroom. People actually learn it through practice than through preaching. So, the obvious choice of agencies through which such an undertaking can be carried out are family, peer group, school system, and the society at large. Mass media is part of the last one mentioned ahead.

As outlined earlier, moral education provides the standards to judge what is right and what is wrong. However, value judgment is very subjective and very specific to an individual. The experiences of early childhood play a big role in equipping one with necessary

moral standards. So, role of the family, it is believed, is the most important in imparting moral education to our children. "In the formation of children's morals, no outside influence is greater than that of the family. Through punishment, reinforcement, and both direct and indirect teaching, families instill morals in children and help them to develop beliefs that reflect the values of their culture."²³ "The family is the first teacher that transmits the appropriate behavior patterns, values, attitude and norms of the society to the child".²⁴

A happy and stress-free family environment is the most important factor in creating psychologically stable adults. Children generally internalize the value system practiced by their family, which may be a subconscious process. As it is said charity begins at home, honesty and integrity must be acquired as a family trait. Folklores and stories shared by family members, like grandparents, may also shape the moral compass of our children.

Children also learn a lot from their peers and from their friends. "Peer relationships can provide opportunities for empathy, cooperation and moral reasoning. Through interactions with peers, individuals can learn to consider the perspectives of others and develop a sense of social responsibility. This can lead to the development of moral values such as compassion and fairness."²⁵ We all know how teenagers, particularly, are influenced by their peers. Peer approval, peer acceptance are extremely important for children. So, after the family, it is the peer group that influences the moral standards and value systems of our children. In the age of social media peer pressure can be really acute.

The importance of formal educational processes, like schools, may be comparatively lesser in imparting moral standards that are used in value judgment– to differentiate between good and evil. But in other areas of moral education role of schools can be paramount. Developing scientific temperament is one such area.

Students must be encouraged to have an open mind. The distinctive features of scientific methods of enquiring may be made clear. Importance of democratic ideals and republican principles may be taught to develop worthy citizens. The concepts of human rights and interests, human dignity may be emphasized in school curricula.

Moral education must also be part of school curricula. Stories from traditional literature, folklores and other sources may be taught in schools to highlight the basic moral principles. For young minds teachers are like role models. "Teachers are key role models, who can influence the attitudes, values and behaviors of their pupils."²⁶ So, their actions and behaviors are also important in shaping the thought process of the younger generations. As emphasized elsewhere, moral values being tacit in nature, it is the conduct of the teachers matter more than their teaching. There must be a conscious effort from the members of the faculty and school authorities to uphold high moral standards in their day-to-day activities.

What about the society at large? The role of larger society is more in shaping the value system than in imparting moral education. Media is an important tool in propagating the social values. The state tries to enforce the social mores through sanctions and force. Regulatory mechanism and the legal system are used for the purpose.

But we must be aware of the dichotomy between what is preached and what is practiced. The society must walk the talk. If it preaches something, but the reward-punishment system encourages a different set of values, then a hypocritical condition may arise. There will not be a clear path to follow for the members of the society. However, it may be easier said than done. Giving lip service to one set of moral principles, while practicing different criteria may be quite common in various nations today.

Heterogeneity and diversity in a country may also cause contradictions in value system. Many of the European nation-states being homogeneous, scopes of cultural conflicts are limited.

For a modernizing society, such dichotomy may be a painful reality. Sections of the society may internalize different value system, and there may be tug-of-war like situation. Erosion of democratic values in many countries, to be replaced by religious conservatism may be cited as examples here.

But one overwhelming factor that may lead to moral degeneration is corruption in public life, particularly in political sphere as politics permeates all aspects of life in many Asian, African, and Latin American countries. If high public functionaries can lie, steal, or abuse power with impunity, efforts imparting moral education may turn out to be fruitless. Lack of probity is not very serious issue in the developed world as the checks and balances in place work properly most of the time. The notion that "Caesar's wife must be above suspicion" is a widely accepted norm to evaluate the actions of politicians and holders of public offices of many of these countries. Such strict adherence to rules and established traditions helps in anchoring morality in other spheres of social life. The role of media, intelligentsia, and civil society is of utmost importance for these checks and balances to restrain moral decadence. An independent media is a *sine qua non* for a democracy to operate. Intelligentsia is like a beacon for the society to move in proper direction. Institutions of higher education must remain free from political interference for this to happen. A strong civil society can stand as a bulwark against moral depravity of the mighty and powerful. If freedom is muzzled, and intelligentsia kowtow the ruling dispensation, redemption may not be possible.

Here again we may look up to the systems followed in the western countries, particularly in Western Europe and Scandinavia,

and take inspiration. As per the 2023 Corruption Perceptions Index (CPI), unveiled by Transparency International in January 2024, the ranks of 10 least corrupt countries are occupied by Denmark, Finland, New Zealand, Norway, Singapore, Sweden, Switzerland, Netherlands, Germany, Luxembourg, and Ireland.²⁷

Conclusion

These are just some areas of concern in the domain of moral education that have been highlighted. We must realize that in a rapidly modernizing society, like ours, value systems and moral standards are also changing fast. Efforts in moral education must be dynamic enough to be in the tune with the changing social morals. In addition to virtues like honesty and integrity, we may need other qualities like respect for democratic ideals and scientific temperament in our citizens. To fulfill such objectives, we may have to go beyond the traditional resources in moral education to meet our requirement. Schools can definitely play a constructive part in imparting moral education. However, roles of other social organs like family, peer groups, and society at large are much more in importance. Also, practice is more important than preaching. Aspiration of a society to inculcate high moral standards in the younger generation may not be fulfilled, if it is hypocritical about corruption and follows double standards.

To conclude, moral education must look beyond the traditional role, of imparting values like honesty and integrity, to include democratic ideals, basic human dignity, and sustainability in its scope. There are diverse value systems from which a curriculum in moral education in changing times may bring in the required resources. The roles of family and peer groups are paramount in importance in imparting moral education, while formal educational system may add substantially, particularly, in the domain of modern values of democracy, human rights, and

scientific temperament. Society at large, and the machineries of state and media may shape the desired value system through reward and punishment. ■

References

- 1: <https://www.studysmarter.co.uk/>
- 2: <https://www.sciencedirect.com/topics/psychology/moral-education>
- 3: <https://www.internationalcybertech.gov.au>
- 4: <https://academic-accelerator.com/encyclopedia/scientific-temper>
- 5: <https://www.mindful.org/what-is-mindfulness>
- 6a: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/management/hofstedes-cultural-dimensions-theory/>
- 6b: <https://www.mindtools.com/a1ecvyx/hofstedes-cultural-dimensions>
- 6c: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison-tool>
- 7: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison-tool>
- 8: <https://www.mkgandhi.org/articles/murphy.htm>
- 9: https://www.mkgandhi.org/articles/village_development.html
- 10: <https://www.econlib.org/>
- 11: <https://www.britannica.com/money/comparative-advantage>
- 12: <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1970/borlaug/facts/>
- 13: <https://www.history.com/>
- 14: The Protestant Ethic And The Spirit Of Capitalism by Max Weber, 1930
- 15: <https://www.sparknotes.com/philosophy/protestantethic/summary/>

- 16: <https://freedomhouse.org/>
- 17: <https://www.heritage.org/>
- 18: Capitalism and Freedom by Milton Friedman, 1962, University of Chicago Press
- 19: <https://www.edapp.com/blog/tacit-vs-explicit-knowledge/>
- 20: https://en.wikipedia.org/wiki/High-context_and_low-context_cultures
- 21: <https://www.futurelearn.com/info/courses/intercultural-communication/0/steps/11070>
- 22: The Knowledge-Creating Company by Ikujiro Nonaka, Harvard Business Review, <https://hbr.org/2007/07/the-knowledge-creating-company>
- 23: <https://courses.lumenlearning.com/adolescent/chapter/influences-on-moral-development>
- 24: ROLES AND RESPONSIBILITIES OF THE FAMILY IN THE MORAL EDUCATION OF THE NIGERIAN CHILD Lami Ofie School of Education F.C.E., Kano (<https://www.globalacademicgroup.com/journals/>)
- 25: <https://www.tutorchase.com/answers/a-level/psychology/discuss-the-influence-of-peers-on-moral-development>
- 26: <https://www.teachwithmrst.com/post/teachers-as-role-models>
- 27: <https://www.jagranjosh.com/general-knowledge/list-of-most-and-least-corrupt-countries-1706683849-1>

Animal Ethics— An Overview

Dr. Tanuja Kalita

Assistant Professor

Department of Philosophy

Diphu Government College

Animal ethics is a branch of applied ethics. Applied ethics is the study of practical ethical problems with reference to ethical theories. Animal ethics is concerned with human-animal relationship. The moral consideration of non-human beings or animal is discussed in animal ethics. The scope of animal ethics includes animal liberation, animal welfare, animal rights, animal experimentation, justice etc.

There are some serious issues like: 'Is animal killing morally permissible?', 'under what conditions animal experimentations are permissible?', 'what is personhood?'. The main objective of animal ethics is to provide genuine answers of these questions. Applied Ethics consists of the discussion of the application of normative ethical theories to practical moral problems. Animal ethics is concerned with the controversies regarding how the animals ought to be treated i.e, whether the animals ought to be treated under moral consideration or not. The main objective of applied ethics is to furnish philosophical thought towards practical problems with reference to the normative ethical theories like

utilitarianism, deontological ethics and virtue ethics. As applied ethics deals with the dilemmas of moral issues, animal ethics is also an important branch of it. Animal ethics is concerned with moral issues such as whether the animals have rights or not, whether they should be freed from human exploitation and depressed uses etc. Obviously, these problems are very serious ethical troubles or moral issues and different arguments have been offered in the light of ethical theories towards the solution of it.

Animal Rights:

Animal ethics is a broad subject where animal rights can be included. Encyclopedia Britannica defines animal rights as,

Moral or legal entitlements attributed to non-human animals, usually because of the complexity of their cognitive, emotional and social lives of their capacity to experience physical or emotional pain or pleasure.

There are various philosophical views regarding treatment towards animals. These gigantic views can be grouped into three categories. They are:

- (i) Indirect theories
- (ii) Direct but unequal theories and
- (iii) Moral equality theories.

Indirect theories of Animal rights:

Indirect theories argue that as animals have no consciousness or autonomy so animals have no equal moral status with human. Indirect theories support extrinsic values of animals. These theories accept that we, the human being should not harm the animals because doing harm to animal will cause harm to human being's integrity and morality. Immanuel Kant, Rene Descartes, Thomas Aquinas, Peter Curruthers can be included in this group.

Traditionally in the Western thought, animals have always

been considered as subservient to human beings. They do not enjoy the same rights as human beings and as a matter of fact, they do not possess any right at all. The reason is that humans have the capacity to reason while the animals do not. Aristotle regarded nature as a hierarchy. According to Aristotle, there is a natural hierarchy of living beings and nature made all animals for the sake of man. Human beings are superior to animals because human beings have the capacity for reasoning and to guide their conduct. Similarly in the medieval philosophy, theologians felt that there is no obligation towards animals. For Augustine, refraining from the killing of animals and the destroying of plants is the height of superstition. Aquinas in his classification of sins, talked about sins against God, we and neighbours. But for him there is no possibility of sins against non-human animals. In the modern philosophy as well, for thinkers like Descartes and Kant, animals do not fall under the moral realm. Rene Descartes thought that nonhuman animals and vertebrates were insensitive automata and could not feel pain. Kant had a view that animals were not being autonomous or rational they should not be treated as end in themselves. Kant nevertheless insisted that one should be kind to animals and take care of them. The only reason for being kind towards animals for Kant is to increase our kindness toward humans. For Kant non-rational animals are capable of merely as means to an end and rational beings are capable of autonomous action, they are end in themselves. But Kant argues that we should not inflict needless cruelty on animals. For Kant, we should refrain from inflicting needless suffering on an animal not because it is bad for the animal but rather because it is bad for us.

Direct theories of Animal Rights:

According to direct but unequal theory animals have direct moral status but animals are not equal to human beings.

The argument for why animals have direct moral status is:

- If a being is sentient then it has direct moral status.
- (Most) animals are sentient.
- Therefore (most) animals have direct moral status¹.

There are some properties which human only possess but not the animal beings.

- Only human beings have rights
- Only human beings are rational, autonomous and self-conscious.
- Only human beings are able to act morally.
- Only human beings are part of the moral community².

Moral Equality Theories of Animal Rights:

Moral equality theories claim that animals have equal moral status as human beings. The contemporary philosophers like Peter Siger, Tom Regan, Gary L. Francione, Lori Gruen etc. are included in Moral Equality theories.

Animal rights are moral or legal progresses which believe that animals do have rights and should be freed from human exploitation and use. Animal rights demand that animals should have moral consideration of interest as animals are also sentient beings. Here 'sentient beings' means human or non-human beings that are capable of feeling suffering. For some philosophers like Tom Regan all animals have rights because they are also subject-of-a-life.

Jeremy Bentham's view on Animal Rights:

The prominent argument for animal rights emerged from the utilitarian tradition, particularly with Bentham with their maxim of each one to account for one and none for more than

---

¹ Arguments have been taken from the article Animals and Ethics, written by Scott.D Wilson.

² Ibid.

one. Jeremy Bentham in his book, *Introduction to the Principles of Morals and legislation* argues that the animals need to be brought under the moral ambit even though they cannot reason out. Bentham points to the capacity for suffering as the vital characteristic that entitles a non-human being to be of equal consideration as the human being. By following passage, it will be more helpful to understand Bentham's viewpoint on animal ethics.

The day may come when the rest of the animal creation may acquire those rights which never could have been with holden from but by the hand of tyranny. The French have already discovered that the blackness of the skin is no reason why a human being should be abandoned without redress to the caprice of a tormentor. It may one day come to be recognized that the number of the legs, the velocity of the skin, or the termination of the os sacrum, are reasons equally insufficient for abandoning a sensitive being to the same fate. What else is it that should trace the insuperable line? Is it the faculty of reason, or perhaps the faculty of discourse? But a full grown horse or dog is beyond comparison a more rational, as well as a more conversable animal, than an infant of today, or a week, or even a month, old. But suppose they were otherwise, what would it avail? The question is not, can they reason? Nor can they talk? But can they suffer?

Peter Singer's view on animal Liberation: (Utilitarian perspective)

Peter Singer (born 1946), an Australian Philosopher might be the first philosopher who includes animals under moral consideration. Peter Singer is a prominent advocator of animal liberation. Singer is well known for his book *Animal Liberation*

which is regarded as the touchstone of the Animal Liberation movement. Singer is basically a Utilitarian thinker and he subscribes to ethical position, preference utilitarianism. Following the utilitarian tradition, Peter Singer emphasizes on the issue of suffering while discussing about morality of actions. Singer engages with suffering principle from the empirical realm. Singer is concerned with the minimization of the physical suffering of beings. Peter Singer's concept of animal liberation is built on the basis of his suffering principle. Taking a utilitarian standpoint, Singer, tries to argue for animal liberation and welfare on the basis of their capacity to suffer. He bases his ethics on the suffering principle. Singer is not only concerned with the suffering of human beings; he is concerned with the suffering of all beings. Singer extends the view that 'all men are equal' to 'all beings are equal.' He has given the equal interests to all beings whatever they are-human beings or non-human beings; in his parlance the 'equal consideration of interests'. This equal consideration is based on the suffering principle. Peter Singer holds that the interest of all beings capable of suffering acts as the ground for equal consideration and to treat all beings as equals. He many times quotes Bentham's passage, "...the question is not can they (animals) reason? Nor can they talk? But, can they suffer?"

Tom Regan's analysis on animal rights:

Tom Regan has given the analysis of animal rights from deontological perspective. According to Regan animals have basic rights because they are also 'subject-of-a-life'. Tom Regan in his book *The Case for Animal Rights* (1983) has mentioned about the view of 'subject-of-life'. By the phrase 'subject-of-a-life', Tom Regan means 'one has inherent value'. Individuals are subjects-of-a-life if they have beliefs and desires, perception, memory and a sense of the future, including their own future; an emotional life together

with feelings of pleasure and pain. For Regan all subjects-of-a-life possess equal inherent value. For Regan, any means of animals to human ends is morally unacceptable. Tom Regan's movement towards animal rights includes:

- The total abolition of the use of animals in science
- The total disbanding of commercial animal agriculture
- The total elimination of commercial and sport hunting and trapping
- The total abolition of animal experimentation.

Lori Gruen's view on Animal rights:(virtue ethics perspective)

Lori Gruen(born.1962) is a feminist ethicist philosopher. She is the author of some famous books like *Ethics and Animals: An Introduction* (2011) and *Entangled Empathy: An Alternative Ethic for Our Relationships with Animals* (2015). Lori Gruen has given a virtue ethics standpoint in her view of treatment of animals. According to her sympathy is a special virtue to treat to animals though reason plays a tremendous role in discussion of morality. Lori Gruen says that for the development of complete moral sensibilities sympathy and compassion are important. She gives importance in the power of emotion too.

Animal experimentation:

For scientific and medical purposes experimentation on animals continues throughout the world. There is an ongoing controversy among the philosophers regarding whether animal experimentation is justified or not. It is generally argued that for betterment of quality of life of human being animal experimentation is required. All over the world successive development of modern innovative medicines and treatment are possible only because of animal research. But for another group, animal experimentation or research is cruel and unnecessary.

They argue that all these researches are done for human's benefits only.

There are several arguments in support of animal experimentation. Animal experimentation might be justified in the followings two cases: if suffering which is caused by experimentation on animals, is minimized in all respective experiments and if other methods are not adequate in gaining human benefits.

According to another group, experimentation on animals is not morally justified. They argue that if the benefits to human beings are not proven and if animals suffer a lot, then animal experimentation is not justified.

Tom Regan and other deontologist philosophers defend the rights of animal. Regan's theory implies a view against the research on animal in the absolute manner. Regan in his book *The Case for Animal Rights* writes,

Those who accept the rights view... will not be satisfied with anything less than the total abolition of the harmful use of animals in science— in education, in toxicity testing, in basic research. But the rights view plays no favorites. No scientific practice that violates human rights, whether the humans be moral agents or moral patients (who are not moral agents), is acceptable.

The utilitarian philosophers like Peter Singer accept experimentation on animals in some extent. While Singer tries to argue against animal killings for human wants, he doesn't hold on to that position absolutely. Singer accepts some acts of animal killing. Singer explicitly justifies animal killings at least on two counts—

1. Animal killing done for survival and
2. Animal killing for experimentations.

The utilitarian philosophers accept animal experimentation done for human necessity, but they do not subscribe to animal experimentations, where there is no human need. Singer apparently points out two prominent instances of animal experimentation which he says is not justified- one is for cosmetics and the other is for the uncertain or non-existing benefits to humans. In the case of using animal experimentation for cosmetic purposes, Singer goes against such types of practices. Singer therefore argues for a particular way of evaluating whether an experiment with a non-human animal is ever justifiable. It is called by Lori Gruen (Gruen, Singer, 2009) the 'Non Speciesist Utilitarian Test' or NSUT. According to NSUT an experiment would be justified if and only if:

1. *Of all the options open, the experiment generates more pleasure or benefit than pain or cost on balance, for all affected.*
2. *The justification for the experiment does not depend on irrelevant species prejudice or speciesism. Equal interests are to be considered equally no matter who has them.*

Thus, the issue of animal ethics in different perspectives may be the most vital discussion in applied ethics domain. The rampant killing of animals, whatever may be the reason may not be justifiable. The different animal right activists raise their views against animal killing. Animals are being killed for food, experiments etc. We have discussed above the various ethical views in regard to how we should treat the animals. Like other perspective, from the primordial period animals are also being killed for religious standpoint. In this article we have observed the diverse standpoint of philosophers in respect to animal issue and with the help of these visions we have to truly decide how the animals ought to be treated. ■

References:

- Singer, P & Helga, K. (2006). *Bioethics : An Anthology*. Oxford: Blackwell Publisher.
- Carruthers, P. (1992). *The Animals Issue*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fox, M. A. (1986). *The Case for Animal Experimentation: An Evolutionary and Ethical Perspective*. Berkeley: University of California Press.
- Francione, G. L. (2008). *Animals as Persons: Essays on the Abolition of Animal Exploitation*. New York: Columbia University Press.
- Regan, T. (2004). *The Case for Animal Rights*. California: University of California.
- Regan, T. (1987). *Animal Sacrifices: Religious Perspective on the Use of Animals in Science*. Temple University Press.
- Rowlands, M. (1998). *Animal Rights: A Philosophical Defence*. New York: St. Martin's Press.
- Singer, P. (1975). *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals*. New York: Random House
- Singer, P. (1993). *Practical Ethics* (2nd Edition ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Singer, P & Kuhse, H. (1998). *A Companion to Bioethics*. Oxford: Blackwell.
- Singer, P. (2005). *In Defence of Animals (ed)*. Oxford: Blackwell.

Rights practiced by Women during Vedic and Post-Vedic Age

Dr. Maitreyee Goswami

*Asstt. Prof, Dept. of Sanskrit Vedic Studies
KBVS & AS University, Nalbari*

Abstract:

Every individual should have some amount of freedom in the society. Woman constitutes a half of the total population in a society. As such to ascertain how cultured and progressive the society is, it is essential to find out as to how is the status of women in that particular society.

In this paper an attempt is made to find out the roles and rights that women enjoyed from Vedic to post Vedic period i.e., the status that they enjoyed in different stages especially in Indian context. Here description is given of different women and their happiness-sorrows, pain-pleasure, status-position and different things which they experienced in their daily life.

Keywords:

Brahmacaryya- Celibacy or to stay true to one's

self or one's own soul, *Dharma*- virtue or morality, *Smṛti*- recollection or a class of literature based on human memory, *Ācāryya*- is a highly learned person with a title affixed to the names of learned subject, *Upādhyaya*- is a Guru who taught students in Gurukula.

Introduction:

Male and female, the two basic components of our human society, depend upon each other and each one of them constitute about half of our population. Both man and woman have been considered as the two wheels of the same chariot. By the word 'Right'— it denotes the position of an individual in a system with some status and duties. It is a position which the individual occupies in the group by virtue of his or her age, family, occupation, marriage and achievements. But, the actual rights that is enjoyed by women is generally measured in the comparative amount of prestige and respect accorded to her with that of man. In reality, for human existence and evolution we need both men and women. So we can agree to this fact that one is not bigger than the other. Still, we have witnessed inhumane, unethical and immoral practice against women. In today's world we are discussing about gender inequality for women for many years but where does it start? In this paper, a comprehensive discussion on the social status, rights and positions and life of women in Vedic, post-Vedic, British and modern time are discussed. Several educationists, feminist, and other scholars have tried to assess the position of women and study the changes which are very shocking and enlightening.

• Status of Women in Vedic India:

To have an accurate picture of the position of women in ancient India— it is however not an easy task. Scholars are of

different opinion yet the thoughts are almost similar. From overall study of the Vedic literature one can hold a considered view that the position of women in Vedic age was much satisfactory and much better than that of later ages. They received all rights to get education like boys, underwent Brahmacharya discipline, studied the Vedas and few of them are figures as the seers of the Vedic hymns.¹ The sacrifice was performed by the joint effort of the marriage couple. Even more, sometimes the wives can perform religious sacrifices by their own.²

The sacrificial rite performed by Kauśalya gives us scope for thinking that, the practice of offering sacrifices by women themselves was continuing down to the age of the Mahābhārata. Moreover, the free movement of the grown-up maidens, their selection of husbands, according to their choice³, the mention of love marriage, women's participation in public functions, teaching profession followed by woman—all these prove that in the Vedic age woman's position was of a high level in all the sphere i.e. cultural, religious and social.

According to the opinion of Dr. A. S. Altekar the status of women is that— 'The history of the most known civilization shows that the further back we go into antiquity, the more unsatisfactory is found to be the general position of women. Hindu civilization is unique in this respect, for here we find a surprising exception to the general rule. The further back we go, the more satisfactory is found to be the position of women in more spheres than one, and the field of education is one among them.'⁴

There is a Vedic saying, where women are worshiped, there the Gods dwell or where the women are happy, there will be prosperity.⁵ A woman therefore must be honored and

adorned by her father, brother, husband and brother-in-laws, for their own welfare. But, where the women are not honoured no sacred rite yields rewards. Where the female relations live in grief, the family soon wholly perishes, but where they are not in grief, they prosper forever.

Furthermore, it is found in the *Vedas* that when a woman is invited into the family through marriage, she enters, ‘as a river enters the sea’ and ‘to rule there along with her husband’, as a queen, over the other members of the family.⁶ This kind of quality is rarely found noticed in other religious scriptures. Added to it, a woman who is devoted to God is more highly regarded than a man who has no such devotion, as found in the *-gveda*: “many a woman is more firm and better than the man who turns away from Gods and offers not.”⁷ Due to this tradition, India’s history includes many women who have risen to great heights in spirituality, government, writing, education, science or even as warriors on the battlefield.

In the matter of *dharma*, in the days of Vedic culture, women stood as a decisive force in spirituality and the foundation of moral development. There were also women Vedic seers who revealed the Vedic knowledge to others. For example, the 126th hymn of the first book of the *-gveda* was revealed by a Hindu woman whose name was Romashā, the 179th hymn of the same book was by Loopāmudrā, another inspired Hindu woman.⁸ There are a dozen names of women revealers of the Vedic wisdom, such as Viśwavārā, Gārgī, Maitreyee, Apālā, Ghoṣā and Aditī, who instructed Indra, one of the mighty God. Everyone of them lived the ideal life of spirituality, being untouched by the things of the world. They are called as *Brahmavadinis*, the speakers and revealers of Brahman.

• ***Rights of Women during medieval period :***

As time rolled on, some changing features appeared in the history. In the age of the *Smṛtis*, some sort of changes in the position and status of women was found. As a result of this change the status of women, specially in the social sphere, but not in the religious domain, got degraded to a certain extent.

The *Smṛtis* are the scriptures describing and prescribing the injunctions for the betterment of human life and society. They seem to be more particular in regulating the social order. The liberty enjoyed by the women in the Vedic age, specially in some social affairs was tainted with some blemishes which seemed to break discipline in a changed society after several centuries. Manu, in his *Manu-saṁhitā* (MS) has certainly given an easy scope to the critics for explaining that women are ever dependent throughout her life.

*pitā rakṣati kaumāre bhartā rakṣati yauvane/
rakṣanti sthavire putra nastrī svatantryamarhati*//MS., 9/3

The import of this verse indicates that such dependence is not wholly an imposition, it is rather based on the consideration of physical and temperamental aspects of women. It is also not that the mind of a woman doesn't bear a liking for dependence. It is more or less psychological sphere of Indian women. Hence, the same *śloka* is also accepted by Nārada, Vasiṣṭha and Kapila in their own words.

It is however, to be admitted that the birth of a girl, as a rule, is not the occasion for rejoicing. It is found even in the Vedic literature.⁹ However, they enjoyed all the rights like their necessary *saṁskāras* and education like that of boys. In many places of the *smṛtis*, the woman is no doubt highly honoured and given high status. It is mentioned in the *Vyāsa-saṁhitā* that— (13/18) an *ācāryya* is superior to ten *Upādhyāyas*,

one father is superior to one, hundred and one mother is superior to one thousand fathers.¹⁰ Regarding the rights of women, Atrī in his *Atrī-Saṁhitā* holds the view that– there is no best guru like one’s mother.

‘*Nāsti mātuh paro guruh*’

Similarly, there is no difference whatsoever between the wife, who is the adornment of the house and worthy and the goddess of fortune residing in a house.

“*strīyaḥ sriyasca gehesu na viseso’si ka’scana*”

Again, *Brhatparāśara smṛti* remain men that their wives are no other than their mothers in as much as the husbands are born in their wombs in the forms of sons. Hence the wives are the savior of men.

*deva ucurmanusyamsca svabharyya janani tu vah/
atmana jayate hyatma sa caiva patitarini//*

(*Bṛhad Parāśara Smṛti.*, 6/182)

The sacrificial rite performed by Kausalya gives us scope for thinking that, the practice of offering sacrifices by women themselves was continuing down to the age of the Mahabharata. Moreover, the free movement of the grown-up maidens, their selection of husbands, according to their choice¹¹, the mention of love marriage, women’s participation in public functions, teaching profession followed by woman– all these prove that in the Vedic age woman’s position was of a high level in all the sphere i.e. cultural, religious and social.

• **Rights of women during Post-Smṛti period:**

As per ancient Hindu Scriptures and texts women enjoyed a considerable freedom and high status in the Indian society. However, in the next thousand years, the position of women deteriorated significantly in all spectrums. In the post-*Smṛti*

age, the status of women had started deteriorating due to several factors. Child-marriage began in the *Smṛti* age and the self-immolation practice called Sati started in the mediaeval period. Till the time of Mughal period started, a number of problems arose for the Hindu women. We can clearly see that as the time passed, the conditions of women became worse.

During the first Muslim invasion in the eighth century and the second invasion in the eleventh century, there was a gradual decline of social, political, economic and cultural life of women, particularly Hindu women. Practices like *pardah prathā*, *sati prathā*, child marriage, polygamy etc, were the biggest social evils of the post-Vedic period. At the same time, social reformers and revolutionaries like Kabir, Meera, Ramdas, Nayak and many others stood for equal rights for women. Due to their support, women achieved religious freedom and to some extent social freedom also. Again, on the economic status women were completely dependent upon the male members of the family. The status of women deteriorated from a divine being to an object of gratification as we approached the post-Vedic and Mughal period from the Vedic period.¹²

• ***Rights of women during British period:***

In the mid-eighteenth century, the Britishers entered Indian as traders. For the first 100 years, the British east India Company ruled over India and then it came directly under the rule of the queen of British for the next 100 years. In this period, the practices like Sati, child marriage and several other social evils were banned and eliminated from the Indian society. They also encourage widow remarriage and they legalized it too.

However, the British Government only passed laws and bills. The main character behind all these social reforms were great Indian revolutionaries like Raja Rammohan Roy, Arya

Samaj, Ishwar Chandravidyasagar, B. R. Ambedkar and several others. Several legislations have also contributed to the upliftment of the status of Hindu women in terms of marriage, inheritance and adoption. Some of them are the Hindu law of inheritance (1929), the Hindu Women's Right to property Act (1937), Hindu marriage Act etc.¹³ In this period women helped their male counterparts to fight against the British rulers and contributed extensively in the freedom movement.

• *Rights of women during Modern period:*

The post-independence India has a democratic government and a constitution that mentions women as legal citizens who have equal rights. If we analyze the contemporary times from several parameters then we can understand the current position of women in India. The law protects women, her fundamental rights, and her existences in general.

Every year new policies and laws are enacted to protect women from crimes, discriminations, gender equities etc. So we can say that, we are conscious of the fact that women deserve equal rights. However the ground reality speaks a different truth. In modern society, everyday, several rape cases, harassment cases, dowry cases and several other gender-based crimes are reported across India. It clearly depicts that the society has not accepted women as equal counterpart in India yet.

On the other hand, women have the right to education, right to property, right to practice any religion, right to marry parents' consent and so on. Still women lack acceptance from the male-dominated society. We cannot deny that, we live in a patriarchal society and men mistreat women on several occasions. Men are greatly revered and little girls have little respect in the social hierarchy. Social workers, social activists

and reformers are trying to bring gender equality in India through laws, bills and policies. However, we must strengthen women from the core. We must work on 3E-s i.e., Education, Empower and Enable.

There are several provisions for women's protection from physical, psychological and sexual abuse. In the Indian Penal code (IPC), section 304B deals dowry death, section 375 deals with the rape of women, section 498A deals with cruelty by a spouse, section 312-318 deals with the protection of the unborn child etc. In different countries various act, provision, program, law, policies, and constitutions provides protection to women. All of these factors have definitely improved the current positions and rights by building trust among victims, promising justice, spreading awareness etc. However with the help of 3E-s we can achieve gender equity and it will definitely reduce the crimes against women by enabling women to fight and win.

Conclusion :

Women constitute more or less half of the population in the whole world, but the masculine beliefs made them suffer a lot as they were denied equal opportunities in different parts of the world. The rise of feminist thoughts has however, led to the tremendous improvement of women's condition all through the world in modern times. Access to education has been one of the most urgent demands of these women's rights movement. Women's education in India has also been a major pre-occupation of both the government and the civil society as educated women can play a highly remarkable role in the development of the country.

In India, during the Vedic period there was no gender discrimination. The women were respected by the male

members in the family. The women also took part in the teaching profession just like the male members. The gender discrimination against women started in the Mughal period. The discrimination was highly dominant in this period even the minimum freedom was also denied to the female members in the family. This situation continued unchanged even in the British period. But after the independence, the leaders of India thought of women and framed the constitution to eradicate this gender discrimination. They strictly implement the various constitutional setups to bring gender equality between male and female and try to improve the rights of women through the means of education and awareness to get them equal status. However, in the post-independence era, the position of women in India changed significantly and they secured several fundamental rights. The law protects rights of every person. Still, women on ground level continued to suffer due to evils like gender inequality, unethicity and beliefs etc. from Vedic to contemporary times. We still live in a patriarchal society. As a society we have to work together for the upliftments of the rights of women i.e. 3Es—empower, education and enable. ■

References:

1. Atharvaveda, II-5-18
2. *kanya varavayati soma'pi srutavidat/
astam bharantyaavryavidindraya sunavai tva sakraya sunavai tva//*
(RV., 8/91/1)
3. *kiyati yosa maryato vadhuyoh pariprita panyasa varsena/
bhadra vadhurbhavati yatsupesah svaram sa mitram vanute jane cit//*
(RV.,10/27/12)
4. Education in Ancient India., ch.ix
5. India through the Ages of the Smrtis, p.103

6. Ibid., p.114
7. Life in Ancient India, p.103
8. Rgveda.,1 0/27/12
9. India through the Ages of the Smrtis, p.103
10. Sixteen Minor Smrtis, Vol-I, p
11. Sixteen Minor Smrtis, Vol-II, p
12. Life in Ancient India, p.45
13. www. Wikipedia.com

Bibliography:

1. Daloi Sarma Dr. Harianth: India through the Ages of the Smrtis, Saraswati press, Nalbari, 2013, January.
2. Dutt, M.N: Sixteen minor Smrtis, Vol-I, Parimal Puublications, Delhi, 2nd edition, 2010.
3. Dutt, M.N: Sixteen minor Smrtis, Vol-II, Parimal Puublications, Delhi, 2nd edition, 2010.
4. Edt. by Dutt, Rameshchandra, Rkveda Samhita, Vol-I, Haraf Publication, Kolkata, 2000
5. Edt. by Dutt, Rameshchandra, Rkveda Samhita, Vol-I, Haraf Publication, Kolkata, 2000
6. Edt. by Dutt, Rameshchandra, Atharvaveda Samhita, Haraf Publication, Kolkata, 2000
7. Mahendra Pratap, Life in Ancient India, Viswavidyalaya prakasan, Varanasi, 1981

Writer's e-mail: maitreyee.sarma87@gmail.com

Financial Adequacy and Quality of Education the Libraries can Develop: A Study with Special Reference to Assam

Manjushree Devi

Librarian, Rangia College

manjushreedevi280@gmail.com

Introduction:

Education is the primary required field of social development without which it is not possible to attain a secular trend of economic development in a country. Here education means the formal education that given through the teaching learning process in different levels of educational institution like school, college, university etc.

People's awareness in different field of social development is possible only through proper conveyance of educational knowledge. Here the question arises with regard to quality of education. What quality of education is, determined by many factors. One of the very important determiner is the employability of educated person in different fields of activities of an economy.

The other very important determiner is development of perspective of educated person after completion of different levels of formal education. Although the first determiner of quality of education may be considered as the most materialistic one, yet this has been considered to be the most important one. This is so because the first and foremost necessity of human being is the fulfillment of the basic requirement i.e. sufficient purchasing power which ultimately needs good employment opportunity. The scope of employability is dependent on the standard or quality of education.

The present age of education in each level of study requires huge investment, without which it becomes impossible to attain a compatible rate of development in that particular field. Therefore, it becomes very important to study the problem of educational development associated with scarcity of sufficient financial resources. In this paper it has been tried to detect the problems confronted in the development of quality education especially in the govt run education system and also to derive some suggestive measures to remove those problems. This study has been made with the special reference to Assam, influence of libraries in providing quality education.

Objective of the Study:

The main objective of the study is to analyse the problems of quality development of education and find out the root cause of those problems. The objective is to derive some suggestive measures to solve those problems and role of libraries to overcome the problems.

Methodology Observed:

The methodology observed in the study is strictly a descriptive method and is not based on any field study. The study is based on the author's personal observations made on the basis of knowledge and experience gathered in that particular field. This study also

depends on the knowledge gathered from the study of other related writings.

The problems confronted by the Govt run education systems in Assam:

Many problems have been confronted by the Govt run educational institutions of Assam due to which the rate of quality enhancement have been remaining at a very poor level. Some of the important problems are discussed as follows

1. Lack of financial support to the Govt run educational institution to follow modern techniques of teaching and learning activity is one of the important reasons why these institutions are not performing well in the development process of quality of education. Modern accessories of learning, methods of teaching learning process have not been supplied to all the levels of educational institutions in our state. Availability of modern tools at Govt. educational institutions only can attract more and more number of students to such institutions.
2. Lack of proper managerial ability of the head of govt run educational institute is another reason of poor development of quality education in the state. The heads of all the levels of institutions have the responsibility of submitting proposals for different types of requirements in the institution to the Govt. But normally it has been seen that most of the heads are inactive in taking initiative in that ground.
3. Irregular and insufficient remunerations to the staff of Govt. educational institutions may be another problem in the path of quality development of education in the state. The salaries in the state run educational institutions are comparatively low and also irregular, due to which the

employees of the institutions may not be mentally prepared to dispense efficient service to the institutions.

4. Most of the people live in rural areas either with a very poor economic condition or mediocre category. These people can never send their wards to the highly modernized private educational institution. Almost all of them enroll themselves in the Govt run education system where they don't find sufficient scope of quality education and therefore, the total development of educational quality in the state has been lagging behind.
5. The quality of education also depends on the course content of different stage of education which is not considered to be satisfactory in comparison to national and international level. Therefore, the quality of education in the state has not been found to be satisfactory at all.
6. The examination and evaluation system of education at different stage is also not performing at a desired level. Various defaults have already been detected in the examination and evaluation system like wrong evaluation, late declaration of results, improper hall management system, unspecific rules of selection of examiners, supervisions etc. unfair mean in the examination hall and all these.
7. Frequent change in syllabus at different levels or stage of teaching learning also indirectly influences the quality of education in our state. This factor imposes mental disturbances on the learners in view of their inability to acquire different prior information about their study materials, question pattern, marking pattern and also non availability of book and other related materials in the market and libraries.

Although different types of problems are mentioned in the above, yet it is to be remembered that the root cause of all the problems is lack of financial help (directly or indirectly).

Libraries and quality Education:

International organization for standardization has defined library as " Irrespective of title, any organized collection of printed books and periodicals or of any other graphic or audio visual materials, and the services of a staff to provide and facility to use of such materials, as are required to meet the information, research, educational and recreational needs of the users." A library is regarded as a service institution. It's aim is to enable the users to make the most effective use of the resources and services of libraries. The library acquires materials, process it and make it available for use rather than preservation. It allows open access to its collection and provides service to its users so that they can collect their needed books. It is expected to convert potential users in to habitual users. A habitual user is the one, who goes to the library regularly and uses it as a matter of habit. Thus ultimately the library provides quality education to the users.

With the passing of time, communication of knowledge has become increasingly important. The knowledge has become increasingly complex and at the same time means of communication of knowledge are also becoming equally complex. Library is concerned with communication of knowledge and it has fulfilled this goal by providing repackaged information through friendly devices. This aspect of service is gaining added importance. A library is bound to play greater role in the context of quality education and as well as knowledge tends to become more complex and means of communication of knowledge also attain greater complexity.

We are living in information age. Information plays an important role in today's complex economic, political and social environment. It has a crucial role in the advancement of knowledge (E.g. A researcher would need information to keep himself updated and well informed in his field of specialization), decision making

(e.g., a manner of business firm should have enough information to be able to take right decision), planning (e.g. the planners of national or regional or local plans need information for proper planning), avoidance of duplication of efforts and technology, transfer. Research aims to provide solutions of problems. However, the solutions of problems require information. No national development programme can succeed fully without proper information support. As a result, information is being increasingly regarded as a national resource. In the changing environment modern libraries are no longer mere depositories of all past, present, and future knowledge. The whole library services, which includes all levels of libraries of a country, can contribute to improve the quality of education in a country. The libraries can help the students not only through lending the books but also the students may be informed about their present and future scope of their study. Through different orientation and counselling programme the libraries can motivate the students to be more sincere in their study. The habit of using library really helps the students to improve their knowledge and also teach them about the proper use of their valuable time in their life. Thus the libraries can help in improving the quality of education in any system or level of study.

Suggestive remarks:

The quality of education in the state can be improved if the aforesaid problems can be solved efficiently with the help of proper initiative of the government. The following are some of the suggestive remarks:

1. Sufficient funds should be allotted to the public sector educational institution by the Govt. The govt should frame different developmental projects to modernize the educational institutes by installing different modern tools

and techniques to initiate a time relevant teaching learning process. This shall attract many students to the public sector educational institutions and thereby the quality of education shall be improved.

2. All heads of different levels of educational institutions should have to be given proper managerial training so that they can take necessary action with regards to fund management for different developmental projects. They may approach the govtment for different types of their requirements and can also convince the respective authority about the necessity of fulfilment of their demands.
3. Another very important step to be taken by Govt is that it should try its best to bring all categories of children and adult to bring to the educational net of the State. Poverty should not be the factor in any way in respect of enrollment of students at various stage of education. Although the Govt has tried to bring all the children above 6 years to school, yet it has not been successful to the cent percent till now. In this particular case the rural and public libraries should provide best services to society.
4. The examination and evaluation system should be revised with the help of appropriate research so that present defaults and demerits can be removed and suitable standard of quality of education can be achieved. Govt should employ efficient person in this regard to review the system of examination. Steps have already been taken in this regard, but it has not been successfull yet.

Conclusion:

In the conclusion of the study it is important to note that in no way qualities of education should be commercial. We should give preference to the development of quality of education at any

cost. In a country like India, where majority of people are economically poor, the government has the prime responsibilities in the process of development of quality education and it should grant sufficient fund for educational development. But only Government cannot remove all the problem of development of education, each and every person associated with educational development project should perform their duty honestly and sincerely. ■

References:

1. Gupta. L.D. A new venture of education. Arya Book Depot(1970)
2. Kumar Krishan.(1988) Library organization, Vikash PVT Ltd 88p-89 p

Human Values in the Ancient Indian Judiciary

Dr. Nabanita Sarma

Assam, India

Dharmaśāstras as part of the Vedas were one of the most noteworthy developments of early Hinduism as well as they were the starting point of the Indian Judiciary. It has grown up a social awareness among the people of that period.

Human values provide an internal as well as social reference for what is good, beneficial, important, useful, beautiful, desirable, constructive etc. Values generate behaviour and help to solve common human problems for survival as social beings. The Dharmaśāstras are those works which imply the human values in a definite manner and it helps to lead a healthy and disciplined life to the people of a society.

Caste System:

Now let us discuss about the human values focused in the caste system as depicted in the dharmaśāstras. It is very difficult to say in what time exactly the caste system originated. In the *Puruṣasūkta* of the *-geveda*, we have found the four varṇas collectively for the first time. They are viz., *Brāhmaṇa*, *Kṣatriya*, *Vaiśya* and *Śūdra*. But the duties and works of the four varṇas

are not distinctly elaborated in the *-gveda* as in the *dharmaśāstras*. The word *Dharma* literary means ‘upholds together’ and signifies that it is the basis of all other, whether social or moral, it upholds the society as a whole. cf., *dhāraṇāt dharmam ityāhuḥ, dharmena vidhṛtāḥ prajāḥ*.¹

Dharmaśāstras enumerates duties of the four castes. According to them, teaching and studies, performing sacrifices, bestowing and accepting gifts are the duties of the Brāhmaṇa. Protections of the people, charity, performance of sacrifices, studies are the duties of the Kṣatriya. Rearing of animals, charity, performance of sacrifices, practice of trade and commerce on land and sea and agriculture are the duties of the Vaiśya. The service of the three castes is the only one duty of the Śūdras. In the *Śrīmadvāgavadgītōpaniṣad*, it is said that the four fold ‘varṇa’ is created by the Lord according to ‘guṇa’ (quality) and ‘karma’ (action),² and the duties of such four castes are distributed according to their guṇas or qualities born of their nature³. The *Bhagavadgītā* also emphasises the principles of ethical interdependence in the caste system. Society can progress only if its various units properly perform the functions assigned to them. The consideration whether a function is high or low is not of any real value. In fact, *svadharma* is a sound economic concept because it makes the individual to realize his responsibility and duty to himself, his family and country. This also made every caste to realize its dependence on the other castes, and this tended to avoid caste war.

It may be said that *varṇadharma* is social planning which upholds the human values through the spiritual, educational, military, administrative and economic function attached permanently to certain hereditary groups ensuring the transmission of professional ideals and standards of efficiency.

Thus in the initial stages a man's class or caste was decided by his profession and conduct and not by his birth. It was not at all difficult for a man to change from one caste to another. Change of profession could lead to a change of caste. Individuals as well as families could pass from caste to caste. Paraśurama, a *Brāhmaṇa* became a *Kṣatriya*, *Dronācārya*, the military instructor of Pāṇḍavas was a *Brāhmaṇa* and *Vidura*, the guide, philosopher and friend of the king Dhṛtarāṣṭra was a *dasīputra*.

But in the modern time, the concept of caste system is totally different from that of the time of the dharmaśāstras. Now caste of a man is decided by birth. Now-a-days through the caste men are actually divided into some particular classes. Here they need not have to show their potentialities to be a man of particular caste. Rather the most important point is that caste reservations or relaxations make people handicapped. For the particular class of people it defines a particular area to show their abilities. But skills do not maintain limit. As a result today caste wars are increased day by day and human values are decreasing slowly in the society.

Education System:

Education was considered essentially a process of illumination in the society of the Dharmaśāstras. A person who does not possess the light of the education is described as blind. It is education which removes all doubts and a gateway to the world of abstract thoughts. Education nourishes us like a mother and gives encouragement and potentialities to face the future challenges in our lives.

Status or Values of a Teacher:

Before going to discuss about the educational system, we must know the status of a teacher in the society of the Dharmaśāstras. Here, the teacher is said to be the father of his

students as he imparts the Veda⁴. It is said that Brahmin man has two kinds of semen, the one located above the navel and the other located below the navel and going downward. By means of the semen located above the navel children are born to him when he initiates Brāhmins, when he teaches them, when he officiates at their sacrifices, and when he makes them good people. By means of the semen going downward from the navel, on the other hand, the children of his loins are born. Thus, Harita says that about a Vedic scholar or savant, they are not said as they have no children⁵. In the Dharmaśāstras three types of teachers are defined. They are termed as Ācārya, Upādhyāya and Guru. The man who initiates the student and teaches him Vedas, Vedāṅgas and Upaniṣads etc., is termed as Ācārya. A person who teaches only a part of the Veda or Vedāṅga for the sake of livelihood is termed as Upādhyāya⁷. A person termed as Guru if he maintains himself by officiating as Purohit or priest during the religious ceremonies and rites like nuptial night etc.⁸ Actually the term ācārya was especially reserved for the teacher of the Veda. He was supposed to be the most honourable person among teachers. The Upaniṣadic statements *ācāryavān puruṣo veda* or *ācāryādddhaiva vidyā sādhiṣṭhaṁ prapāt* proclaim his invariable presence in the process of learning. The etymological meaning of the term *ācārya* given by Yāska as *ācārya ācāraṁ grāhayati, ācīnotyarthān, ācīnoti buddhiṁ iti vā* speaks his contribution in the scholarly and moral behaviour as well as the intellectual development of the student. A teacher next to parents brings up a child and transforms him in to a learned and perfect person.

Education for different Castes:

The ancient Hindu Law had started four orders of life, viz., *Brahmacāri* (student), *Gṛhasṭha* (householder), *Vānaprastha*

(forest hermit) and *Parivrājaka* (wandering ascetic)⁹. The student life is the first among the four parts of life. After the initiation, one should be able to take formal education from his teacher.

According to the caste system of ancient India, education was granted to individuals belonging to the classes of *Brāhmin*, *Kṣatriya* and *Vaiśya*.

According to the Dharmaśāstras Brāhminas had the right to study and teach the Vedas. They had the privilege to perform sacrifices for their development and social welfare as well. Kṣatriyas had to receive the knowledge of *Veda* and various sacrifices as well as to learn the principles of punishment (daṇḍanītividyā), the science of reasoning (*ānvīkṣikī* or tarkavidyā) and the art of use of weapons. Thus, Kṣatriyas and royal class of people had the right to take up arms and to earn their livelihood by participating in defence, political, judicial and administrative affairs of the state. Vaiśyas were enjoying the right to commercial education, animal husbandry with the knowledge of Veda and the Vedic sacrifices. Thus, Vaiśyas or merchant class of people had worked in the field of trade, agriculture and animal husbandry. But the *Sūdra* class of people had no right to take any formal education from the teacher. They were regarded as a very lower class of people. Thus, the Sūdras had to serve the other three classes and it is the unrestricted means of their livelihood¹⁰.

Educational Institutions:

At the time of Dharmaśāstra, in case of education gurukula system was accepted. In this system a large number of students had to live together under the direct superintendence of an inspiring teacher, attached great importance to the code of conduct for students through strict observance of daily routine framed both for the purpose of prohibiting a student from

undesirable acts and habits and for forming good and valuable habits leading to the formation of good character. Offering of daily prayers both morning and evening, showing courtesy to teachers and elders, observing strict celibacy, and diet prohibiting meats, spices etc., were a part of their code of conduct and rules of discipline to be observed. ‘Simple living and high thinking’ was the motto that was followed. Students were required to live by begging with a view to inculcate in them the spirit of humanity and to make them realize that they owe their achievements and excellence in their learning to the society which fashioned their careers.

So, at that time, education system was also depends on the human values. But now education system has become more expensive and to get higher education we need lots of money. In case of a beggar to get education is like a dream for him. Actually, today everything is money oriented even some teachers without money do not give education to their students also. Even students are also demoralized day by day in the up gradation of the modernism.

Marriage System:

Marriage is a social and religious duty for every Aryan, bound as he is to continue the family and to secure the perpetuation of the domestic cult. Thus, the dharmaśāstra considers the householder phase as the most important for it is the one upon which the three others depend¹¹. The importance of marriage ceremonies is also declared in the Vedas— “The quality of the offspring depends on the quality of the marriage rites”¹².

Forms of Marriages:

There are eight different forms of marriage mentioned in the Dharmaśāstras i.e.

(1) Brāhma, (2) Daiva, (3) Ārsa, (4) Prājāpatya, (5) Āsura, (6) Gāndharva, (7) Rākṣasa and (8) Paisāsa. Manu has defined marriages as follows—

(1) *Brāhma Vivāha*:

*ācchādya cārcayitvā ca śrutiśilavate svayam /
āhūya dānam kanyāyā brāhmo dharmah prakīrtiaḥ //*

The gift of a daughter, after decking her with costly garments and honouring her with presents of jewels, to a man learned in the *Veda* and of good conduct, whom the father himself invites is called *Brāhma* rite (III.27)¹⁴.

(2) *Daiva Vivāha*:

*yajñe tu vitate samyagṛtyiḥ karmam kurvate /
alamkṛtya sutādānam daivam dharmam pracakṣate //*

The gift of a daughter who has been decked with ornaments, to a priest who duly officiates at a sacrifice the course of its performance, they call it *Daiva* rite (III.28)¹⁵.

(3) *Ārsa Vivāha*:

*ekam gomithunam dvai vā varādādāya dharmataḥ /
kanyāpradānam vidhivadārṣo dharmah sa ucyate //*

when the father gives away his daughter according to the rule, after receiving from the bridegroom, for the fulfillment of the sacred law, a cow and a bull, or two pairs, that is named as the *Ārsa* rite (III.29)¹⁶.

(4) *Prājāpatya Vivāha*:

*Sahobhou caratām dharmamiti vācānubhāṣya ca /
Kanyāpradānamabhyarcya prājāpatyo vidhi smṛtaḥ //*

The gift of a daughter by her father after he has addressed the couple with the text “May both of you perform together your duties”, and has shown honour to the bridegroom is called the *Prājāpatya* rite (III.30)¹⁷.

(5) *Āsura Vivāha*:

*Jñātibhyo draviṇam datvā kanyāyai caiva śaktitaḥ /
Kanyāpradānam svācchandyādāsura dharma ucyate //*

When the bridegroom receives a maiden, after having as much wealth as he can afford, to the kinsman and to the bride herself, according to his own will, that is called the Āsura rite (III.31)¹⁸.

(6) *Gāndharva Vivāha*:

*Ichhayāo' nyonyasamyogaḥ kanyāyāśca varaya ca /
Gāndharvaḥ sa tu vijñeyo mainthunyaḥ kāsarṁbhavaḥ //*

The voluntary union of a maiden and her lover, one must know to Gāndharva rite, which springs from desire and has sexual intercourse for its purpose (III. 32)¹⁹.

(7) *Rākṣasa Vivāha*:

*hatvā bhitvā ca bhitvā ca krośantīm rudantīm grhāt /
prasahya kanyāharṇam rākṣaso vidhirucyate //*

The forcible abduction of a maiden, from her home, which she cries out and weeps, after her kinsmen slain or wounded and their, houses broken open, is called the Rakṣasa rite (III. 33)²⁰.

(8) *Paiśāsa Vivāha*:

*suptām mattām pramattām vā rahom yatropagacchati /
sa pāpiṣṭho vivāhānām paiśācaścaṣṭamodhamah //*

When a man by stealth seduces a girl who is sleeping, intoxicated or unconscious, that is the eighth, the most base and sinful *Paiśāsa* rite (III. 34)²¹.

Of these forms, first four were approved and the later four were unapproved by the dharmasāstras. It is to be started that approved forms were those in which the marriage enjoyed its sacred nature and the welfare of the girl was the primary

consideration. But unapproved forms lacked it. They were not motivated by the high ideals of marriage. Gratification of sexual desire was the dominant factor.

Western authors have criticised the recognition of Rākṣasa and *Paiśāsa* forms. Macnaughten states that fraud was legalised by the Hindu law in the case of *Paiśāsa* form²². Mayne has stated “...while couple with it is a family law, in which several admitted forms of marriage are only euphemisms for seduction and rape”²³.

Āpaṣṭamba and Vasiṣṭha did not mention the Rākṣasa and *Paiśāsa* forms of marriage, it may be inferred that they had ceased to be recognised by their time and that other sages enumerated them only because they appeared in ancient works and for the sake of completeness of treatment²⁴. Actually, in Rākṣasa and *Paiśāsa* forms the person who committed wrong in respect of a female was allowed to make her his wife after the performance of necessary ceremonies keeping in view the Hindu sentiments about female chastity. It is to be noted that Hindu Law provided severe penalties for rape and abduction. But if the wrongdoer was unwilling to do this, they recommended that the girl may be given to another in marriage and wrongdoer was subjected to heavy punishment²⁵. In this connection it is worth mentioning that Vasistha did not appreciate as the act of abduction is a cause of marriage, he stated that if a damsel has been abducted by force, and has not been wedded with sacred text, she may lawfully given to another man, she is even like a maiden²⁶.

Age for Marriage:

In the Dharmaśāstras no particular age was prescribed for marriage. However, a maiden was to contract marriage after the completion of Vedic studies. Though the period of Vedic

studies itself was fluctuating, generally it may be taken to end at the age of twenty-five. For the girls it was recommended that they should be married before attaining the age of puberty. Vasiṣṭha has prescribed that a girl, after attaining puberty, shall wait for three years. When three years passed, she should find herself a husband of the same class as she is Cf., XVII 67-68. *kumāryrtumatī trīṇi varṣāupasita | ūdhvaim trihyo varṣebhyaḥ patiṁ vindetulyam.*

Divorce and Remarriage:

Dharmaśāstras do not allow divorce and remarriage of female. Marriage tie has been considered to be indissoluble. But under certain circumstances divorce and remarriage of female have been considered. Likewise, when her husband is lost or dead, when he has become a religious ascetic, when he is impotent and when he has been expelled from caste— these are the five causes of legal necessity in which a woman may be justified in taking another husband²⁷. In the *Vasiṣṭha Dharmasūtra*, it is said that if a damsel at the death of her husband has been merely wedded by sacred texts and if the marriage had not been consummated, she may be married again (XVII.74; Baudhāyana, 4.4.16).

If the husband is abroad, the wife should have to wait for a certain period. After that time she may go to one of the following: one who shares the same property as her husband, one who is born from the same parents, one who belongs to the same ancestry and one who belongs to the same lineage. Among these each preceding is more honourable than each following. She should not, however, go to a stranger when a member of her family is available.²⁸

From above mentioned points, it is cleared that women particularly the married women enjoyed a respectable position

in the society of the Dharmaśāstras. It is stated that where women are honoured, gods are pleased, but where they are not honoured no sacred rite yields rewards. The family where women are not honoured is destroyed. As she is the cause of progeny, she deserves all respect and consideration. Declaration by Dharmaśāstras of the perpetual dependence of women does not import any degradation. It was meant to be a measure of their protection. So, at the time of Dharmaśāstras the human values are established in a high esteem. ■

Notes and References:

1. *Mahābhārata*, XII.109.14)
2. *Śrīmadvāgavadgītōpaniṣad*, IV.13, cf., *cāturvānyam mayā sṛṣṭam guṇakarmavibhāgaśah*.
3. *Ibid.*, X VII, 41-44.
4. Vasistha Dharmaśūtra, 2.4, vedapradanatpitetyacaryamacaksat)
5. *Ibid.*, 2.4-5.
6. Manu Smṛti — II-140.
*Upanīya tu yaḥ śiṣye vedamadyāpayedyah /
Safalye sarahasye ca tamācārya pracakṣate //*
7. Vasiṣṭha Dharmaśūtra, 3.21-23; Manu Smṛti, II -141.
*ekadeśam tu vedasya vedāṅgānyapi vā punaḥ /
yaḥ adhyāpayati vṛtyarthamupādhyāya sa ucyate //*
8. Manu Smṛti II– 142
*niṣekādīni karmāṇi yaḥ karoti yathāvidhi /
sambhāvayati cātrena sa vipro gururucyate //*
9. Vasiṣṭha Dharmaśūtra, 7.1-2; Baudhāyana DS , 2.11.12; Gautama DS, 3.1-2; Āpastamba DS, 2.21.1
10. Vasiṣṭha Dharmaśūtra, 2.13-20.
11. Vasiṣṭha, VIII.14; Gautama, III.3; Baudhāyana, II.11.27; Viṣṇu, 14-15.

12. Cf. Baudhāyana, 11.21.1, yathā yuktāu vivāhastathā yuktā prajā bhavatīti vijñāyate.
13. Baudhāyana, I.11.20; Viṣṇu, XXIV.17-18.
14. Yājñ., 1.58; Nārada, XII.40; Āpa., II.5.11.17; Vasiṣṭha, 1.30; Bau., 1.11.20.2; Viṣṇu, XXIV.20.
15. Yājñ., 159; Nārada, XII.41; Āpa., 11.5.11.19; Vasiṣṭhe, 1.31; Bau., 1.11.20.5; Viṣṇu, XXIV.20.
16. Yājñ., 1.59; Nārada, XII.41; Āpa., II.5.11.18; Vasiṣṭhe, 1.22; Bau., I.11.20.4; Viṣṇu, XXIV.21.
17. Yājñ., 1.60; Nārada, XII.40; Bau., 1.11.20.; Viṣṇu, XXIV.22.
18. Yājñ., 161; Nārada, XII.42; Āpa., II.5.12.1; Vasiṣṭhe, 1.35 (Manusa rite) Bau., 1.11.20.7; Viṣṇu, XXIV.24.
19. Yājñ., 1.61; Nārada, XII.42; Āpa., II.5.11.20; Vasiṣṭhe, 1.33; Bau., I.11.20.6; Viṣṇu, XXIV.23.
20. Yājñ., 1.61; Nārada, XII.43; Āpa., II.5.12.2; Vasiṣṭhe, 1.34 (Ksatra rite); Bau., 1.11.20.8; Visnu, XXIV.25.
21. Yājñ., 1.61; Nārada, XII.43; Bau., 1.11.20.9; Viṣṇu, XXIV.26.
22. Macnaughten, F.: *Precedents of Hindu Law*, p. 60.
23. Mayne, John D.: *Hindu Law and Usage*, p. 73.
24. See Kane, P.V., *History of Dharmashastra*, Vol. II. Part-I. p.520.
25. Kane, op.cit., p. 520.
26. Vasiṣṭha Dharmasūtra, XVII.73.
balāccetprahṛtā kanyā mantrairyaḍi na samskṛta /
anyasmai vidhivaddeyā yathā kanyā tathaiva sā /
27. Nārada, XII. 97; Parāśara, IV.28.
28. Vasiṣṭha Dharmasūtra, XVII, 72-80.

Humanistic Philosophy of Rabindranath Tagore

Umma Hani

Asstt. Teacher

Dalgaon H.S. School

Abstract: *Rabindranath Tagore was the most outstanding figure among all contemporary Indian philosophers. Tagore's humanism is mainly express through his concept of interpersonal (I & thou) relationship. The philosophy of humanism developed by Tagore is universal in nature because it deals with the analysis of the universal nature and creative existence of man. Humanistic philosophy emphasizes that all human beings are born with moral values and have a responsibility to help one another live better lives. In his book, "The Religion of man" Tagore stated that "Religion inevitably concentrates itself on humanity, which illuminates our reason, inspires our Wisdom, stimulates our love and claims our intelligent service." Tagore's philosophy of humanism can be studied in the light of his basic concepts like surplus in man, concept of freedom, Religion of man.*

Key words : *Concept of man, Surplus in man, Interpersonal relationship, Humanism, Religion of man.*

Introduction: Rabindranath Tagore was a famous Bengal writer, educator, poet, painter, naturalist, composer and social reformer. He was also a humanist, universalist and strident anti nationalist who recieved the Nobel prize in 1913 as a first Indian for his song poems entitled as 'Gitanjali.' He is known as gurudev, kobiguru and Biswakobi. His philosophical works mainly focus on the social, ethical and religious aspects. Humanism is a philosophy of life that considers the welfare of mankind rather than the welfare of a supposed God or gods. The word "Humanism" is derived from the latin word "Humanitus" which means "any outlook or a way of life centred on human need and interest and the development of the full potential of man." It is said that the philosophy of humanism is a product of Renaissance in western Europe, although the inner essence of the humanism is in the East. Humanism is a belief which gives importance on the reason and critical thinking over the traditional religious faith. Humanism has a great influence on modern society. Tagore's song "Jana Gana mana" has reflected a strong humanistic approach among all Indian people. In this paper, I shall discuss the humanistic philosophy of Tagore, which is largely expressed through the concept of interpersonal relationship.

Concept of man: Rabindranath Tagore views about man can be found in his various writings, particularly in sadhana, personality, creative unity and the Religion of man. Man, according to Tagore is finite-infinite. Man is "finite in it's expression and infinite in it's principle." Tagore says that man is referred as a unique model of God. Man is the culmination of the creative process of a superior great power. Tagore gives the idea of universal man. Universal man is the highest form of realisation of human nature or existence. According to Tagore, man is referred as the gospel of unity and harmony.

In Tagore's humanistic philosophy, human must include the feature of truth within itself. Tagore conceived man in such a manner that it did not affect the Godness of God. He also gave man a special dignity and uniqueness. Tagore is often primarily considered as a philosopher of humanity perhaps on account of the fact that in his philosophy man has occupied a very key status. He traces the history of evolution of life and shows that with the advent of man evolution itself strikes a different note. Before man appeared on earth, evolution proceeded, more or less, in a mechanical manner. Tagore says, "The most important fact that has come into prominence along with change of direction in our evolution is the possession of a spirit which has its enormous capital with a surplus for in excess of the requirements of the biological animal in man." As an animal, human beings are still dependent on nature; as a man, they are sovereign who build their world and rule it. So, there is a strong relationship between man and nature. Both man and nature are created by supreme power. Tagore says that nature is the best teacher to man. Nature provides spontaneous development and natural growth of children.

According to Tagore, there are two essential aspects of man's nature i.e. physical and spiritual aspect. He combines in himself the physical nature with the spiritual nature. According to Tagore, "man is earth's child but heaven's heir." By the finite aspect of man's nature Tagore describes that aspects of man which can be explained in terms of natural and environmental factors. The finite self represents the self which lives and moves in the world. The finite self is the natural or the ordinary man. According to Tagore, there are different kinds of desire that go to constitute the finite self. To fulfillment of these desires, the finite individual performs his activities. In other words, it can be said that the psychological individual is the finite man.

Tagore defined the infinite aspect of man's nature as the "Jivan

Devata", the "universal in man", the "surplus is man", the element of "Divinity present in man." The most important character of the infinite aspect of man is that it constantly impels the individual to go beyond. In this stage, man has the yearning for mukti or immortality. Unlike other creatures, man somehow has this feeling in spite of their obvious experience of the phenomenon of death. The infinite aspect of man's personality is dynamic and ever-growing. This aspect of man feels attracted towards nature. The physical man can not have any feeling of kinship with nature. This aspect of man's nature is basically creative. By creativity, Tagore does not mean the mere capacity to construct something new. Creativity is the capacity of having and giving expression to novel ideas ; it is the power of having new and original vision. In this sense, man has an artist hidden in him. This aspect of man has also been described as the artist in man.

Interpersonal relationship (I And Thou) : In this section, I will discuss the interpersonal relationship between I and Thou in Tagore's Humanistic thought. The assertion of the primordial relationship is the essence of Tagore's humanism and he calls his humanism the Religion of man. But the term, 'Religion' does not suggest that man is under the control of an infinite spiritual being like God . The function of religion is to bring the individual into concerned with love, with reason, indeed with the supreme man, the universal being. The reality of the supreme person is as much dependent upon the personal being as the latter is dependent upon the former. So God is also a personal being like Man. Tagore believed that the state of realizing our relationship all through as a union with the divine is the ultimate and fulfillment of humanity. Therefore, the spirit of oneness in God has the many, for the realization of this unity and truth behind this spiritual union love. He thinks that man is above all a lover, his freedom and fulfillment

is in love, which is another name for perfect comprehension. By this power of comprehension, this permeation of his being, he is united with the all pervading spirit. Through love, human society is set for the best expression of man, and that expression according to its perfection ,leads him to the full realization of the divine in humanity.

Humanism: Rabindranath Tagore was a great Humanistic philosopher. Humanism is an approach to life based on reason and our common humanity, recognising that moral values are properly founded on human nature and experience alone. Tagore develops his philosophy of humanism in his book "Religion of man." The idea of the humanity of our God or the divinity of man, the eternal is the main subject of this book. Tagore expresses the universal humanism. Humanism is the searching for the fullness of the human soul and the full development of the human potential inherent in man. Rabindranath Tagore declares that "man is the architect of his own destiny." Tagore rejected the concept of hedonism and utilitarianism. He believes in the intellectuality and humanity of human being. Tagore does not accept the existence of God as an absolute turther. He belives that univers is not created by God, it is considered as the universe of human beings. Tagore's humanism is the application of the belief that feeling anything as human in the human way is a source of joy and love.

Rabindranath Tagore's humanism is also known as spiritual humanism. The world according to Tagore is not but a 'cradle for the human spirit.' " Tagore accepts the two realities of the universe; man and God. Man for Tagore is great because God is present in man. He believes that when we insult man, we insult God, who dwells on the heart of everyman. He also expressed that service to mankind is service to God. According to Tagore "man is not entirely an animal, he aspires to a spiritual vision which is the

vision of the whole truth. This gives him the highest delight because it reveals to him the deepest harmony that exists between him and his surroundings. In "Gitanjali" Tagore also says a humanistic thought. Tagore's humanism pleads for social mutualistic cooperation, love and service.

Conclusion : From the above discussion, I would like to conclude that Tagore's humanistic philosophy plays an important role in both Indian and western philosophical thought. This concept is relevant in modern times due to its practical utility. Tagore is considered as a central figure who expresses the Humanistic thought through his writings. He is a tireless messenger of truth relation to human dignity and rights despite him being a great creator of art, culture and literature. Tagore's idealistic view is more important in our practical life to find the ultimate truth which will liberate us from cycle of birth and death. Overall, it can be said that Rabindranath Tagore was a visionary humanist who believed in the unity of all people, the importance of education and the need of a free and just society. ■

Bibliography :

1. Lal, B. K :Contemporary Indian philosophy, Delhi, 2023
2. Tagore, Rabindranath.: sadhana, in the English writings of Rabindranath Tagore, new Delhi, 2008 .
3. Tagore, Rabindranath : The Religion of man, London, unwine Books, 1970 .
4. Srivastava, Ramshankar : contemporary Indian philosophy, Munshrirammonoharalal publisher pvt .Ltd, 1965 .
5. Tagore, Rabindranath :Gitanjali, A collection of novel prize winning poems, General press, New Delhi, 2014.
6. Tagore, Rabindranath : Towards Universal Man, New York, Asia Publication House, 1922

Dickensian Character: A Humanitarianism against Victorian odds

Dr. Champak Kr. Sarma

Principal, Bamundi Mahavidyalaya

We can't imagine a Dickens' novel without Dickensian characters, their presence are fundamental and their physicality is evident.

The characters in Dickens' work and his emphasis on the quirks and singularities of their anatomies, mean, it is almost too plain to state that the body has a primary place in how we understand the natures and facts of his players. It is at this level of character that Dickens most obviously controls the body and what happens to it whether he deforms, damages, dismembers, diseases kill or in some cases grants literary invulnerability to it. He here meets our 'bodily justice'; the uncontrollable and arbitrary physical weakness of Victorians. The readers are attracted both by seeing revealed horrors of what can happen in society and by the comedy and sense of 'poetic justice' with which they are dealt.

Charles Dickens was not merely an aware Victorian but a man with his obsessions, predictions, and fears, many of which cantered on the body, and most of which can be traced back to

childhood. This aspect of his life helped him in developing a humanitarian outlook for all, particularly for the downtrodden and deprived one. His adult life was spent obsessively and exhaustively, contracting a body of work to shore up against an always feared ruin and it is through his writing that he found a measure of the literary eternal life.

Charles Dickens succeeded in wonderfully impressing his views on his age and nation, so his writing gradually brought vast and important changes in public sentiment and brought about a far clearer realization of social needs to his approach to life in humanitarian.

There is no doubt about the fact that class contradiction of the British were very sharp in that period with the Industrial Revolution continuing to penetrate all aspects of the British Society and with the emergence of the new class, the old became weaker. This is also true that the fight between the working class and bourgeoisie became very dominant in the British Society of the 1830's. Charles Dickens was one such writer who felt about human body not only as it was in life, but also after life. He felt the pains of operation without anaesthesia together with the problems of contaminated water. He also felt the problems of crime and punishment as well as the problems faced by the grave diggers. He also talks of mesmerism and many other such things of society, which any writer might have ignored.

The bodies of Dickens' literary children are almost universally vulnerable. There is no doubt about the fact that Charles Dickens presented the vulnerable bodies of his heroes and yet they suffer and struggle for the cause of noble ends or do something for the cause of humanitarian values. The Dickensian characters are physically described and the most susceptible to bodily ills and attacks. Some of his characters are deformed either congenitally or before the action of a novel and

have intimately insecure bodies. These characters are motivated largely by the physical impediments with which they have to cope and they fight in various ways to gain control over their bodies to obtain power and acceptance. If 'evil', they attempt to gain power through financial control or knowledge. If 'good' they demonstrate an acceptance of their infirmity and often find a fulfilling occupation and a position in life proximate to people with strong, attractive bodies. Thus, Dickens's heroes stand against the vulnerability of the Victorian age despite their own vulnerability. The Victorian age was characterised by rapid changes and developments in almost every walk of life. The impact of fortune, revolution, and the fight of an individual against injustice has been a theme of Dickens' 'A Tale of Two Cities'. In fact, every character of Charles Dickens fights for human compassion against the odds of the Victorian age.

Dickens's 'physical justice' is nowhere more evident than in the damage he does to characters' bodies, the more insidious and distasteful a character's behaviour is, the more corporeal punishment Dickens will inflict upon it.

Dickens' personal life was very tragic and not only he suffered from illness and all sorts of diseases, but his family members too. His mother survived until she was seventy. Dickens expresses when his father died he had left nothing but relation. He describes her during her illness in a humorous way that the impossibility of getting her to understand her desire to be got up in stables like a female Hamlet, illumines the dreary scene with a ghastly absurdity.

Dickens' faction is drenched with the realization of vulnerability. He was willing to admit to some illness, though not always to their seriousness. He suffered from his kidney complaint throughout his life which periodically resulted in excruciating pain in his left side which was, as it were, a physical manifestation of extreme emotion. In his novels, Dickens uses the body as an

emotional response to his readers. By fictionally—inducing laughter or even grimaces, Dickens achieves temporary solace and invulnerability, artistic satisfaction and financial security. In order to gain these things, however, he drove his mind and body exhaustively, which in turn increased the vulnerability of his own physique. By transforming his body into his characters, he was momentarily ensuring its invulnerability and perpetually ensuring its presence in art. Much of what happens to his characters' bodies are comic or poetically justified on the result of poverty, cruelty or neglect.

Certainly, a writer like Dickens accepted victorian thinking that sex was not a subject for novels. He was concerned as he states in his preface to 'The pickwick papers' that 'no incident or expression occurs which could call a blush into the most delicate check, or wound the feeling of the most sensitive person'. At the same time, however, some aspects of sexuality, particularly threats of sexual violence, can be seen in his work. He admits openly in his preface to the third edition of 'Oliver Twist' for example that Nancy is a prostitute and defends his portrayal of her on the ground that "IT IS TRUE". In accord with contemporary morality, however, he does not mention Nancy's profession in the novel.

Prostitution is an extreme form of bodily vulnerability and Charles Dickens treated and saw it as a problem related to human compassion. Dickens himself was concerned with both life and literature. He was the co-founder of Urania House, a home for the reformation of fallen women, and his depiction of prostitutes such as Martha Endell, Alice Marwood, and Nancy are well known. Prostitutes were common in victorian fiction and Dickens's portrayal of them was not by any means unique. The bodies of prostitutes are not, however, actually described in Dickens's novels like Martha in David Copperfield.

While Dickens sympathizes with the plight of prostitutes,

they are invariably also bodily removed from his texts before the end of the novels either through death-murder in Nancy's case. The message is that these literary exits, either death or leaving England are preferred over life as a fallen women.

Sexuality is also significant to the middle class respectable woman who hopes to marry. In a society defined by separate spheres for males and females, economic security for women was often dependent upon finding a husband.

In his novels, we see his humanitarian approach even for prostitutes and also those who are victims of prostitutions. He reflected heavily upon the deeper of victorian society which actually needed a sympathetic humanitarian approach. This holds true for sexual threats as it does for those threatened.

Dickens's heroes are out and out humanitarian, and despite their physical vulnerability, they are stronger so far as their souls are concerned, they are very much conscious of the society they live in, and have the capacity to struggle against the odds of the society. Dickens age was an age of transition, the industrial revolution was rapidly gaining power, and England was changing from an agricultural country to an industrial one.

Dickens was, of course, working himself away from the latter three and the more comical a situation is the less likely the character is to be a gentleman like Dickens. His characters' bodies are, unlike his own fully under his control, and the dialogue his characters speak indulges freely in violence to the body, dismembering, and comedy. To point to Dickens's work in order to demonstrate a fear or morbid obsession of him would be to invite the rebuttal that these things are said by his characters, not by him and that in any case, they are usually hearsay evidence. Nonetheless, it is stylistically in the very structure of sentences and words Dickens chooses to use that the body is at its most vulnerable. Here it can be dismembered with the stroke of a pen just as any of us can be

dismembered with the stroke of a knife and can be remembered or have its bodily wholeness implied easily. Not are the words just 'there' or metaphorical, but he was always aware of literal meanings. For Dickens, it was not the idea of something that was important, but the thing itself not the figurative but the literal. ■

References:

1. Allen, Michael, Charles Dickens' childhood. London, Macmillan 1988.
2. Dickens and his world. London, Lutterworth, 1970.
3. Dickens in His Time London. Thomas Nelson 1963.
4. Charles Dickens: The Public Readings, Ed. Philip Collins, Oxford, Clarendon, 1975.
5. Beauchamp. Gorman. "Mechanomorphism in Hard Times". S Lit 122 (1989) 61-77.
6. Bowen, W. H. Charles Dickens, and His family: A Sympathetic Study, Cambridge: Heifer and Sons, 1956.
7. David Copperfield. 20 (as 19) monthly parts, Bradbury & Evans (May 1849- Nov. 1850) Ed. Nina Burgis. The Clarendon Dickens, Oxford Clarendon, 1981.
8. Dickens, Charles the pickwick papers, 20 (as 19) monthly parts London: Champan and Hall, April 1836, Nov 1837 (excl. June 1837) Ed. James Kinsley. The Clarendon Dickens. Oxford: Clarendon. 1986.
9. Bleak House 20 (as 19) monthly parts, Bradhudy & Evans. (Mar. 1852- Sep. 1853) Ed. George Ford and Sylvere Monod. Norton Critical Edition. New York: Norton, 1977.
10. Oliver Twist 24 monthly parts, Bentley's Miscellany, Feb 1837. Apr. 1839 (excel, June and Oct. 1837, Sept. 1838) Ed. Kathleen Tillotson. The clarendon Dickens. Oxford: Clarendon 1966.
11. A Tale of Two Cities (weekly in All The Year Round. Apr. 1859- Nov. 1859; 8 (as 7) 5, monthly parts, Chapman & Hall, June 1859- Dec. 1859 Ed. Andrew Sanders. The World's Classics Oxford: Oxford U.P. 1988.

Impact of Sarva Siksha Abhiyan on Elementary Education

Kanaklata Bharali
Education Department
Bamundi Mahavidyalaya

In order to make India totally literate and provide quality education in elementary stage, Sarva Siksha Abhiyan was started in the year 2001-2002. This programme is also an opportunity for improving human capabilities to all children through provision of community owned quality education in a mission mode. By this type of elementary education government makes ensure social, regional active participation of community in management of schools. Government of India implemented SSA Scheme in the entire country to cover the educational needs of 192 million children in 2018. The Sarva Siksha Abhiyan and the Rastriya Madhyamik Siksha Abhiyan were Subsumed and merged to form the Samagra Siksha Abhiyan scheme. In order to make sure the overall development of the elementary schools provision capacity and Skills of the existing school teachers through extensive training, grants for developing materials of teachers-learning and strengthening academic support structure at a block, cluster and district level.

Intorduction:

It was an astonishing fact that after the 50 years of independence in our country illiteracy became a challenging factor for the government. Prime Minister Atal Bihari Vajpayee aims to educate all children between the ages 6 to 14 by 2010, in order to achieve this goal under the flagship of Indian government Universalization of Elementry Education has been launched by Renaming Sarva Siksha Abhiyan in 2001-2002. It is an effort at effectively involving the Parents' Teachers' Associations, Panchayati Raj Institutions, School Management Commitees and other local self government and a united initiative of Central, State and local government. It is an umbrella programme covering other programmes like District Primary Education Programme (DPEP), Operation Blackboard etc.

Role and Rsponsibilities of Key District Functionaries

• District Level Implementation:

The District Collector, is the Secretary of district development coordination and Monitoring Commitee (Disha) convenes the meetings to monitor the progress of the SSA.

Planning: Guiding the District Project coordination in prioritising compiling and consolidating the district plans.

Coordination:

- Coordinating with different department for convergence in implementation of SSA.
- Coordinating with State Implementing Society regarding implementation and monitoring SSA activities.
- Monitoring the implementation of programme using United District Imformation System for Education (U-DISE).
- Conducting review of the Programme in Consance with the District Plan Prepared.

- Keeping track of utilization of funds.
- U-DISE data and analysis play critical role in prioritising the works in the plan for next three years.

Facilitation and Coordination

- Coordination with State executive committee of SSA for approval of District plan and fund releases as per sanctions.
- Coordinate with District level Committee constituted to oversee the project Implementation.
- Coordinate with BEOS in prioritizing the requirements Compiling Block level plans.
- Collaboration with DIET regarding the conduct of teacher trainings.
- Coordinate with BEQ's for proper implementation of the programme at grassroots level.
- Work with DIETs in preparation of planning and also monitoring.
- Ensure regular training of teachers ,School Management Committee members, BRCS ,CRCC and other stakeholders in the aspects specified by the act.
- Work with DIETs in preparation of planning and also monitoring.
- Monitor progress and status of project implementation through U-DISE.
- Monitor data of School Report cards 18 using the portal.

Administrative:

- Preparation of District Development plan and participation in the meetings for approval and advocacy of the priority requirements of the district.

- To monitor the usage of U-DISE and conducting trainings to lower level functionaries in usage of U-DISE information
- Carrying out data analysis available in DISE for proper decision making in implementation of programme.
- Teachers rationalisation, prioritisation of physical infrastructure, Teacher training are being ensured by district administration.

Academic Resource Support Structure

The Sarva Shiksha Abhiyan envisages providing effective academic support and guidance to the teachers and other field level functionaries to improve the quality education to children is well recognised but at the same time it is also recognized that teachers need continuous academic support, preferably, at the place of their work. The one time pre-service or induction training to teachers is not enough. Therefore some in service trainings are imparted to them. In remote rural areas or in inaccessible areas, the teachers are virtually in academic isolation keeping in view the above, a well planned mechanism or academic support at various levels has been established. The present available institutional arrangement for academic support is as follows.

Level			Teacher Training Programme	
National	NCERT		TSG	
State	SCERT		SRG	
District	DIET/DRC		DRG	
Block			BRG/BRC	
Cluster			CRG/CRC	

- At the state and district levels, State council of Education Research and Training and District Institutes of Education and Training (DIET) have been established under the teacher training programme. In those districts, which are not eligible for DIETS,

District Resource centres are being established. From state to cluster levels, resource groups have been constituted under the DPEP, the same developed by the NCERT/State and takes follow up action thereof. In addition, the SCERT has to maintain a close liaison with the professional institution in the state and the outside also to seek their help in academic matters.

The DIETs perform similar activities at the district level. They are supported to train the BRCs and CRCs staff and conduct various training programmes. They guide for the sub-district institutions. The and SSA at the state and district levels work in close coordination with the SCERT's and DIETs to help improvement of quality of elementary education.

Girls Education:

- SSA's Commitment to universalize primary education necessarily implies equal and universal participation of all children regardless of religion, caste, creed, sect etc. Educating girls is a pattern is being followed in the non DPEP districts. The SSA envisages effective coordination and complementarity between the two rest of institutions. The coordination mechanism needs to be so institutionalized that they make coordinated of forts to ensure. This corrdination has to be both ways lateral (harizontally) and linear (vertically).

The SCERT is the model institution at the state level to undertake academic activities to improve the quality of education as a guide and helper. The SCERT trains the DIET faculty and other district and sub-district functionaries. One of the important functions of the SCERT is to monitor the quality dimensions of elementary education based on the tools commonly perceived as unnecessary, mainly on account of the role they have been assigned in running the house (which often has economic implications for the family) and also because they will eventually leave their parental

home after marriage where their skill in household chores will hold them in better stand. Girls who reach the school are likely to face non-supportive environment in the classroom and school as these are mere extensions of their own social moorings, serviced and managed by those who are a part of the very social order to which they belong.

In the context of planning activities for girl's education it must be boosted that the following broad approach is carried out.

Integrate the gender perspective in activities of various functional area. These could be in the areas of

- Community Mobilization.
- Alternative schooling –EGS & AIE.
- Special focus group (Tribal, IED, SC Minorities, etc.)
- Teacher training/classroom prosesse
- Text books and curriculum
- VEC training
- Civil works eg. Toilets for girls.
- Research etc.
- Upper Primary access
- Disaggregated data (EMIS & HS survey)

Effects of SSA in Elementary Education in India

Implementation of Sarva Siksha Abhiyan makes India progressive and rise in literacy rate from 18.79 crore children in 2009-10 to 19.67 crore children in 2015-16. Gross Enrolment Ratio (GER) is 99.21% for primary and 92.81% for upper primary level. This initiative also aims to give a chance for all students to improve their human potential by community owned quality education in predefined sequence. District level implementation give assurance to all elementary schools providing timely supply of textbooks and school uniforms by

appointing clusture monitoring officer CRCC and block officers (BDOs). It ensures computer education to bridge the digital gap. A wide range of inventions provided by SSA including opening of new schools, alternate schooling facilities, construction of schools and additional classrooms, toilets and drinking water, provisioning for teachers, periodic teachers training and resource supports etc. Providing Mid-day meal is another good initiative of SSA which becomes more supportive to poor children as well as for the poor parents. ■

References

1. SARVA SIKSHA ABHIYAN (SSA)- Manual for District-Level Functionaries-2017 (PDF)
2. <http://darpg.govt.in>.
3. SARVA SIKSHA ABHIYAN-A Programme to Universal Elementry Education.

Fresh water Ecosystem and Sustainability

Snigdha Rani Das

Librarian

Bamundi Mahavidyalaya

Abstract: *Water is one of the core biotic (biotic) components of nature on which all biotic components are dependent. The fresh and unpolluted water is the resource, which is used by the people for maintaining livestock and agriculture. The source of freshwater is the rainfall. Freshwater is the most precious substance in the world because only freshwater can be used to drink and drinking water is very important for all the living beings. The quality of fresh water is just as important as the quantity. Poor water quality is the main cause of more deaths each year. Water quality refers to a range of measures including temperature, nutrient and chemical levels. Fresh water conservation is very crucial. There are number of water related problems which are existing in various forms in the country. The quality of water is of prime concern as polluted water does not come into any use and create more problems.*

Keywords: *Water, environment, freshwater, ecosystem, conservation, sustainability, pure, quality, agriculture, plants, animals, vegetation, biotic, abiotic, component, scarcity, natural resources, pollution, photosynthesis, glaciers, rainfall, animals, pond, lake, river.*

Introduction: Water is a natural resource. Human life, as with all animal and plant life on the earth is dependent on water. Water is used for many purposes— drinking, cooking, bathing and washing. Water is the source of energy that sustains life on earth and factor that governs the evolution and functioning of universe. The invocation to rivers Ganga, Yamuna, Sindhu, Godavari, Narmada and Kaveri in all Hindu religious ceremonies indicates the dignified position rivers occupy in the scheme of things. Water from rivers and lakes is used for irrigation. Large waterbodies moderate the climate. Water falls from a high as waterfalls or dams, it can be harnessed to generate hydro electricity.

Water is a scarce commodity and there is a present shortage of freshwater. Utilization of water resources should be planned carefully to obtain the maximum benefit. The distribution of freshwater resources is highly uneven on the surface of the earth. Water scarcity has become a serious problem in the world. Most of the countries of Africa, West Asia, Australia, Western USA and parts of South America are facing acute water shortage. Water shortage is caused by misuse, over exploitation and contamination of water resources.

Water scarcity is an environmental concern. Due to the lack of sufficient water resources to meet a large number of the population affected severely. Climate change, increased pollution and overuse of water are some factors that lead to water scarcity.

Quality of water: More people living in the villages in India have access to safe drinking water. In cities and towns the situation

is only slightly better. Drinking water should be free from toxic elements such as hardness of water, biological oxygen demand. Biological oxygen demand is harmful for human beings. So in drinking water the value of biological oxygen demand should be nil. Turbidity results from the presence of suspended particles of silts and clays which can be eliminated by allowing the water to stand still for a period of time so that the particles settle down. But it is difficult to get rid of the dissolved materials such as lime, salts and harmful trace elements.

Qualitative decline: The quality of water is of prime concern, as polluted water does not come into any use and create more problems than solutions. The water gets polluted and unusable due to the input of chemicals, including factory wastes, refinery chemicals waste, fertilizers, pesticides, organic wastes etc. These are increasingly contaminating the water resources in some developing countries in Asia, Africa and South America. In developing countries, 70 per cent of industrial leading to a decline in the quality of water.

Problems associated with water: Improper use of water, floods, droughts, pollution and disease transmission are the important problems associated with water. Human being largely depends upon water for different activities, it is important to make efficient use of available water and at the same time prevent abuse of it.

Conservation of water: The methods of conserving water are listed below—

(1) **Afforestation:** A lot of rainwater is lost through surface run off. Trees need to be planted so that the roots of trees can slow down surface run-off and improve seepage of water in the soil.

(2) **Irrigation:** Irrigation methods must be efficiently used, so that there is no wastage of water. Excessive irrigation leads to deposition of salts on the surface, canals and dams used to be

repaired to reduce wastage of water. In dry regions with a very high rate of evaporation trickle or drip irrigation method is useful as in this method, underground pipes supply water to the roots of plants.

(3) **Industrial water:** Water that has been used in industries and factories can be recycled and used for cleaning.

(4) **Rainwater Harvesting:** Rainwater harvesting is an effective method of conserving water. Rain water can be collected in storage tanks, and can be used later to fill up wells and tube wells.

Freshwater: Out of the total amount of water present on the Earth's surface, only about three per cent (3%) is fresh water. About two thirds ($\frac{2}{3}$) of this freshwater is frozen in the ice caps and glaciers. Only about one per cent (1%) of it is fit for use. It is available as groundwater and as water in rivers and lakes. Rainfall is the primary source of freshwater on the earth. North East India is comparatively rich in the context of freshwater resources.

Ecosystem: Living organisms do not live alone in water. Plants and animals are very much associated with one another. The plants and animals not only influence one another but also interact with their non-living environment. The interaction of plant and animals with one another and with their physical environment is a complex subject of study. The systematic arrangement of ecological components (the components of nature—plants, animals, air, water, soil, light, temperature etc.) forming a functional unit of nature is called the ecological system or ecosystem.

“The structural and functional system of communities and their environment is called ecological system or ecosystem.”
A. G. Tansely (1935)

Freshwater Ecosystem: The aquatic ecosystem is divided

into two groups. The freshwater ecosystem and the marine ecosystem. Ponds, lakes, rivers and streams are freshwater ecosystem and ocean and estuaries are marine ecosystem. A freshwater ecosystem is an aquatic system that contains drinkable water. It has habitats classified by different factors, including temperature, light penetration and vegetation. Its resources include lakes, ponds, rivers, streams, reservoirs, wetlands as well as groundwater.

Pond and lake as Ecosystem: A stream is a continuous body of surface water flowing within the bed and banks of a channel. A river is a natural flow of running water that follows a well-defined, permanent path, usually within a valley. The origin of a river or stream is called its source. If its source consists of many smaller streams coming from the same region, these are called headwaters. Channel is the path along which it flows, its banks are its boundaries, the sloping land along each edge between which the water flows. The point where a stream or river enters into a lake, a larger river, or an ocean is its mouth. The small river or stream that flows to the larger river is considered a tributary of the larger river. Many tributaries make up a river system.

Freshwater ecosystems naturally share resources between habitats. The ecosystem in rivers and streams. For example, bring salts and nutrients from the mountains to lakes, ponds and wetlands at lower elevations, eventually they bring those nutrients to the ocean where freshwater rivers meet the ocean, they create estuaries, semi-enclosed coastal water bodies with a rich environment containing brackish water. In the river and streams, the velocity of current is great to keep the bottom clear.

Sustainability of Freshwater ecosystem: Sustainable development usually refers to sustainability in terms of environmental stability, economic condition, social progress and equity. All these are interconnected and operating within the limits

of natural resources. The environmentalists of the 1970's had used the term 'sustainability' to refer to systems in equilibrium. They argued that exponential growth was not sustainable in the sense that it could not be continued forever on the planet and its resources were finite. In 1982 the British Government began using the term, 'sustainability' to refer to sustainable economic expansion rather than sustainable use of natural resources. Many of the ideas associated with sustainable development were articulated in the 1980 world conservation strategy which argued development aimed to achieve human goals through the use of the biosphere, conservation aimed to achieve those same goals by ensuring that the use of the biosphere could continue indefinitely.

Sustainability of freshwater means the availability of pure water for human consumption and use in agriculture and industrial processes. Access of safe drinking water and the healthy environment should be a fundamental right of every citizen. The water governance arrangements should protect ecosystems and preserve or restore the ecological integrity of all natural water bodies and their catchments. This will help to maintain wide angle of ecological services that healthy ecosystem provides and livelihood depends upon them. Water is at the core sustainable development and is critical for socio-economic development, healthy ecosystems and for human survival. It is vital for reducing the global burden of disease and improving the health, welfare and productivity of populations. Water is also at the heart of adaptation to climate change, serving as the crucial link between the climate system, human society and the environment.

Ethical guidelines of Sustainable development:

- (1) Showing respect and love for nature and natural resources including plants and animals.
- (2) Abstain from doing anything that may pollute our

surroundings.

(3) To respond positively on the concern of the environmentalist.

(4) Higher priority to the environmental issues over economical and other developmental issues.

The guidelines should be followed by human being of the society.

Conclusion: The quality of the environment and its positive impact on human life and the life forms other than human being is key for maintaining a good and healthy life. A good environment offers good services to the people and the population of an area. The awareness of the people becomes the core issue in maintaining a healthy environment and healthy life. Polluting the water in rivers, ponds, lakes are very common practices in the country.

The quality of water is of prime concern, as polluted water destroys the aquatic life forms causing irreparable loss to the people and livestock through diseases, inviting involvement of more money for diseases control, thus creating problems than solutions.

Keeping water pollution free, and stocking water for future use and avoiding wastage of water are the three important guidelines for the conservation of the precious freshwater. ■

Reference:

1. Dwivedi, Sujeet Kumar (2020), Environmental Education.
2. Dassaman, R. D. (1976), Environmental conservation.
3. Prof. Das, R. K., Dr. Sarma, J.N. (2004) Environmental Studies.
4. Kumar, V. K. (1982): A Study of Environmental pollution.

Child Labour as a Threat to Human Resource

Karabi Devi

Assistant Professor

Deptt. of Economics

Bamundi Mahavidyalaya

Abstract: *India has faced sever problem of child labour. As per 2001 census 5 percent of child population in the age group (5-14) years are engaged as labour, According to 2011 census 3.9 percent of total child population was child labour. Though this percentage shows a declining trend, yet it stands as a threatening to manpower planning in India since India still have child labour.*

Introduction: Human resource means the size of population of a country alongwith its efficiency, educational qualities, productivity, organisational abilities and farsightedness. Human resource implies human capital and human capital implies the abilites, skills and technical knowledge among the population of a country. For attainment of economic development human resource must be considered both from the angle of assets and liabilities by a country. To develop its various sectors, a country basically less developed countries should introduce manpower

planning for the development of its human resources. India has also taken many policies like population planning, education planning etc. But these planning have not fully succeeded due to various reasons. One of the most effective reason for failure of manpower planning or human resource development in India is prevalence of child labour.

Who are Child Labour: According to Article 24 of Indian Constitution, no child below the age of 14 years shall be employed to work in any institution, factories, mines or engaged in any dangerous activity. The labour belonging the age group 5-14 years are considered as child labour.

Why is it dangerous for their life?: In contravention to Indian Constitution, child labourers are engaged in various factories and activities in India so as to reap maximum benefit out of it, since child labourers are comparatively cheaper, so, they are preferred much in small scale industries and also factories under unorganised sector. Moreover, extreme poverty and marginal income source of the poor families in India leads to engage the child into labourious work ignoring their right to school education and also to enjoy their childhood. In various cases, the child labourers are appointed as apprentice and are also underpaid. Again hard labourer and uncogential working conditions in various fire work factories, match factories, agarbatti factories, biri factories, poisonous gas producing factories etc. lead to the deterioration of helath to the child labourers as these hazardous factories are usually prove to lung and eye diseases, tuberculosis, asthma, bronchities etc.

Moreover, a good number of child are also engaged in tea stalls, dhabas, resturants and also in households under most poor terms and working conditions.

According to a report prepared by UNESCO, nearly 6 percent of children in India between the age group of 5-14 years are working as labourers in various formal sectors, although the

government is considering making primary education a fundamental right. Criticising the government for lack of political will for ensuring compulsory education for all children upto the age of 14 years, the UNESCO report observed that “poor educational infrastructure in the villages is the major hurdle in eradicating the problem of child labour.”

The report further observed that out of the total Indian child population 24.21 crore, about one-third (8.66 crore) were potential child workers. In order to reduce the growth of child labour in India, UNESCO report stressed on the need to recognise the entire education programme. It is really shameful that the International Labour Organisation (ILO) branded India specially for having a large number of child labourers.

In spite of the poor health conditions of child labourers and dark future of these labours, their availability in India usually plays a crucial role in depressing wage levels affecting badly the labourers in general also. This has led to gross exploitation of cheap child labourers.

Again, the lower middle class parents are also finding it very difficult to meet the cost of good education of their wards. This increasing cost of education along with chronic and seasonal unemployment aggravates the conditions prevailing in rural India, leading to huge drop-out levels among the middle and high school students.

Child acts as a labour due to their poor economic conditions and this again force them to remain poor like Gunnar Myrdal circular causation.

Remedial Measures: Indian government formulated various policies to ban the employment of child below the age of 14 years in factories, mines and hazardous employment and regulate the working conditions of children in other areas of employment. Under the action plan of the policy, National Child Labour Projects (NCLPs) have been set up in different areas to rehabilitate child labour. Major activities undertaken under the NCLP is the

establishment of special schools to provide non-formal education, vocational training, supplementary nutrition etc. to children withdrawn from employment. So far 94 child labour projects under the NCLP covering 1.8 lakh children have been sanctioned in states where the child labour use is relatively high.

In the report of NCLP published in January, 2001, the Union Government claims that as a result of the NCLP project, 2.5 lakh working children have been withdrawn and their rehabilitation is being carried out in 3000 schools though it is a very difficult task to perform in India.

Successive Indian Government has undertaken various measures to eradicate child labour from India. Some of these are mentioned below—

(1) Child Labour (Prohibition and Regulation) Act 1986 to prohibit the engagement of children in certain employments and to regulate the conditions of work of children in certain other employments.

(2) Child Labour (Prohibition and Regulation) Amendment Act, 2016: This act completely prohibits the employment of children below 14 years. Again this act also prohibits the employment of adolescents in the age group of 14 to 18 years in hazardous occupations and processes and regulates their working conditions where they are not prohibited.

(3) On World Day Against Child Labour (June 12 in 2017), India ratified two core conventions of the International Labour Organization on Child labour.

(4) Juvenile Justice (Care and Protection of Children) Act 2000 and amendment of the JJ Act in 2006 includes the working child in the category of children in need of care and protection, without any limitation of age or type of occupation.

(5) The Right to Education Act 2009 has made it mandatory for the state to ensure that all children aged 6-14 years are in school and receive free education. Along with Article 21 A of the

Indian Constitution recognized education as a fundamental right, this constitutes a timely opportunity to use education to combat child labour in India.

(6) Amendments made to the scheduled castes and scheduled Tribes (Prevention of Atrocities) Act prescribes severe punishment for people found guilty of retaining bonded labour. It stipulates rigorous imprisonment for those who force children to beg, handle or carry human waste and animal carcasses.

(7) The draft National Policy for Domestic Workers, when goes into force, will ensure minimum Rs. 9,000 salary for household helpers.

(8) Every police station must has a separate cell for juvenile, women and child protection.

(9) Many NGO's like Bachpan Bachao Andolan, CARE India, Child Rights and You, Global march against child labour, RIDE India, Child line etc. have been working to eradicate child labour in India.

Conclusion: The census data indicates decreasing trend of child labour in India by 2.6 million between 2001-2011. The data shows greater decline in rural than in urban areas. In India, inequality, lack of educational opportunities, slow demographic transition, lack of decent work and social protection, traditions and cultural expectations all contribute to the persistence of child labour. It does not only pose a threat to national economics but also present negative short and long term consequences for children such as denial of education and weakened physical and mental health. Present government takes various policies like mid-day meal, bety bachao bety parhao, arunoday etc. has various plus points towards this problem. If somehow, India can eradicate the child labour problem then only it is possible for India to take the fruit of Human Resource Development Programme. To eradicate child labour it is necessary to reduce poverty gap and must extent education. ■

Interrogative Sentences in Assamese and Bengali: A Comparative Study

Dr. Nibedita Sarma

*Deptt. of English
Bamundi Mahavidyalaya*

1. Origins of Assamese and Bengali

Assamese and Bengali have historically originated from the Indo-Aryan language family. It is supposed that Assamese and the cognate languages, Maithili, Bengali and Oriya developed from Magadhan Prakrit. According to Suniti K. Chatterjee, the Magadhi Prakrit in the east gave rise to four Apabhramsa dialects - Radha, Vanga, Varendra and Kamrupa. (Goswami and Tamuli 2003:394). The Kamrupa Apabhramsa, keeping to the north of Ganges, gave rise to the North Bengal dialects in West Bengal and Assamese in the valley of Assam. Assamese and Bengali are recognized as two distinct languages in the constitution of India. A comparative study of the construction and uses of interrogative sentences in Assamese and Bengali is attempted in this study.

2. Introduction

Some grammatical devices are used in every language to

indicate the request for information which is called an interrogation or question formation in grammatical term. In the majority of languages questions can be broadly classified into two major groups according to the type of answer anticipated (Huddleston and Pullum 2002: 161, 168). These are: (a) general questions (also known as closed or polar) and (b) special questions (also known as open or content or wh-questions in English). In section 3 of this paper various sub categories of general question of Assamese and Bengali will be discussed and section 4 contains the discussion on special questions.

3. General question:

Typologically, general questions include 'yes-no' questions and 'alternative' questions.

3.1 Yes-no question

Yes-no questions in Assamese and Bengali are formed by suffixation or insertion of a question clitic (QC) or a question particle (QP) in a declarative sentence. For example:

A: 1   *teu*   *kali*   *ah-ib-ɔ*   *-ne/neki?*
          3SG   tomorrow   come-FUT-3   QC/QP
          ‘Will he/she come tomorrow?’

A: 2   *apona-r*   *b^hal*   *-ne/*neki?*
          2SG-GEN   good   QC/QP
          ‘Are you well?’ (Literary meaning)
          ‘How are you?’

A: 3   *teo-k*   *sin-i*   *po-a*   *zano?*
          2SG-ACC   know-NF   get-2   QP
          ‘Do you know him/her?’

B: 1   *eita*   *ki*   *tom-ar*   *pen?*
          this   QP   2SG-GEN   pen
          ‘Is this your pen?’

B: 2   *tumi*   *ɔkʰɔn*   *bʰat* *kʰab-e*   *ki?*
          2SG   now   rice   eat-2   QP
          ‘Will you take rice now?’

B: 3   *tumi*   *naki*   *kalei*   *ɔlezass-ɔ?*
          2SG   QP   tomorrow   go-2
          ‘Will you go tomorrow?’

B: 4   *tui*   *kal*   *ɔlezass-is*   *naki?*
          2SG   tomorrow   go-2   QP
          ‘Will you go tomorrow?’

In Assamese *–ne*, *neki* and *zano* are used to form yes-no question. But *–ne*, *neki* cannot always be replaced in the same sentence. In some sentences they occur in their own predictable place as shown in example A:2 where we cannot use *neki* as it will add a connotative meaning of some disappointment to the question. The choice of the use of these two formatives depends upon the speaker's anticipation of the answer. It is important to note that in Assamese *–ne* and *neki* can occur only after the verb whereas *zano* can be used as a floating constituent as it can occur in different positions of a sentence except the sentence-initial position.

In Bengali, the Question Particles *ki* and *naki* are used to form a yes-no question. The question formatives *naki* and *ki* can occur in different positions except in the sentence-initial position as shown in B:1-B:4. The Question Particle *ki* can be used to denote a content question by changing the position of its occurrence. There is a restriction in the use of *naki* as it is used with *tui* and *tumi* which are the non-honorific term of 2SG. However, it can also be used with *apni* (the 2nd person honorific) but in that case the honor of the term *apni* gets degraded.

General questions of Assamese and Bengali are marked partly or wholly by some sort of rising intonation at the end of a sentence

which is declarative in structure. These types of questions can be called intonative questions and for forming such questions question particles are not used. For example–

- A: 4   *tumi*   *kɔtʰ-tu*   *zan-isil-a?*
          2SG   matter-CLF   know-PAST-2
          ‘Did you know the matter?’
- B: 5   *pɔrte*   *bɔs-b-e*   *na?*
          read   sit-FUT-2   NEG
          ‘Will you not read?’

But such questions are normally used when the circumstances in which they are uttered are known to both the speaker and the hearer.

3.2 Tag Question

Apart from yes-no questions there is another kind of interrogative sentence which is used for the sake of confirmation or denial of any statement. This type of question is called a tag question. By using this sort of question, the speaker tries to find out whether the addressee is in agreement with the listener or not. In Assamese tag questions are formed by suffixing the QC *-ne* to the invariant affirmative verb *hɔe* or its corresponding negative verb *na-hɔe* ‘is not’. In Bengali, the term *tai na* is used to form this type of sentence. The following examples will exemplify the statement.

- A: 5   *tumi*   *kam-to*   *kɔr-I*   *bʰal*   *pa-is-a*   *na-hɔe-ne?*
          2SG   work-CLF   do-NF   like   get-past-2   NEG-TAG-QC
          ‘You like the job, don’t you?’
- A: 6   *tae*   *pɔrha-ñuna*   *kɔr-i*   *bʰal*   *na-pai*   *hɔe-ne?*
          2FSG   study   do-NF   like   NEG-get   TAG-QC
          ‘She does not like to study, does she?’
- B: 6   *berate*   *gele*   *tumar*   *bʰalolag-e,*   *tai na?*
          Walk   go   2SG.GEN   like-2   QT
          ‘You like to go for walk, don’t you?’

Depending on whether the statement to which the tag is

attached is affirmative or negative in form, the tag in Assamese is either negative or affirmative (Chowdhary 1995). But in Bengali *tai na* 'isn't it' is used for both types of tag question.

4. Alternative Question

Alternative questions have features common with open questions and yes-no questions. Such questions are formed by the use of QC *-ne* in Assamese and *-na* in Bengali. These questions offer two alternative responses which can be found in the question itself. An example of this type of question is given below.

- A: 7   *apuni bas-ɔt   za-b-ɔ-ne   riksa-t*
          2SG   bus-LOC   go-FUT-2-QC   rickshaw-LOC
          za-b-ɔ?
          go-FUT-2
          'Will you go by bus or rickshaw?'

- B: 7   *tumi sah   kʰa-b-e-na   kɔfi   kʰa-b-e*
          2SG   tea   eat-FUT-2-QC   coffee   eat-FUT-2
          'Will you take tea or coffee?'

In this sentence *-ne* in Assamese and *-na* in Bengali are attached with the finite verb *zabɔ* 'go' and *kʰabe* 'eat' of the main clause. In some situations, in Assamese *-ne* can be used as a linker between two independent interrogative clauses. For example—

- A: 8   *kon-e   hēh   kɔr-ib-ɔ   ei   kam-tu?*
          QW-NOM   finish   do-FUT-3   DET   work-CLF
          -ne   adʰɔrua   hoitʰak-ibɔ   tew-r   hɔɔɔwn?
          QC   incomplete   remain-FUT   2SG-GEN   dream
          'Who will finish the job? Or his dream will remain incomplete?'

In this sentence *-ne* occurs independently in the sentence-initial position of the second clause. But in Bengali, *-na* cannot be used as a linker. However, there are some situations where a third option may be given which is completely different from the option given earlier and, in that case, *naki* can be used as a linker. For example—

B: 8 *tumi* কখন *lik^h-b-e-na* পঢ়-ব-ে *naki*
 2SG now write-FUT-2-QC read-FUT-2 QP
tumar *lik^ha-pɔra* *hoe* *gech-e?*
 2SG-GEN study over go-PAST-2
 ‘Now will you read or write or have you finished your study?’

In this sentence *naki* occurs independently to introduce a third option to the hearer.

5. Open Question

Almost every language has a set of content question words. In English, we use a set of function words and all these words except 'how' begin with *wh-* and hence these are called *wh-* words. In Assamese and Bengali, open questions are formed by replacing the relevant constituent with a K-initial question word (QW). Such words include members from several grammatical categories some of which are presented in table-1 below.

Table-1: question-words with different grammatical categories

Assamese	Bengali	Gloss	Grammatical categories
<i>kon</i>	<i>ke</i>	‘WHO’	Noun
<i>ki/kih</i>	<i>ki</i>	‘WHAT’	Noun
<i>kon</i>	<i>ke</i>	‘WHICH’	Noun
<i>ketia</i>	<i>কখন</i>	‘WHEN’	Adverb
<i>kijɔ</i>	<i>কেন</i>	‘WHY’	Adverb
<i>kenekel/kenel/kenekuwa</i>	<i>কিভাবে/কেন</i>	‘HOW’	Adverb
<i>kot/koloi/kor</i>	<i>কতাই/কতাকার</i>	‘WHERE’	Adverb
<i>kiman</i>	<i>কত</i>	‘HOW MUCH / HOW MANY’	Adjective

In a number of languages, content words are inflected for various grammatical categories like case, gender and number. In

Assamese and Bengali also question words are inflected for various cases like nominative, accusative, dative, genitive, instrumental, and locative. Moreover, interrogative words belonging to the category of noun can be distinguished in terms of [$\pm$ animacy] [$\pm$ human] as shown in Table-2 below.

Table-2: question-words with nominal forms

Case	+human		$\pm$ animate	
	Assamese	Bengali	Assamese	Bengali
Nominative	<i>kon-e</i>	<i>ke-Ø</i>	<i>ki-Ø/kih-e</i>	<i>ki-Ø</i>
Accusative	<i>k-ak</i>	<i>kake/kahake</i>	<i>kih-ɔk</i>	-
Dative	<i>k-aloi</i>	-	<i>kih-oloi</i>	-
Genitive	<i>k-ar</i>	<i>kar/kahar</i>	<i>kih-ɔr</i>	<i>kiñer</i>
Locative	-	-	<i>kih-ɔt</i>	-
Instrumental	-	-	<i>kih-ere</i>	<i>ki dije</i>

Here *kon* and *ki/kih* in Assamese and *ke* and *ki* in Bengali are nouns but can be distinguished in terms of humanness and animacy and is always understood in the context. For example–

A: 9   *tum-ak*   *kon-e*   *mat-is-e?*
           2SG-ACC   who-NOM   call-PAST-2
           ‘Who had called you?’

A: 10   *tum-ak*   *kih-e*   *kamur-il-e/bind^h-il-e?*
           2SG-ACC   what-NOM   bite-PAST-3/pierce-PAST-3
           ‘What has bitten you/ what has pierced your foot.’

B: 9   *ke*   *zalana-ta*   *b^heñech-e*
           who-NOM   window-CLF   break-3
           ‘Who has broken the window?’

B:10   *chele-tak-e*   *kiñ-e*   *d^hakka*   *dijeche-e*
           boy-CLF-NOM   what-NOM   hit   give-PAST-3
           ‘What did hit the boy?’

In sentences A: 9 and B: 9 the question word *kon* 'who' in Assamese and *ke* 'who' in Bengali stands for a noun which is [+animate] and [+human]. So, in answering the question the Question Word will have to be replaced by a noun which is [+animate] and [+human] as shown in the following examples.

- A: 11   *mok*   *deutai*   *mat-is-e.*
           1SG-ACC   father   call-PAST-3
           ‘My father has called me.’
- B: 11   *chele-tai*   *zalana-ta*   *b^herje-ch-e.*
           boy-CLF   window-CLF   break-PAST-3
           ‘The boy has broken the window.’

In example no A: 10 *kih* 'what' stands for nouns, one of which is [+animate] and [-human] that is *mɔh* 'mosquito' and the other one can be [-animate] and [-human] that is *gɔzal* 'nail' as in example no A: 12.

- A: 12   *mok*   *mɔh-e*   *kamur-il-el*   *gɔzal-e*
           1SG-ACC   mosquito-NOM   bite-PAST-3/   nail-NOM
           bind^h-il-e.
           pierce-PAST-3
           ‘A mosquito has bitten me/ a nail has pierced my foot.’

So *kih* 'what' can be substituted by nouns representing both animate and inanimate objects but not by the word indicating human being. In case of Bengali the QW *kiṇe* 'what' can be substituted by a noun which may be [+animate] and [-human] that is *gai* 'cow' and the other one can be [-animate] and [-human] that is *bas* 'bus' as shown in the following example.

- B: 12   *chele-ta-ke*   *gai/base*   *d^hakka*   *dije-ch-e.*
           boy-CLF-ACC   cow/bus   hit   give-PAST-3
           ‘The cow/bus hit the boy.’

Besides the case marker, Question Words in pronominal position may be suffixed with classifiers which are bound morphemes used in the structure of a NP to act like a modifier. For example,

- A: 13   *rita*   *choud^huri-r*   *kon-k^hɔn*   *kitab*
          Rita   Choudhary-GEN   QW-CLF   book
          besi   *ɔnɔprijɔ?*
          more   popular
          ‘Which one of Rita Choudhary’s books is more popular?’

Here the question word along with the classifier *-k^hɔn* is functioning as a modifier as it occurs before a head noun *kitab* ‘book’ and the choice of classifier is made according to the head noun. In that case the meaning of the interrogative noun changes from ‘who’ to ‘which’.

Sometimes the classifier attached to the QW encodes distinctions of inherent properties of head noun as well as those of number and gender as cited in A:14.

- A: 14   *Kon-ɔn-i*   *sowali-e*   *sakori-to*   *pa-le?*
          which-CLF-F   girl-NOM   job-CLF   get-PAST
          ‘Which girl had got the job?’

Here the classifier *-ɔni* suffixed to the QW is in agreement with the head noun *sowali* ‘girl’ which may be contrasted with *-ɔn* co-occurring with *lora* ‘boy’ or *manuh* ‘man’ as in the sentence A:15.

- A: 15   *Kon-ɔn*   *lora-i/manuh-e*   *kam-to*   *kɔr-il-e?*
          QW-CLF-M   boy-NOM/man-NOM   job-CLF   do-PAST-3
          ‘Which boy/man had done the job?’

In Bengali also there are some interrogative words which occur before the head noun and modify it. For example—

- B: 13 *kon boi-ta churi hɔje-chilo?*
 QW book-CLF steal be-PAST
 'Which book was stolen?'
 B: 14 *kar baba daktɔr?*
 QW-GEN father doctor
 'Whose father is a doctor?'

In these sentences *kon* 'which' and *kar* 'whose' are occurring before the head nouns *bɔi* 'book' and *baba* 'father' respectively for modifying them. Here it is to be noted that unlike Assamese the question words are not suffixed with the classifiers. Classifiers occur only with the head noun. However, in case of asking about the number or quantity the question words take classifiers. For example—

- B: 15 *kɔ-zɔn chele/meje upɔstit chi-lo?*
 QW-CLF boy/girl present be-PAST
 'How many boys/girls were present?'
 B: 16 *kɔ-ta misti lagb-e?*
 QW-CLF sweet want-2
 'How many sweets do you want?'
 B: 17 *gach-e kɔ-tɔ-gulo pakʰi ach-e?*
 tree-NOM QW-CLF-PL bird be-3
 'How many birds are there in the tree?'

In Bengali gender differentiation is not marked by the classifiers as seen in example no B:15 where *-zɔn* is used for both boy and girl. In B:17 the plural marker *-gulo* is suffixed to the question word *kɔtɔ*.

There are some other question words which function as adverbs. Some of them are case marked and it is presented in the tabular form in Table-3.

Table-3: question words with adverbial forms

Assamese	Bengali	Gloss	Case
<i>ketia</i>	<i>kɔkʰɔn</i>	WHEN	-
<i>kijɔ/kelei</i>	<i>kenɔ</i>	WHY	-
<i>kene-koi</i>	<i>kibʰabe</i>	HOW	-
<i>kene</i>	<i>kemɔn</i>	HOW	-
<i>kota</i>	<i>kotʰai</i>	WHERE IT IS	-
<i>keni/konpine</i>	<i>kotʰai</i>	WHERE-TO	-
<i>kor</i>	<i>kotʰakar</i>	WHERE-OF	GENITIVE
<i>korɔɔra</i>	<i>kotʰa-tʰeke</i>	WHERE-FROM	OBLIQUE
<i>kot</i>	<i>kotʰai</i>	WHERE	LOCATIVE
<i>koloi</i>	-	WHERE-TO	ALATIVE

In both Assamese and Bengali, the question words can be reduplicated in order to mean "who all". For example,

- A:16   *aji   kon   kon   ah-ib-ɔ?*
               today   who   who   come-FUT-3
               ‘Who are coming today?’
- A: 17   *tumi   ki   ki   kin-il-a?*
               2SG   what   what   buy-PAST-2
               ‘What have you bought?’
- B: 18   *tumar   barite   ke   ke   ach-e?*
               2SG-GEN   house   who   who   be-3
               ‘Who are there in your family?’

In examples A:16 and A:17 the QWs *kon* 'who' and *ki* 'what' in Assamese and in B:18 *ke* 'who' in Bengali are repeated to mean more than one.

In general, there are two ways in which languages can mark a clause as interrogative– (a) by adding lexical items, namely interrogative particles like in Assamese *–ne*, *neki* etc. and *-naki* or *ki* in Bengali as discussed under the heading of general question or (b) by syntactic *wh*– movement, the movement of

wh- phrases into the sentence initial position. However, according to Greenburg (Greenberg, Joseph H, 1963) the interrogative word does not have to be preposed to sentence initial position if the language has a SOV structure. Assamese and Bengali are languages with SOV structure and hence the QW appears in the same place where the constituent it replaces would generally occur in a declarative sentence.

- A: 18   *kɔlɔm-to*   *m-ok*   *sita-i*
              pen-CLF   1SG-ACC   sita-NOM
              di-l-e.
              give-PAST-3
              ‘Sita has given me the pen.’
- A: 19   *kɔlɔm-to*   *tom-ak*   *kon-e*
              pen-CLF   2SG-ACC   QW-NOM
              di-l-e?
              give-PAST-3
              ‘Who has given you the pen?’
- B: 19   *dilli-te*   *amar*   *b^hai*   *ach-e.*
              Delhi-LOC   1SG-GEN   brother be-3
              ‘My brother is there in Delhi.’
- B: 20   *dilli-te*   *tumar*   *ke*   *ach-e?*
              Delhi-LOC   2SG-GEN   QW   be-3
              ‘Who is there in Delhi?’

Here the QW *kon* ‘who’ in Assamese and *ke* ‘who’ in Bengali occurs in the position of a subject which is replaced by *sita* ‘Sita’ and *amar b^hai* ‘my brother’. However, the QW can be sentence initial and sentence final depending on the contextual need to express feelings of irritation or unexpectedness by the speaker.

6. Conclusion

The study reveals that Assamese and Bengali languages share some similarities as well as some differences in the formation of questions. For example, *-ne*, *neki* and *zano* are the question formatives in Assamese for 'yes-no' questions and in Bengali *naki* and *ki* are used for "yes-no" questions. The question particle *ki* can be used to denote a content question interrogative sentence by changing the position of its occurrence. The 'open' questions are structured with a *k*-initial question word (QW). These question words can be of different grammatical categories like noun, adverb, and adjective. In Assamese and Bengali question words are inflected for various cases and interrogative words belonging to the category of noun can be distinguished in terms of [$\pm$ human] and [$\pm$ animacy].

In Assamese Question Words in pronominal position may be suffixed with classifiers which are bound morphemes used in the structure of a NP to act like a modifier. Sometimes the classifier attached to the QW encodes distinctions of inherent properties of head noun as well as those of number and gender. In Bengali also there are some interrogative words which occur before the head noun and modify it. But in Bengali the question words are not suffixed with the classifiers. Classifiers occur only with the head noun. However, in case of asking about the number or quantity the question words take the classifiers. In Bengali gender differentiation is not marked by the classifiers. In both Assamese and Bengali, the question words can be reduplicated in order to mean plurality. Assamese and Bengali are languages with SOV structure and hence the QW appears in the same place where the constituent it replaces would generally occur in a declarative sentence. However, the QW can be sentence-initial and sentence-final depending on the contextual need to express feelings of irritation or unexpectedness by the speaker. ■

Abbreviations

ACC	Accusative case
CLF	Classifier
DET	Determiner
F	Feminine gender
FUT	Future tense
GEN	Genitive case
LOC	Locative case
M	Male
NEG	Negative
NF	Non-finite
NOM	Nominative case
PAST	Past tense
PL	Plural
QC	Question clitic
QP	Question particle
QT	Question tag
QW	Question word
SG	Singular number
1	1st person
2	2nd person
3	3rd person

References

- Chowdhary, R. (1995). *Assamese Verbs: A study in the structural paradigm*. Guwahati, Anundoram Barooah Institute of Language, Art & Culture.
- Chowdhary, R. (in print). "On classifiers in Asamiya" In G. Hyslop, S. Morey and M. Post. Eds. *North East Indian Linguistics, Volume 4*. New Delhi, Cambridge University Press India.
- Greenberg, Joseph H (ed.) (1963). *Universals of Human Language*, Cambridge, Mass: MIT Press.
- Goswami, G. C. and J. Tamuli. (2003). "Asamiya" In Cardona, G. and D. Jain, Eds. *The Indo-Aryan Languages*. London, Routledge: 394.
- Huddleston, R. and G.K. Pullum. (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge, Cambridge University Press.